Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Bergslagsdiagonalen

58 mil av upplevelser i Gustav Vasas fotspår

Bergslagsdiagonalen

58 mil av upplevelser i Gustav Vasas fotspår

© *Projekt Bergslagsdiagonalen,*
c/o Länsstyrelsen i Örebro län, 701 86 Örebro.

Redigering: Kommunernas turistansvariga samt projektkansliet.

Layout & produktion: Kronvall Information, Falun.

Repro & tryck: Dala Print Media, Borlänge.

Kartor: Kart-Bosse Reklambyrå, Leksand.

Teckningar: Folke Nordlinder.

Omslagsbild: copyright NOAA AVHRR Image ©SSC Satellitbild 1993.

Innehåll

Projekt Bergslagsdiagonalen 4

Gustav Vasa var en av Bergslagsdiagonalens första aktörer 5

Bergslagsdiagonalen - ett reseäventyr 6

Teckenförklaring, Avståndstabell 10

Översiktskarta Bergslagsdiagonalen 11

Jönköping, Huskvarna, Gränna 12

Ödeshög 16

Vadstena 20

Motala 24

Askersund 28

Hallsberg 32

Kumla 32

Örebro 40

Nora 46

Lindesberg 50

Kopparberg 54

Grängesberg, Ludvika 58

Borlänge 62

Falun 66

Edsbyn, Alfta 72

Bollnäs 76

Söderhamn 80

Hudiksvall 84

Annonser 88

Projekt Bergslagsdiagonalen

Goda kommunikationer är en viktig förutsättning för att tillvarata regioners resurser, utveckla näringslivet och öka invånarnas välstånd. Ekonomin har genom århundradena utvecklats från självhushållning, med små behov av transporter, till dagens högspecialiserade samhälle som ställer stora krav på ett effektivt transportsystem.

Tillgänglighet till europamarknaden och ett effektivt transportsystem påverkar allt mer hur framtidens näringsliv byggs och var det byggs! Det är viktigt att detta transportsystem utformas på ett långsiktigt konsekvent sätt och i enlighet med uppsatta miljömål.

Vägen som binder samman

Kommunikationers stora betydelse vid företagsetableringar och för besöksnäringen, gör att Bergslagsdiagonalen fyller en viktig funktion genom att knyta ihop olika delar av Mellansverige. Bergslagsdiagonalen är den befintliga vägen som binder samman Vätterbygd, Bergslag och Norrländsk kust via Örebro och Borlänge och Falun. Från E4 vid Ödeshög till E4 vid Söderhamn. Sträckan Ödeshög-Borlänge ingår i Sveriges stamvägnät och utgör en del av huvudtransportvägarna i landet.

Snabb och stor strukturförändring

De traditionella verksamheterna i området runt Bergslagsdiagonalen: Jordbruket, skogsbruket samt gruvindustrin med förädlingsindustri genomgår en snabb och stor strukturförändring. Näringar rationaliseras och verksamheter läggs ned med hög arbetslöshet som följd i dessa regioner. Med insatser som stärker samverkan mellan regioner och kommuncentra utvidgas möjligheterna till kompenserande utveckling och gemensamma arbetsmarknader.

Positiva effekter

Även från EU:s sida har man uppfattat vikten av att stärka Mellansveriges inland. Till exempel berörs flera kommuner längs Bergslagsdiagonalen av EU:s strukturfonder som ger nya och ökade möjligheter till utveckling.

Ett regionalt utvecklingsprojekt med samma namn som vägen, Projekt Bergslagsdiagonalen, arbetar för att den befintliga vägsträckningen på kvarvarande besvärliga avsnitt ska rustas upp till godtagbar standard. Redan genomförda väginvesteringar har gett mycket positiva effekter vid Nykyrka (Östergötlands län), Hammar (Örebro län) och Alfta (Gävleborgs län).

Framtida investering

Vägverket har god framförhållning och har kommit långt med projekteringen för de vägobjekt som enligt gällande investeringsplaner berör Bergslagsdiagonalen.

Projekt Bergslagsdiagonalen är dock inte enbart en vägsatsning utan framförallt en framtida investering för de 30 000 företag och 500 000 människor som bor och verkar längs vägen. Projekt Bergslagsdiagonalen har därför satt som mål, att ge förbättrade möjligheter för befintliga och nya verksamheter längs vägen. För att detta ska bli möjlighet samverkar besöksnäring, näringsliv, politiker, miljö- och vägexperter inom projektets ram.

Grunden för samverkan utgörs av 15 kommuner och fyra länsstyrelser. Ytterligare tre kommuner ingår i turistsamarbetet. Projektkansliet är placerat vid länsstyrelsen i Örebro och ansvarar bl a för samordning och administration.

Variationsrika landskap

Som en viktig del i projektet ingår en samverkan om turism och övrig besöksnäring, vilket bl a har resulterat i denna bok. Genom att åka Bergslagsdiagonalen får resenären del av det genuina Sverige. De olika områdena längs stråket kompletterar varandra genom att erbjuda vackra och variationsrika landskap med många spännande upplevelser och sevärdheter.

Vi önskar Er en trevlig resa!

Landshövding

Gerd Engman
Ordförande i Ledningsgruppen

Gustav Vasa var en av Bergslagsdiagonalens första aktörer

Vad har Bergslagsdiagonalen, dagens och morgondagens kommunikationsled, med Gustav Vasa att göra? När du närmare betraktar de orter som förbinds av leden, slås du av hur den gamla landsfadern tycks närvara på varje plats.

Redan i 1500-talets Sverige var städer och orter efter leden viktiga – både strategiskt och ekonomiskt. I den södra delen finner vi två av den tidens främsta slott, Vadstena och Örebro. Kungen bekämpade flitigt den katolska kyrkan och från Örebro tog han hjälp av reformatorn Olaus Petri. Efter leden stöter du på två av den katolska kyrkans främsta bastioner - klostren i Alvastra och Vadstena.

Gustav Vasa var mycket aktiv inom bergsbruket. Han visste att Sveriges kassakista måste fyllas av alla de rikedomar bergen kunde ge. Platser som Askersund, Guldsmedshyttan och Ludvika byggdes upp av den ekonomiska kraften från det åtråvärda järnet.

Berömd är Gustav Vasas flykt genom Dalarna vintern 1520-21. Vad som hände den blivande kungen, har diskuterats av historiker och folklivsforskare. Det är nog så att grundberättelsen är sann, sedan har sägner knutits an till flykten och gjort den mer dramatisk. Hur som helst är det en bra historia och de välbevarade s k vasaminnena - Ornäsloftet, Rankhyttan och Isala Lada - var för 200 år sedan landets första egentliga turistmål.

Även till ledens nordligaste delar i Hälsingland sträckte Gustav sitt engagemang. Hälsingarna hade liksom dalkarlarna en gång hjälpt honom till tronen. Nu tackade han dem med att beskatta deras högt älskade kyrkor och belasta deras handel genom hårda restriktioner.

Ja, än lever historien efter Bergslagsdiagonalen. Vill du veta mer, kan du ta del av vad turistbyråerna efter vägen berättar kring kungen i denna skrift. En resa på denna moderna väg kan samtidigt bli en spännande resa i tiden...

Örjan Hamrin
Dalarnas museum
Falun

Bergslagsdiagonalen - ett reseäventyr

År 1970 flyttade jag norrut från universitetsstaden Lund till gruvstaden Falun. Under den tid som gått sedan dess har mina resor mellan Skåne och mellansverige blivit många. Kanske är jag därför kvalificerad att fundera lite kring den väg som kallas Bergslagsdiagonalen och löper från Jönköping i söder till Hudiksvall i norr.

Att fara längs Vättern är ett privilegium. Någon har kallat vägen Europas vackraste. Jönköping är en av Sveriges äldsta städer med stadsprivilegier från 1284. Redan vid begynnelsen var Jönköping en mycket besökt marknadsplats, där vägarna mötte vattenvägen på Vättern. För många är Jönköping tändstickans stad och härifrån tar vi sats och njuter av sluttningarna med äppelblom och boskap fridfullt inbäddat i ett pastoralt landskap.

Först på resan står Gränna med polkagrisar och ballongfararen S A Andrées minnen efter försöket att nå Nordpolen med ballong 1897. På Wästanå slott spökar det på ett sympatiskt sätt och i dess närhet skogsflanerar du i konstnären John Bauers förtrollande värld. Den som kan konsten att resa gör förstås en avstickare till Visingsö och byter bilen till cykel och stannar till vid slottsruinen eller vilar ut i en praktfull örtagård.

Historisk fläkt

Längs motorvägen reser sig Brahehus som en hägring och minner om stormannen Per Brahe d y:s storverk från mitten av 1600-talet. Idag stannar datatidens resenärer till, vecklar ut picknickduken, kopplar av och förundras av en storslagen utsikt med historisk fläkt.

Vid Ödeshög finns mycket intressant från äldre tid som stenåldersboplatser och gravfält från järnåldern samt runristningar. På vägen till Vadstena genom ett bördigt landskap passerar du Alvastra klosterruin – en gång Sveriges äldsta cis-

Vadstena Klosterkyrka "Blåkyrkan".

tercienserkloster, grundat i mitten på 1100-talet.

"Stockholm-Motala"

Vadstena slott anlades av Gustav Vasa och är tillsammans med det berömda klostret från den heliga Birgittas tid de stora sevärdheterna på orten, men hela stadsbebyggelsen är spännande med sin ålderdomliga prägel. På sommaren har här seglarna funnit en hamn som de gärna angör.

Sedan bär det av mot andra mål över Östgötaslätten med en gång radiometropolen Motala i kikaren. "Stockholm - Motala" minns jag radioanropet var med en bestämd och nasal stämma. Idag är detta ett minne blott men färdvägen går över Motala ström och klassiska Göta kanal.

Vill du dricka brunn och äta gott kan du göra ett stopp i

Hamnparken i Jönköping.

Medevi där den vackra parken och de intressanta byggnaderna fortfarande har kvar sin charm. Lite skugga från träden är behagligt när solen blir för intensiv.

Med åren har vägarna rätats ut och blivit bredare. Trots detta känns det väl att vi far i gamla bygder. Vid en vik i Vättern ligger Askersund. Landskyrkan hälsar dig välkommen och om du tar dig tid kan du göra en utflykt bland husen och nå torget eller hamnen som har sina små kaféer och glasstånd.

Svampen i Örebro. Foto: Björn Fransson.

Minne av ett forntida hav

Till Hallsberg skall du egentligen åka tåg. Hallsberg är idag en stor järnvägsknut där många banor löper samman. Här byter många resenärer tåg på sin färd till Sveriges alla hörn och ut i övriga Europa. I Bergöö-ska huset, ett stenkast från stationen växte Carl Larssons hustru Karin upp. I stora salen kan du fortfarande beundra Carls väggmålningar.

Närkeslätten är bördig och platt, som ett minne av ett forntida hav. Kumla var tillsammans med Örebro länge centrum för svensk skoindustri. Intressanta sevärdheter i trakten är industrianläggningarna vid Hällabrottet och Kvarntorp samt Sannaheds gamla lägerplats och motorstadion. Kumla fängelset med sin bunkerbetong är kanske inget arkitektoniskt mästerverk men typiskt för sin funktionalistiska tid.

På Örebro slott höll Gustav Vasa sina stora reformationsmöten, men Örebro som stad är äldre. Redan under 1260-talet skvallrar gamla dokument om stadens betydelse och slottet - Vasaborgen - har blivit en symbol för Örebro. Kex, blåbärssoppa och ett vattentorn som en jättelik svamp är annat som gjort staden känd. Dessutom finns här ett fotbollslag i svensk elitklass. Örebro är residensstad och en för svenska förhållanden stor stad som trots detta har bevarat en del av sin småstadskaraktär i och med kulturreservatet Wadköping.

Bergslagens storhetstid

Småstadsidyllerna Nora och Lindesberg med omgivande bygd ger oss de första riktiga tecknen på Bergslagens storhetstid med minne och lämningar från järnhanteringens dagar. För att få inblick i järnhanteringen besöker vi bergsmansbyn Pershyttan, Löa hytta och bergsmangården Siggebohyttan - alla levande minnesmärken över en förgången storhetstid.

I Kopparberg blir det riktigt påtagligt, även om vägen går en bit från själva orten Kopparberg. I Kopparberg finns en koppargruva som var betydelsefull en gång. Ännu idag kan vi se resterna med slagg, dagbrott och orter som leder in i berget. Här träffas mineraljägare och gör sina fynd.

Från järnhanteringens tid

Genom Porten till Dalarna far du in i Grängesberg, gruvorten som gett så ofantligt mycket järnmalm till de svenska bruken och utöver världen. Hela området är ett jättelikt gruvlandskap, numera av museikaraktär och du känner verkligen att det här en gång var en viktig arbetsplats. I konserthuset Cassels donation kan du lyssna till musik av yppersta slag då kulturlivet på ett enastående sätt vidmakthålles.

Några kilometer söder om Ludvika ligger Klenshyttan. Där går tåget ovanför landsvägen på väg mot utstakat mål. Det mesta vilar på slaggen från järnhanteringens tid. Rostugnspipan sträcker hals och hyttanläggningen syns tydligt från vägen. 1920 upphörde verksamheten i Klenshyttan. Hur länge den hållit på vet ingen.

Nittälvens dalgång i Ljusnarsbergs kommun. Foto: Kopparbergs Turistbyrå.

ASEA och Ludvika hör fortfarande ihop. Tidigare fanns en omfattande järnbruksindustri i Ludvika. Ludvika blev stad så sent som 1919. I bygden finns rika minnen från vår kulturhistoria där Dan Andersson är en bygdens son. Ett ludvikamonument är det gamla sädesmagasinet som ständigt lockar konstnärer till sig och sålunda blivit ett kärt motiv.

Bångsgården i Runemo, Ovanåkers kommun. Foto: Dan Andersson.

Tunaslätten och Falu gruva

Mot Borlänge far vi och snart ser vi något tefatsliknande dominera stadsbilden. Kupolen, detta ofantliga köpcentrum, som tycks ha kommit från en annan planet, hyser det mesta och här utspelar sig idrottsliga kamper på högsta nivå. SSAB Domnarvet och STORA Kvarnsveden har fått konkurrens precis som Brage och den pampiga Stora Tuna kyrka. Vill du bli barn på nytt kan du besöka Framtidsmuseet!

Med Tunaslätten tryggt på sidorna åker vi mot det som en gång var Rikets andra stad, Falun. Vi passerar skyltar med Ornäs på, där Gustav Vasa gömde sig på dasset för dansken i det begynnande 1500-talet och Aspeboda som en gång hyste stor- och bergsmannen Måns Nilsson, som samme Gustav Vasa lät hugga huvudet av sedan Måns blivit alltför "stor i truten".

Så breder gruvlandskapet ut sig. Falu gruva har visserligen upphört att ge rikedom, men som turistattraktion är gruvan en av våra förnämsta.

"Den som inte sett Stora Kopparberget har icke sett Sverige" sa man på 1670-talet.

Det gäller i viss mån även idag. Härifrån kommer falukorven och härifrån kom en gång faluättikan och falubränvinet. Idag domineras stadsbilden av Stora Kopparbergs och Kristine kyrka. Lugnets rekreationsområde med sina tvenne gigantiska hoppbackar inte att förglömma. Och med närheten till sjön Runn förstår man att Falun en gång i tiden var en sjöstad med livliga förbindelser över vattnet.

Det vackra Hälsingland

Nu öppnar sig de vidsträckta skogarna. Vi lämnar Dalarna och far mot Hälsingland. Vi passerar Svabensverk med sin intressanta industrihistoria men numera känt för sitt årligen återkommande arrangemang Jazz i Svaben.

Snart har vi passerat Edsbyn, känt för sitt bandylag men också för tusenkonstnären Lim-Johan vars konst och hantverk man kan ta del av i Edsbyns museum. Här har vi vildmarken runt knuten med alla dess möjligheter till spännande forsränning och annat äventyrligt.

I det vackra Hälsingland njuter vi av en storslagen natur med insprängda gårdar och hus med snickarglädje. Centrum i denna jordbruksbygd är Alfta. Kyrkan är från 1799 och här finns många bevis på hälsingeböndernas enastående timmerbyggnadskonst.

Bollnäs känner många från

Hopphackarna på Lugnet. Foto: Falu Turistbyrå.

Lilla Kyrkogatan i Hudiksvall. Foto: B-O Rylander.

visan "Jag var ung en gang för längesen" med Snoddas. Sången blev en stillsam landsplåga för drygt 40 år sedan och dess upphovsman Snoddas Nordgren en rikskändis. Bygden är mycket vacker och från Bolleberget har du en magnifik utsikt över Ljusnans dalgång och omgivande skogar.

Mot kusten och Östersjön går vår färd. Skorstenar och sågar var legio för hundra år sedan. Ännu sägas bräder och kokas massa.

I Söderhamn, den vackra kommunen vid vattnet, levde träpatronerna ett rikt liv. Den spännande trähusbebyggelsen och en underbar skärgard lockar idag många turister till Söderhamn.

Privilegier fick staden redan 1620 och då var huvudnäringarna vapentillverkning, skeppsbyggeri och fiske.

En bra bit av Sverige

Så har vi nått fram till Hudiksvall, den gamla trästaden, som blev stad redan 1582. Hudiksvall är ett ståndsmässigt slut på vår resa. Här kan vi fortfarande besöka den kulturhistoriskt intressanta Fiskarstan och de gamla sjöbodarna vid Strömmingssundet och imponeras av borgarhus i trä.

Det var en resa som började vid Vätterns södra strand och vindlade sig genom det ursvenska landskapet med skogar, berg och vatten och som nu avslutas vid Sveriges kust mot Bottenhavet. Mycket har nämnts men mycket har också lämnats för personliga överraskningar och upplevelser. Det är bara att önska lycka till på färden längs Bergslagsdiagonalen - en bra bit av Sverige.

Tommy Forss
mångårig resenär

Göta kanal i Motala. Foto: Åke Svensson.

Översiktskarta Bergslagsdiagonalen

Teckenförklaring

Avståndstabell

	Alfta	Askersund	Bollnäs	Borlänge	Edsbyn	Falun	Gränna	Göteborg	Hallsberg	Hudiksvall	Jönköping	Kopparberg	Kumla	Lindesberg	Ludvika	Malmö	Motala	Nora	Stockholm	Söderhamn	Vadstena	Ödeshög	Örebro
Alfta	—	339	19	120	13	102	455	562	311	96	485	205	302	243	165	755	383	254	294	59	398	429	285
Askersund	339	—	352	220	339	237	116	253	28	410	146	134	38	96	174	416	44	86	239	354	59	90	54
Bollnäs	19	352	—	137	32	119	468	579	324	80	498	222	315	256	182	768	396	271	276	40	411	442	298
Borlänge	120	220	137	—	120	18	427	442	192	216	366	86	183	124	46	636	264	135	222	174	279	310	139
Edsbyn	13	339	32	120	—	107	455	562	311	109	485	205	302	243	165	755	383	254	307	72	398	429	285
Falun	102	237	119	18	107	—	253	460	209	198	383	103	200	141	63	653	281	152	229	156	296	327	183
Gränna	455	116	468	427	455	353	—	187	144	526	38	250	154	212	290	307	72	202	297	470	57	26	170
Göteborg	562	253	579	442	562	460	187	—	262	639	149	357	269	325	397	281	259	308	478	583	244	213	283
Hallsberg	311	28	324	192	311	209	144	262	—	382	174	106	10	68	146	444	72	58	216	326	87	118	26
Hudiksvall	96	410	80	216	109	198	526	639	382	—	556	301	373	314	261	826	454	337	313	56	469	500	356
Jönköping	485	146	498	366	485	383	38	149	174	556	—	280	184	242	320	271	110	232	335	500	95	64	200
Kopparberg	205	134	222	86	205	103	250	357	106	301	280	—	97	38	40	550	178	49	227	259	193	224	80
Kumla	302	38	315	183	302	200	154	269	10	373	184	97	—	59	137	454	82	49	212	317	97	128	17
Lindesberg	243	96	256	124	243	141	212	325	68	314	242	38	59	—	78	512	140	23	202	258	182	186	42
Ludvika	165	174	182	46	165	63	290	397	146	261	320	40	137	78	—	590	218	89	224	219	164	264	120
Malmö	755	416	768	636	755	653	307	281	444	826	271	550	454	512	590	—	379	502	248	398	364	333	470
Motala	383	44	396	264	383	281	72	259	72	454	110	178	82	140	218	379	—	130	604	770	15	46	98
Nora	254	86	271	135	254	152	202	308	58	337	232	49	49	23	89	502	130	—	214	281	145	176	33
Stockholm	294	239	276	222	307	229	297	478	216	313	335	227	212	202	224	248	604	214	—	258	256	271	197
Söderhamn	59	354	40	174	72	156	470	583	326	56	500	259	317	258	219	398	770	281	258	—	413	444	300
Vadstena	398	59	411	279	398	296	57	244	87	469	95	193	97	182	164	364	15	145	256	413	—	31	113
Ödeshög	429	90	442	310	429	327	26	213	118	500	64	224	128	186	264	333	46	176	271	444	31	—	144
Örebro	285	54	298	139	285	183	170	283	26	356	200	80	17	42	120	470	98	33	197	300	113	144	—

Särna
Hudiksvall
Noppikoski
Edsbyn
Alfta
Bollnäs
Söderhamn
Sälen
Furudal
Orsa
Mora
Svabensverk
Siljan
Rättvik
Ockelbo
Enviken
Leksand
Malung
Falun
Storvik
Sandviken
Skutskär
Gävle
Valbo
Djurås
Vansbro
Borlänge
Hofors
Runn
Björbo
Stöllet
Hedesunda
Söderfors
Säter
Hedemora
Nyhammar
Grangärde
Ekshärad
Ludvika
Smedjebacken
Avesta
Grängesberg
Hagfors
Lesjöfors
Fagersta
Sala
Munkfors
Kopparberg
Hällefors
Filipstad
Surahammar
Enköping
Storå
Lindesberg
Västerås
Forshaga
Storfors
Nora
Köping
Bålsta
Mälaren
Karlstad
Kristinehamn
Karlskoga
Örebro
Arboga
Kungsör
Strängnäs
Eskilstuna
Degerfors
Hjälmaren
Kumla
Vänern
Hallsberg
Flen
Laxå
Katrineholm
Askersund
Nyköping
Finspång
Mariestad
Oxelösund
Glan
Norrköping
Motala
Roxen
Söderköping
Skövde
Tibro
Vadstena
Skara
Linköping
Hjo
Mjölby
Vättern
Falköping
Tidaholm
Ödeshög
Åtvidaberg
Östersjön
Gränna
Tranås
Sommen
Gamleby
Ulricehamn
Jönköping
Huskvarna
E4
E18
E20
E22
0
40 km
© KART-BOSSE AB, LEKSAND

Jönköping Huskvarna Gränna

Historik

Sammanläggning

Jönköpings kommun bildades den 1/1 1971 genom en sammanläggning av Jönköping, Huskvarna och Gränna städer, Norrahammars köping och sju landskommuner. Jönköping är idag landets nionde kommun med ca 116 000 invånare.

Viktig mötes- och handelsplats

Jönköping var tidigt en viktig mötes- och handelsplats och är en av Sveriges äldsta städer. Kung Magnus Ladulås gav staden dess privilegier den 18 maj 1284.

Privilegiebrevet finns fortfarande bevarat och är det äldsta bevarade i Sverige.

Staden utvecklas

Fram till mitten av 1600-talet fungerade Jönköping som gränsfäste mot Danmark. Här fanns bl a ett slott och ett kloster.

På 1600-talet utvecklades Jönköping till en förvaltnings-

Jönköping

Fakta

Invånarantal
Jönköpings kommun: .. 115 429
Jönköpings tätort: 50 328
Huskvarna tätort: 20 368
Gränna tätort: 2 556

Turistbyrå

Jönköpings Turistbyrå
Djurläkartorget, 551 89 Jönköping
Telefon: 036-10 50 50
Telefax: 036-12 83 00
E-post: turist@jonkoping.se

Gränna Turistbyrå
Besök: Andréemuseet
Box 104, 563 22 Gränna
Telefon: 0390-410 10
Telefax: 0390-102 75
E-post: turist@grm.se

Visingsö Turistbyrå (säsongsöppet)
Hamnen, 563 34 Visingsö
Telefon: 0390-401 93

Jönköpings hamn.

och ämbetsstad med lokalisering av Göta hovrätt och länsförvaltningen - men också till en blomstrande handelsstad.

I Dunkehallaåns dalgång etablerades en rad industrier, bl a det som senare blev Husqvarna Vapenfabrik AB.

Industriell verksamhet

Under 1800-talets första hälft uppstod de första ansatserna till industriell verksamhet i större skala och Jönköpings utveckling som industristad tog fart.

Då grundades Jönköpings Tändsticksfabrik som gjorde Jönköping känt över världen. Jönköpings Mekaniska Werkstad och Munksjö Pappersbruk bidrog också i hög grad till Jönköpings utveckling.

De kom att sätta sin prägel på Jönköping i mer än 100 år. Munksjö har fortfarande verksamhet på samma plats som det grundades 1862.

Kommunikationscentrum

Från att tidigare ha varit en utpräglad industristad är Jönköping idag framför allt känt som ett ledande transport- och kommunikationscentrum, men är också ett centrum för handel och mässor.

I Jönköping finns även Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Domstolsverket som utlokaliserades från Stockholm i mitten av 70-talet.

Bland våra internationellt verksamma och välkända företag finns bl a Husqvarna AB, Munksjö AB, ABB-företagen i Jönköping, Saab Defense-gruppen, Saab Combitech-gruppen och ROL Inredning AB.

Sevärdheter

Jönköping

1. Tändsticksmuseet

Jönköpings främsta symbol är tändstickan, även om den inte längre tillverkas här. Den ursprungliga fabriken från 1840-talet finns dock kvar och inrymmer ett intressant museum.

Här visas utvecklingen av den kända säkerhetständstickan, de första tändsticksmaskinerna, etiketter m m.

Öppet året runt.
Tel 036-10 55 43.

2. Länsmuseet

Museibyggnaden, som har en spännande och annorlunda arkitektur, innehåller stora samlingar av sagotecknaren John Bauer.

Även annan konst och intressanta utställningar om traktens historia visas.

Öppet året runt.
Tel 036-30 18 00.

3. A6 Försvarsmuseum

Den gamla regementsstadens egna museum speglar Jönköping ur militärstrategisk synvinkel. Autentiska föremål och modeller visar södra Vätterbygdens försvarstraditioner från 1200-talet.

Öppet året runt.
Tel 036-19 04 12.

4. Tropikhuset

Granne till försvarsmuseet ligger Tropikhuset - ett måste för alla barn som besöker Jönköping. Stifta bekantskap med utrotningshotade djur samt exotiska ormar och fåglar!

Öppet året runt.
Tel 036-16 89 75.

5. A6 Center

På området som tidigare hyste artilleriregementet A6 finns idag, förutom försvarsmuseet och tropikhuset, ett jättelikt inglasat köpcenter.

6. Centrala stadskärnan

Stadskärnan har förnyats och gjorts attraktivare för besökare och kommuninnevånare.

Här finns idag restauranger, affärer och aktiviteter i en härlig blandning. Arbetet med förnyelsen resulterade i ett pris som "årets stadskärna" i hårt konkurrens med andra orter i landet.

7. Stadsparken

Beläget på höjderna väster om själva centrum. I parken hittar du djurhagar, ett helt unikt fågelmuseum, gamla byggnader

Hamnparken i Jönköping.

Torghandel i Jönköping.

och stora lekplatser. Njut även av den fantastiska utsikten över södra Vätterbygden.

8. Taberg

"Smålands mirakel" - som Carl von Linné uttryckte det - ligger söder om Jönköping. Från toppen, som reser sig 343 meter över havet, kan du njuta av en fantastisk utsikt.

Följ med på en spännande visning i de vindlande gruvgångarna.

Huskvarna

Industrin och hantverket har här satt sin prägel på en hel ort. Men även omgivningar och natur har gjort sitt.

Huskvarna kallas "Trädgårdsstaden" för sin karaktär som småstad med alla välskötta och prunkande trädgårdar.

9. Husqvarna Fabriksmuseum

Att Huskvarna ofta stavas fel - Husqvarna - får här sin naturliga förklaring. Museet visar Husqvarnas produktion genom tiderna.

Öppet året runt.
Tel 036-14 61 62.

10. Smedbyn

Den charmiga Smedbyn i Huskvarna. Dagens hantverkare och konstnärer håller till i de gamla vapensmedernas pittoreska 1700-tals stugor. Galleri Smedbyn visar spännande utställningar året om.

11. Brunstorps gård

På gården har man tagit fasta på Huskvarnas rykte som trädgårdsstad. Här finns en stor park och en genbank för svenska fruktsorter anlagd.

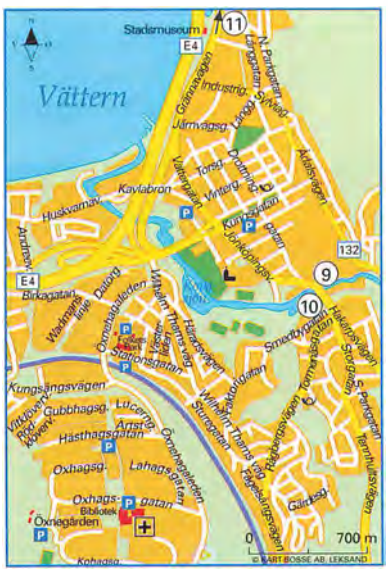

Huskvarna

Gränna

Ballonger, polkagrisar och päron förknippas med Gränna. Päron och Gränna blev ett, då stadens grundare, Per Brahe d y, på 1600-talet importerade päronträd från Frankrike till denna bördiga del av Sverige.

Det gynnsamma klimatet får idag vinodlare att starta verksamhet på den vackra Vätternstranden.

I mitten av 1800-talet, började tillverkningen av polkagrisar i Gränna. En tillverkning som idag har blivit en stor industri.

Besök något av stadens kokerier och lär dig hur denna läckerhet kommer till.

Gränna

12. Andréemuseet

I Gränna föddes ballongfararen och vetenskapsmannen S A Andrée. För snart 100 år sedan gav han sig iväg till nordpolen i ballong med sina två följeslagare. Expeditionen misslyckades och idag kan bl a fotomaterial och dagboksanteckningar beskådas i museet.

Öppet året runt.
Tel 0390-410 15.

S A Andrée.

13. Röttle kvarnby

Några kilometer söder om Gränna ligger Röttle kvarnby och Västanå slott. Här hittar du ett naturreservat, gamla kvarnar och en mycket uppskattad golfbana. Gör ett besök på Rasmus Kvarn.

Öppet sommartid.
Tel 0390-410 15.

14. Gränna badlagun

En unik anläggning för den badintresserade. En lämplig aktivitet innan det är dags att ta färjan till Vätterns största ö.

Visingsö

Ön når du lätt tack vare täta färjeförbindelser från Gränna. Du kan ta med bilen, men det bästa sättet att se ön är med cykel eller genom att åka Remmalag - en sorts hästdroska med lång tradition på Visingsö.

På ön ligger de kulturhistoriska minnesmärkena tätt. Stora gravfält tyder på en tidig kolonisation.

15. Näs

Besök ruinen av den medeltida borgen, en av landets första kungaborgar. Här drog självaste Magnus Ladulås sin sista suck år 1290.

16. Kumlaby kyrka

En vacker medeltida kyrka med kalkmålningar. På 1600-talet förvandlade Per Brahe d y kyrkan till skola. Han lät då kapa spiran och en altan gjordes i ordning för att eleverna skulle kunna studera astronomi. Numera kan du klättra upp för de

Gränna kyrka.

Röttle kvarnby.

vindlande trapporna och beundra den vackra utsikten.

17. Visingsborg

På 1600-talet var ön centrum i landets största grevskap och släkten Brahe härskade över trakten. Vid hamnen ligger resterna av ätten Brahes slott, Visingsborg.

18. Visingsborgs örtagård

För att återskapa lite av den forna glansen har en av landets främsta barockträdgårdar anlagts. Örtagården ligger på samma plats där stormaktstidens blommor, grönsaker och örter en gång plockades.

Aktiviteter

Fiske

Utöver Vätterns fria fiske finns ett 20-tal andra sjöar och vattendrag som erbjuder fint fiske i Jönköpings kommun, t ex Ören, Norra Bunn, Mellan Bunn, Södra Bunn, Ylen. Fiskekort krävs på dessa platser.

Bad

Rosenlundsbadet är Jönköpings inomhusbad med äventyrsbad, relaxavdelning, solarium, tävlings- och hoppbassänger.

Golf

A6 Golfklubb med 27-hålsbana. *Tel 036-30 81 30.* Jönköpings Golfklubb, 18-hålsbana. *Tel 036-765 67.* Gränna Golfklubb, 18-hålsbana. *Tel 0390-100 30.* Skinnarebo Golf & Countryclub, 18 hål och 9 korthål. *Tel 036-690 75.*

Vandring

John Bauer-leden, som går genom vacker Smålandsnatur mellan Huskvarna och Gränna, är bara en av många vandringsleder i Jönköping.

Konserter

Jönköpings konserthus har ett mycket varierat och högklassigt musik och teaterutbud under större delen av året.

Evenemang

Jönköpings marknad, sista fred i maj
Drakbåtsfestival, artistuppträdanden, marknadsstånd, student-SM i fyrverkeri m m.

Kalajs, sista lörd i maj
Jönköpings födelsedag firas med karnevalståg, artistuppträdanden.

Stadsparksdagen, sista sönd i maj
Kommunens alla föreningar visar sina aktiviteter i Jönköpings Stadspark

Musik i Sommar-Gränna, juni/juli
En av landets äldsta musikveckor med ett mycket omväxlande utbud.

Andréedagen, 11 juli
Ballongtävlingar i Andrée's födelsestad Gränna.

Visingsö Festspel, 2:a lörd i juli
Krönikerspel om 1600-talets Visingsö.

Bergets dag, 1:a lörd i september
Gruvvisningar, utställningar och underhållning i Taberg, Sveriges sydligaste bergslag.

Jönköpings Allmogemarknad, 2:a sönd i september
En marknad i 1800-talets anda med djur, försäljning av gammaldags produkter, skådespel m m.

Brahekyrkan på Visingsö.

Ödeshög

Fakta

Invånarantal
Ödeshögs kommun: 5 900
Ödeshögs tätort: 3 143

Turistbyrå

Ödeshög turistbyrå
Besök: Biblioteket, Torget
599 80 Ödeshög
Telefon: 0144-310 10, 107 10
från sommaren -97: 0144-350 00
Telefax: 0144-314 63

Historik

Gammal boplats

Ödeshög är den lilla kommunen med de stora natur- och kulturrikedomarna.

Redan för 5 000 år sedan fanns folk i denna trakt. Det visar boplatsen i form av en pålbyggnad på Broby källmyr.

Pålbyggnadsboplatsen är nästan 1 000 kvm stor och belägen strax öster om Omberg, vid turistvägen. Under yngre stenåldern pågick här intensiv verksamhet i precis 42 år.

Därefter låg platsen öde i 5 000 år. Först år 1908 påträffades de första spåren av pålbyggnaden.

Ödeshög

Sevärdheter

1. Ödeshög

Namnet betyder ursprungligen "Odens hög". Samhället är bygdens handels- och servicecentrum.

Hembygdsgården från 1700-talet inrymmer bl a ett skolmuseum.

2. Ullspinneri

På ullspinneriet kan du följa processen från ull till färdig produkt. Varje sommar finns många hantverksutställningar.

Tel 0144-230 88.

3. Turistvägen

Turistvägen Gränna-Ödeshög erbjuder er ett alternativ att uppleva en av Sveriges vackraste trakter i en lugnare trafikrytm. Följ den bruna internationella turist-

Museum och turistbyrå vid Rökstenen.

vägsskyltningen och unna dig att stanna för att ta del av de sevärdheter du passerar.

4. Hästholmen

Det lilla samhället vid Vätterns strand. På 1300-talet hade Hästholmen stadsprivilegier och var ett viktigt centrum för handel och transporter.

Idag finns en småbåts- och gästhamn. Drick en kopp kaffe pa Hamncaféets brygga och njut av närheten till Vättern. I hamnen finns även en badplats.

Gör ett besök vid hällristningarna - ett minne från bronsåldern. Eller besök det intressanta lantbruksmuseet.

Tel 0144-310 10, från sommaren -97 0144-350 00.

5. Ellen Keys Strand

Nere vid vattnet på Ombergs sydspets ligger författarinnan Ellen Keys Strand.

Författarhemmet är idag ett museum med en alldeles speciell atmosfär. Strand ser idag likadant ut som det gjorde 1926 då Ellen Key gick bort.

Öppet sommartid.
Tel maj-augusti 0144-330 30, tel övr. tid 0144-310 10, från sommaren -97 0144-350 00.

6. Omberg

Östgötarnas heliga, sägenomspunna berg. Från Omberg har du en enastående utsikt över Östgötaslätten och Vättern.

Ett eldorado för alla naturälskare! Berget är mycket kalkrikt och därför finns en stor artrikedom bland växterna. Speciellt känt är Omberg för de många orkidéarterna.

Tag en promenad längs vandringslederna och upplev den speciella natur som berget har

Omberg. Foto: Åke Svensson.

Tåkern. Foto: Roland Nilsson/N.

att erbjuda. Varför inte bestiga Hjässan, Ombergs högsta punkt, 263 m ö h?

Vill du veta mer? Besök informationscentralen Naturum vid Stocklycke, som är en specialutställning om Ombergs flora, fauna och geologi.

Öppet sommartid.
Tel 0144-332 45.

7. Alvastra klosterruin

Ruinen ligger vackert beläget vid foten av Omberg. Klostret är det äldsta munkklostret i Sverige och grundades 1143 av cisterciensermunkar från Frankrike.

År 1185 stod det klart för invigning. Heliga Birgitta bodde här ett antal år på 1300-talet innan hon reste till Rom. Fram till Gustav Vasas reformation på 1500-talet var klostret ett mäktigt centrum för andlig och materiell kultur.

Idag kan du ströva omkring i den återuppståndna örtagården. Varje sommar arrangeras midnattskonserter samt uppförs ett Krönikespel i klosterruinen. På Turistvägen mellan Alvastra och Rök ligger Heda kyrka – intressant ur kulturellt och historiskt perspektiv.

Tillgängligt året runt.
Tel 0144-310 10, från sommaren -97 0144-350 00.

8. Rökstenen

Den fyra ton tunga granitblocket har världens längsta runskrift.

Genom att besöka utställningen vid Rökstenen kan du få en god inblick i hur folket i trakten levde under 800-talet.

Här finns även möjligheter att läsa och själv lära sig tyda skriften på stenen. Sommartid även turistbyrå.

Utställningen öppet året runt.
Tel 0144-310 10, från sommaren -97 0144-350 00, tel sommartid 0142-712 84.

9. Tåkern

En av norra Europas förnämsta fågelsjöar. Mer än 250 olika fågelarter har observerats här.

Tre olika besöksområden finns inrättade runt sjön med tillhörande fågeltorn och strövstigar. Vandra genom strandängarna och vassen på den ca 2 km långa spången, som börjar vid fågeltornet i Glänås på södra sidan av sjön.

Vår, sommar och höst anordnas vandringar med erkänt duktiga ornitologer och biologer från Tåkerns fågelstation.

Tillgängligt året runt.
Tel 0144-310 10, från sommaren -97 0144-350 00.

10. Vättern

Vättern är Sveriges näst största sjö och Europas femte största insjö: 136 km lång, 31 km bred och med ett djup av 128 meter. Det rena klara vattnet ger möjlighet till kalla sköna bad vid de härligaste sandstränder eller från varma släta klippor.

Aktiviteter

Vandring

Guidade vandringar vid Tåkern under maj-oktober.

Friluftsliv

Kommunen kan bl a erbjuda cykelleder, badmöjligheter, tennisbana och bangolf.

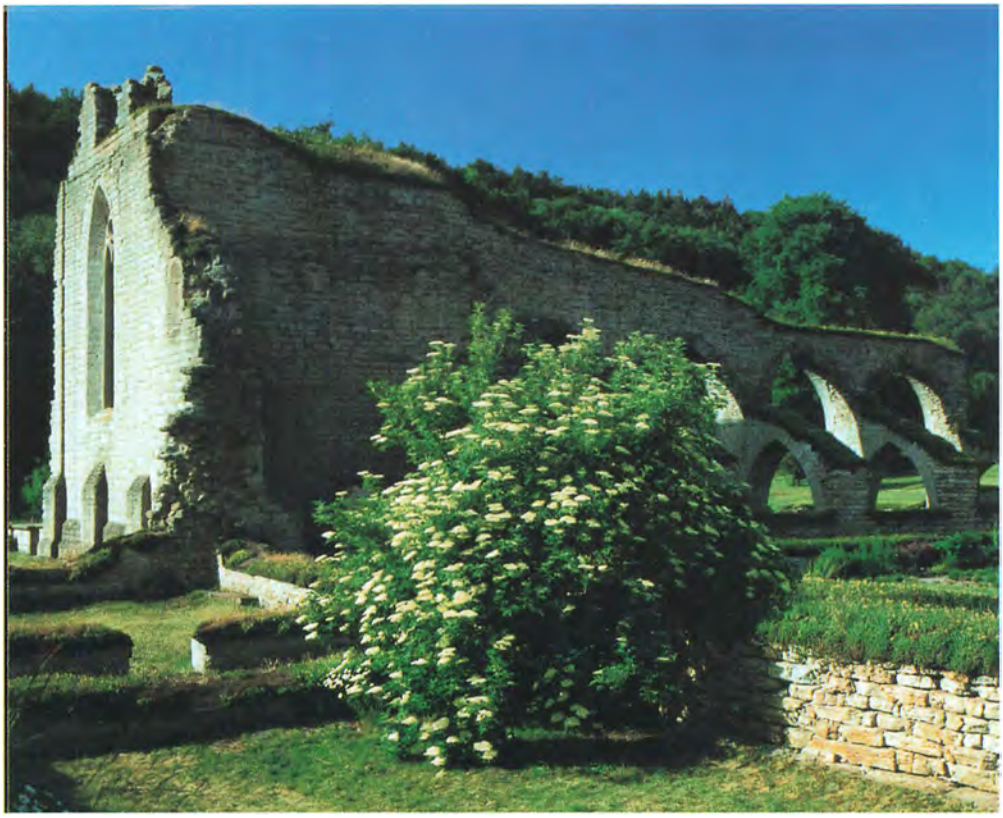

Alvastra klosterruin. Foto: Christian Nordholm.

Evenemang

Ödeshögstrampen, mitten av maj
Cykellopp för motionärer.

Tjejmilen, början av juni
Motionslopp i Ödeshögs tätort.

Lions marknad, mitten av juni
Torget, Ödeshög.

Vätternrodden, slutet av juni
Hjo-Hästholmen. Festligheter under dagen i Hästholmens hamn.

Heda marknad, början av juli
Gammeldags marknad vid Heda kyrka.

Krönikespelet, mitten av juli
Varje sommar uppförs ett Krönikespel i Alvastra klosterruin under titeln "Makten och härligheten".

JohannaMarken, slutet av juli
Varje sommar kan du besöka JohannaMarken då det kommer ca 25 000 personer till Ödeshögs centrum.

Jenny Lind-konsert, slutet av juli
Heda kyrka.

Gustav Vasa i Ödeshög

Efter reformationen på 1520-talet tog Gustav Vasa hand om klostrets gods, gårdar och guld.

Kungen tog sten från Alvastra och använde dessa till slottsbygget i Vadstena.

Vadstena

Historik

Heliga Birgitta

Namnet Vadstena betyder troligen "stenarna" eller "stenhuset vid vattnet". Vadstena gård nämns första gången år 1268. Under mitten av 1300-talet bodde Kung Magnus Eriksson och hans drottning Blanka på gården. Deras hovdam Birgitta Birgersdotter får här en uppenbarelse att stifta ett kloster. Efter påtryckningar från Birgitta testamenterar de gården till den blivande klosteranläggningen.

Birgitta beger sig till Rom för att få påvens godkännande. Hon får vänta i flera år, men år 1370 ger påven Urban V henne tillstånd att instifta ett kloster för män och med konvent för kvinnor. Tre år senare dör Birgitta i Rom och hennes kvarlevor förs till Vadstena.

Fakta

Invånarantal
Vadstena kommun: 7 800
Vadstena tätort: 5 000

Turistbyrå

Vadstena turistbyrå
592 80 Vadstena
Telefon: 0143-151 25
Telefax: 0143-151 29

Vadstena

Klostret invigs 1384 och Birgitta helgonförklaras 1391. Ett stort antal Birgittinerkloster grundas ute i Europa och Vadstena blir snart en betydande vallfartsort.

Stadsrättigheter år 1400

Drottning Margareta ger Vadstena stadsrättigheter år 1400. I början av 1400-talet byggs helgeandshuset och rådhuset - idag ett av Sveriges äldsta rådhus. Klosterkyrkan, som invigs 1430, är byggd enligt Den heliga Birgittas anvisningar. Under 1400-talet får klostret allt större ekonomisk betydelse.

Vadstena Klosterkyrka (Blåkyrkan).

Gustav Vasa och reformationen

Vadstena slott börjar byggas av Gustav Vasa 1545 och fullföljs av hans söner. Samtidigt bryts klostrets makt genom Gustav Vasa och reformationen.

Då många av nunnorna kom från de mäktigaste familjerna i riket stängdes inte klostret förrän 1595 som det sista i landet.

De forna klosterlokalerna användes under lång tid till krigsmanshus och därefter till mentalsjukhus ända fram till 1950-talet.

Mer än en medeltidsstad

Även idag finns mycket av den medeltida stadsplanen med smala och krokiga gator kvar. Längs gatorna trängs många charmiga byggnader från 1700- och 1800-talen. De magnifika medeltida byggnadsverken: Vasaborgen, klosterkyrkan och Bjälboättens palats och läget vid Vättern har gjort staden vida känd. Men Vadstena är mer än en medeltidsstad. Det är en expansiv kommun med ett positivt företagarklimat. Varje år beöks kommunen av 100 000-tals turister och allt fler människor väljer att bosätta sig i Vadstena.

Sevärdheter

1. Slottet

Vadstena slott drar till sig tiotusentals besökare varje år. Här finns en permanent utställning med 1600-tals möbler och konst. Sommartid öppnas turistbyrå i

Vadstena slott.

Rådhuset.

slottet och det anordnas varje år en temautställning. Landsarkivet är beläget i slottet och lockar åtskilliga släktforskare till Vadstena.

Slottet är också en av de platser där Internationella Vadstena-Akademien anordnar sina operaföreställningar. Under senare tid har arkeologiska utgrävningar gjorts på slottets borggård inför ett återskapande av de vallar som fram till 1800-talets början omgav slottet.

2. Klosterkyrkan

Historien gör sig påmind redan på håll. Från vilket väderstreck du än kommer tecknar sig den välkända silhuetten av slott och Klosterkyrka mot himlen.

Den heliga Birgittas önskemål om att det i Vadstena skulle uppföras en kyrka vid klostret i Vadstena förverkligades av hennes dotter Katarina. Klosterkyrkan invigdes 1430.

I kyrkan finns Den heliga Birgittas relikskrin och en mängd medeltida konstföremål.

3. Bjälboättens palats

I närheten av Klosterkyrkan ligger Bjälboättens palats, Sveriges äldsta profana byggnad.

Kunglig "sommarstuga" på 1200-talet, som i mitten av 1300-talet skänktes till Birgitta Birgersdotter för att användas som kloster.

4. Örtagården

I anslutning till ett klosterområde bör finnas en vacker och innehållsrik örtagård. Den levandegör den medeltida klosterkulturen, där Örtagården hade en central betydelse för såväl läkekonst som matlagningskonst.

5. Hospitalsmuseet

Hospitalsmuseet speglar Vadstenas betydande roll som psykiatriskt vårdcentrum. Där finns sjukhushistoria från klostertid till nutid - inte minst speglas de stora genombrotten av t ex psykofarmaka.

6. Stadsmiljön

Vadstenas moderna samhällsstruktur till trots, så präglas hela stadsmiljön av de välbevarade husen - många från medeltiden. Gatunamn som "Vagnmakaregatan", "Stockmakaregatan", "Hovslagaregatan" leder gatuflanören till de gårdar där Gustav Vasas egna hantverkare bodde och verkade.

I denna historiska miljö, bakom och framför medeltida fasader, lever ett modernt affärsliv. Möjligheterna att shoppa, äta på någon av stans många restauranger och samtidigt uppleva den historiska miljön är kännetecknande för Vadstena.

7. Borghamn

Ett idylliskt fiskeläge vid foten av Omberg som är väl värd ett besök. Där finns en vacker hamn, fiskemuseum och hembygdsmuseum.

8. Medeltidskyrkor

De flesta av Vadstenas landsbygdskyrkor är medeltida och mycket sevärda: Rogslösa, Herrestad, Väversunda, Örberga, Hov, Hagebyhöga...

Stadsmiljö. Foto: Åke Svensson.

Aktiviteter

Upplevelsevandringar
med musik, dräkter och historia i sta´n, kloster och slott.

Rundturståget

Båtturer på Vättern

Nattvandringar på Vadstena slott
Nattvandringar ordnas för grupper året om. Under sommaren 1-2 ggr per vecka.

Evenemang

Birgittaspelen, juni

Medeltidsmarknad, juni

Gammeljul, december
I Bjälboättens palats arrangeras Sveriges största julmarknad inomhus. Gammeljul i Vadstena, äger rum med upp emot 30 000 besökare varje år.

Gustav Vasa i Vadstena

Jo, jo här i Vadstena fick jag till mitt finaste renässansslott. Men inte blev det något krig här för det!

Men klostret stängdes, sten stal vi från Alvastra kloster och ett minnesmärke av verkligt format finns att beskåda!

Jo, jo, det var här som min dotter Cecilia orsakade en riktig skandal genom sin kärleksaffär under det s k Vadstenabullret.

Dom berättar visst mer om detta på nattvandringarna..... nu för tiden!

Motala

Fakta

Invånarantal
Motala kommun: 43 000
Motala tätort: 30 000

Turistbyrå

Motala Turistbyrå
Besök: Folkets Hus
Box 253, 591 23 Motala
Telefon: 0141-22 52 54
Telefax: 0141-521 03

Historik

Offerplatsen vid vägmötet

Platsen Motala var känd som tingsställe och by redan på 1200-talet. Namnet Motala betyder ungefär "offerplatsen vid vägmötet". Fram till 1800-talets början var Motala ett centrum för jordbruk, fiske och handel. När kanalbygget påbörjades 1810 bodde i hela Motala ca 2 000 människor. Baltzar von Platen tänkte sig att en stad snart skulle blomstra här vid kanalen.

Motala

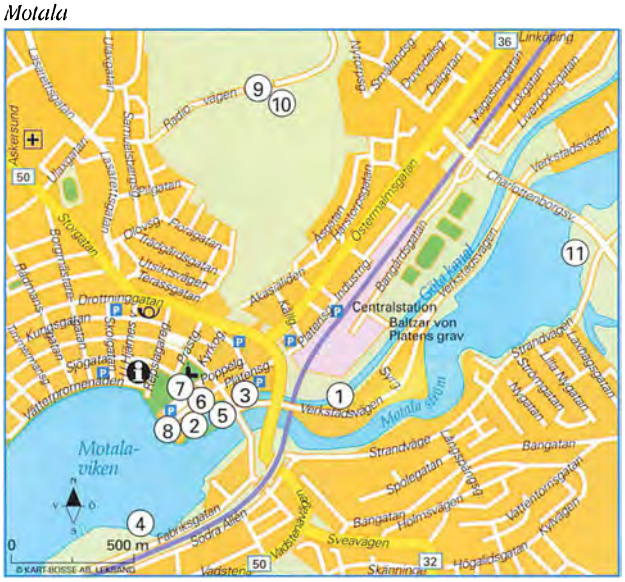

Stadsrättigheter 1881

Det var först sedan Motala Verkstad på 1840-talet hade växt sig stor och gjort Motala till sin serviceort som en snabb expansion kom igång. Järnvägens tillkomst 1873 bidrog ytterligare till utvecklingen och 1881 fick Motala stadsrättigheter.

Dagens Motala domineras av tillverkningsindustri med hushållsprodukter, kommunikation och satellitmottagartillverkning som specialité.

Sevärdheter

1. Göta kanal

Arbetet med Göta kanal påbörjades i Motala hamn år 1810 och tjugotvå år senare - efter 7 miljoner dagsverken - kunde vårt lands mest imponerande byggnadsverk invigas.

Motala sluss byggdes mellan åren 1816-1817 och reglerar vattnet mellan Vättern och Göta

Vätternrundan. Foto: Åke Svensson.

kanal. Vid invigningen av Göta kanal 1832 fick denna sluss namnet "Föreningen".

2. Industrimonumentet

Monumentet, som står längst ut på hamnpiren, är sju meter hög och 34 ton tung vevaxel tillverkad på Motala Verkstad.

3. Kanalparken

Kanalparken är en av Motalas äldsta parker. De stora träden som gränsar mot kanalen planterades i samband med kanalbygget. Loket är byggt på Motala Verkstad 1916 och är Sveriges största tanklok.

4. "Platens Punkt"

Platens punkt sägs vara det ställe i Motalaviken, där Baltzar von Platen fick idén till den solfjädersformade stadsplanen. Idag utmärks punkten sommartid av en 50 meter hög vattenpelare.

5. Storbron

Den vackra Storbron med sina nio spann byggdes över Motala ström 1787.

6. Kanal- och Sjöfartsmuséet

Här visas Göta kanals historia på ett levande och spännande sätt i suggestiv atmosfär med ljus- och ljudeffekter.

Ett rum visar teknikflödet från England till kanalbygget, som också kom att påverka den svenska industrins utveckling.

Tel 0141-535 10.

7. Motala Brandförsvarsmuseum

Muséet vid Motala hamn är en vandring genom sekler av brandskydd.

Tel 0141-22 51 27 el 22 55 00.

8. Motala Motormuseum

Muséet visar fordon från bl a sekelskiftet samt apparater från radions barndom i tidstrogna miljöer. Ett eldorado för motorentusiasten.

Tel 0141-588 88.

9. Motala Radiostation

Under 1920-talet hade stationen Europas starkaste sändare med sina 120 meter höga master. Numera är radiostationen ett intressant museum med unik utrustning.

Tel 0141-22 52 54.

10. Bondebacka Hembygdsgård

Hembygdsgården har kaffeservering och vacker örtagård.

Tel 0141-21 45 30 el 512 58.

11. Motala Museum

På muséet i Charlottenborgs 1600-tals slott kan du bl a se Sophia Isbergs unika träsnideri er och en av Sveriges största privatägda miniatyrvärldar.

Tel 0141-23 35 91.

12. Varamon

Nordens största insjöbad med kilometerlång barnvänlig sandstrand är ett populärt fritidsområde med camping , stugby och vandrarhem.

13. Folkparken

Dans och nöjescentrat i västra Östergötland. Barnens Park bjuder på många aktiviteter bl a mini-zoo, trafiklek, lekland och minigolf. Mariebergsbadet med tempererade bassänger ligger i nära anslutning.

Tel 0141-558 21.

14. Övralid

Författaren, poeten och nobelpristagaren Verner von Heidenstams sista hem. Utsikten, liksom den blomsteräng, som delvis omger den strama, vita byggnaden är magnifik. Inne i byggnaden finns allt bevarat sedan Heidenstams tid. *Tel 0141-22 00 36*

Titta också in i **Lantbruksmuséet** vid Övralid. *Tel 0141-22 02 38 el 22 00 56.*

15. Godegård

Ett av de äldsta järnbruken i Östergötlands bergslag. Gode-

Motala hamn. Foto: Åke Svensson.

Fiske mitt i sta´n. Foto: Åke Svensson.

gårds säteri, en unik och kulturminnesförklarad bruksmiljö, är efter mer än 350 år öppet för besökare. I orangeriet serveras kaffe.

Tel 0141-802 00.

16. Nubbekullens Sockenmuseum

Konstnären och professorn Johan August Malmströms (1829-1901) födelsehem. Han målade bl a den berömda tavlan "Grindslanten".

Tel 0141-22 00 56.

17. Medevi Brunn

En kulturmiljö bevarad i mer än 300 år. Den har sitt ursprung i 1600-talet, då en hälsobrunn började byggas upp runt Medevi källa.

Här finns landets största byggnadsminne med ett 70-tal gamla byggnader. Brunnshotellet erbjuder både hotellboende och vandrarhem. *Tel 0141-911 00.*

Ett värdshus med traditioner finns naturligtvis vid **Medevi Brunn**. *Tel 0141-915 30.*

Medevi Krukmakeri finns inrymt i det tidigare brygghuset. *Tel 0141-915 96.*

Aktiviteter

I Motala finns goda möjligheter till aktiv fritid, rekreation och avkoppling. Dessutom i en fantastisk natur.

Båtturer

Från Motala hamn utgår båtturer på Vättern och Göta kanal med bl a Kung Sverker. *Tel 0141 -915 30.*

Avkoppling

I Farfarsstugan vid Övralid kan du koppla av med en kopp kaffe och hembakat bröd och njuta av utsikten över Vättern. *Tel 0141-22 05 56.*

Cykling

Motala kommun har byggt ca 50 km gång- och cykelbanor i tätorten. Att cykla i den lugna miljön på de gamla dragvägarna längs Göta kanal är en upplevelse. Information på turistbyrån, *tel 0141-22 52 54.*

Golf

Motala Golfbana är en kuperad skogsbana med utmanande vattenhinder. 18 hål, par 71. *Tel 0141-508 56.*

Fiske

Med flugspö, spinnspö eller enkelt metspö kan du fånga öring eller regnbågslax i Motala ström eller Göta kanal. Båtar finns att hyra *tel 0141- 548 40.*

I sjön Boren finns rik tillgång på abborre och gädda. Varför inte pröva på storlaxen eller den unika rödingen i Vättern? Kontakta Motala trollingcharter, *tel 0141- 22 10 75.*

Vandring

En rundvandring i gamla Motala Verkstads- och Göta kanalområde ger en inblick i svensk arbetarhistoria.

Slussning

Slusstrappan i Borenshult bjuder under sommartid på fängs-

Varamon. Foto: Åke Svensson.

lande skådespel när ca 6 000 fritidsbåtar och passagerarfartyg slussas under säsongen, ett lyft på 15 meter.

Göta kanal. Foto: Åke Svensson.

Evenemang

Motala buggen, sista lördagen i maj
En danstävling genom sta´n med hundratals buggande par.

Tjej-Vättern, juni
Ett motionslopp enbart för tjejer. 90 km långt och lagom tufft.

Vätternrundan, helgen före midsommar
Världens största motionslopp på cykel.

Utdelning av Övralidspriset, 6 juli
Varje år delas Övralidspriset ut till någon framstående författare eller vetenskapsman. *Tel 0141-22 00 36 el 22 05 56.*

Motala Grillmästerskap, juli
Teatercaféet, Folkets Hus.

Folkracefestivalen, juli
En av Sveriges största biltävlingar, på Dunteberget.

Drängsvängen, juli
Tusentals grabbar med tredagars skäggstubb och brynja samlas på Stora Torget för att springa fem kilometer i centrum.

Urban Hjärnedagen, 25 juli
Firas på Medevi Brunn.

Triathlontävlingar, augusti
Stora tävlingar med den skandinaviska eliten.

Husbyfjöls marknad, 1:a helgen i september
En marknad med traditioner i Borensberg.

Motala Lill-Jul, december
En hantverksmässa med östgötakonstnärer.

Sophia Isbergs träsniderier. Foto: Åke Svensson.

Gustav Vasa i Motala

Gustav Vasa besökte Motala första gången den 23 september 1552 i samband med sitt bröllop med Katarina Stenbock. Besöket gällde förberedelser för en avelsgård i Motala.

I ett brev till en hustru Ingrid i Skännine talar han uttryckligen om den avel som ska upprättas i Motala och ålägger hustru Ingrid att till fogden Sven Bondesson leverera "ett par gode gille oxar", två kor och 40 mark örtuger. Vasa försäkrar sig också om att "en trogen karl" anställs för bevakning av laxfisket i Motala.

Askersund

Fakta

Invånarantal
Askersunds kommun: 12 230
Askersunds tätort: 4 134

Turistbyrå

Askersunds Turistbyrå
Besök: Hamnen
Box 39, 696 21 Askersund
Telefon: 0583-810 88
Telefax: 0583-128 07

Historik

Smeden på rådhustaket

Askersund - skärgårdsstaden vid Vättern och Tiveden. Staden fick sina stadsrättigheter den 13 juni 1643 av Drottning Kristinas förmyndarregering.

Här försörjde man sig på nubb- och spiksmide därför att det fanns järn tillgängligt på nära håll i området kring Ammeberg och Lerbäck.

Askersunds hjärta är **kullerstenstorget**. Rådhuset vid torget byggdes i slutet av 1700-talet och på dess tak finns en smed som slår klockans halv- och heltimmesslag med en slägga. Smeden på rådhustaket påminner oss än idag om stadens handel med smidesvaror.

Fontänen i torgparken invigdes när Askersund firade 300-årsjubileum 1943.

Askersund

En attraktiv kommun

I Askersunds kommun finns flera stora företag som arbetar inom de traditionella basnäringarna, och som komplement finns ett differentierat näringsliv av småföretag.

Askersund är utan tvekan en attraktiv kommun att bo och etablera sig i!

I forskarrapporter och människor emellan sägs allt oftare att en vacker, ren och trygg miljö blivit en mycket vikig faktor när det gäller val av boende- och etableringsort. Vi som bor här menar att denna miljö finns i stora mått i Askersund.

Sevärdheter

1. Askersunds hamn

I hamnen finns det hundraåriga ångfartyget Motala Express, som erbjuder både reguljära-

och charterturer i norra Vätterns skärgård. Fartyget påminner om gamla tider då hamnen trafikerades livligt av olika ångfartyg. Idag är det istället fritidsbåttrafiken som dominerar.

Det gamla hamnmagasinet vid hamntorget var en gång sädesmagasin. Idag finns här i bottenvåningen verkstäder och bodar för olika hantverk. I övervåningen inryms **båtmuseum** och stadens **auktionskammare**. Båtmuseet visar Vätterns sjöfart fram till våra dagar. Här finns bl a ett 40-tal motorer av flera olika fabrikat, fiskeredskap, vrakdelar från förlista fartyg och modeller av båtar som fraktat varor på Vättern. "Båt-Harry" Karlsson har samlat in alla föremålen och byggt modellerna.

Båtmuseet öppet sommartid. Tel 0583-810 88.

2. Landskyrkan

Kallades av Verner von Heidenstam för "Landsortens Riddarholmskyrka" Den byggdes under åren 1663-1670. Arkitekt var Jean de la Valleé. Under juli månad är Landskyrkan vägkyrka med servering och guidning. Gudstjänst firas varje sommarsöndag kl 10 och veckomässa varje onsdag kl 18.

Öppet sommartid. Övrig tid enl ö k. Tel 0583-102 48.

3. Hembygdsgården

Från hamnen kan du under sommaren åka minitåg till hembygdsgården. För de minsta barnen finns en liten djurpark med får, getter, höns, ankor och kaniner. I hembygdsgården finns också olika byggnader som bl a tullstuga, soldattorp och loftbod.

Visning av stugorna sommartid. Tel 0583-810 88.

4. Gula Huset, Askersund

Besök Gudrun Gilbertsson i Gula Huset som är en gammal mangårdsbyggnad från 1700-talet. Här finns ateljé, utställning och försäljning av konsthantverk och produkter från gården. Bildberättelser i bunden

Askersunds hamn. Foto: Ulla-Britt Jonsson.

rosengång, finnvävar, bildvävar i fria vävsätt, kuddar i damast och ylledräll m m. Från gården säljs produkter som ringblomssalva, linsalva, raps- och linolja.

Öppet året runt. Tel 0583-71 18 59.

5. Hargebadens fritidsanläggning

Mycket barnvänligt fritidsområde med en underbar sandstrand och naturbad kallad "Nerikes Riviera". På området finns värdshus, tempererad bassäng, vattenrutschbana, kiosk/minilivs, camping, stugor och vandrarhem. *Tel bad & camping 0583-77 00 50, värdshus 0583-77 05 10, vandrarhem 0583-77 05 56.*

6. Bastedalens Kinapark

Bastedalens Kinapark är en kinainspirerad trädgård med paviljonger, vattenspeglar med röda näckrosor och broar. I anslutning till parken finns Kinautställning och försäljning av kinesiska varor. Utsiktsberg med storslagen Vätternutsikt.

Öppet året runt. Tel 0583-77 02 73.

7. Norra Vätterns skärgård

Norra Vätterns skärgård är en i Sverige unik sötvattensskärgård. I skärgården finns ett 50-tal större och mindre öar på tillsammans 650 ha. Till detta tillkommer ca 1.690 ha vattenområde. Huvuddelen av skärgården är naturreservat.

8. Rastplats Stora Hammarsundet

Högbron över Stora Hammarsundet, vid Rv 50, är 550 m lång, 27 meter över vattnet och den segelfri höjden är 22 meter. Vid det södra brofästet finns en rastplats med utsikt över norra Vätterns skärgård. Både bro och rastplats är en av Sveriges vackrast belägna i ett riksintressant område för naturvård och friluftsliv.

Konstverket "Soppatorsken" pryder en av bergväggarna på rastplatsen. Konstverket är 6 meter långt och gjort av gamla bildelar. Konstnär är Joakim Lindengren, Mariefred.

Tillgängligt året runt.

9. Vätterns Väveri

Vätterns Väveri är beläget utmed Rv 50 mellan Askersund och Motala. Här vävs på skyttelvävstolar och endast naturmaterial som bomull och lin används. En av specialitéerna är "Vätternrutan". Förutom väveriet finns en försäljningslokal med priser mellan 30-50%

Bastedalens Kinapark.

Stjernsunds slott. Foto: Ulf Nilsson.

lägre än ute i handeln. Här säljs dukar, servetter, löpare och gardiner.

Öppet året runt.
Tel 0141-921 00.

10. Lanthandelsmuseum

Hagbergsgården i Ämmeberg är ett nyöppnat lanthandelsmuseum. Museet visar upp en genuin lanthandelsmiljö från åren 1883-1974. De olika butiksinredningarna ger en bild av lanthandelns utveckling genom åren.

Öppet sommartid. Övrig tid enl. ö k. Tel 0583-341 67.

11. Slöjdhyddan, Ämmeberg

Utställning av vävda och sydda textilier. Försäljning av vävtextil som damastvävar, dukar, tabletter, fårskinn och ullgarner. Kerstin Eliasson arbetar med bevarandet av gamla textila tekniker som hon kallar "BLF", Bevara, Lära ut och Förnya.

Öppet året runt.
Tel 0583-343 16.

12. Gruvmuseum i Zinkgruvan

Gruvmuseet vid Knallagruvan, ett museum i direkt anslutning till en fullt verksam gruva i en industriell miljö med gruvverksamhet sedan 1860-talet.

Här finns en nyrenoverad tågficka, äldre spårbunden gruvutrustning, borrmaskiner, smedja, malm- och bergartsprover.

Öppet sommartid. Övrig tid enl. ö k. Tel 0583-202 70.

13. Trehörnings masugn

Masugnen i Mariedamm minner oss om traktens järnhantering. I Lerbäcks Bergslag som är en av landets äldsta bröts järnmalm redan på 1300-talet. Den första masugnen vid Trehörningen togs i bruk 1636. Trehörnings masugn blåstes ner 1889.

Tel 0583-210 53.

14. Lerbäcks hembygdsgård

Hembygdsgården är belägen vid Lerbäcks kyrka. Den invigdes 1936.

Här finns en bergsmansgård, loftbod, nubbsmedja, loge med tröskverksvandring och järnvägsvagnar för gods.

Visningar juli månad. Övrig tid enl. ö k. Tel 0582-501 58.

15. Olshammarsgården och Birgittakyrkan

I Olshammarsgården föddes Verner von Heidenstam den 6 juli 1859. Heidenstam betraktade Olshammar som sitt barndomshem och Tiveden och Vätternlandsskapet som sin fosterbygd.

Birgittakyrkan en 1600-tals kyrka, är känd för sina personhistoriska minnen från bl a den heliga Birgitta och Verner von Heidenstam.

Sevärt är glasmålningar, minnesköldar, predikstolen och altaret.

Öppet sommartid. Övrig tid enl. ö k. Tel 0583-504 30, 500 77.

16. Bellmanmuseum

Ett Bellmanmuseum kommer att öppnas i ett av stallarna i anslutning till Aspa Herrgård i Aspabruk.

Bellmans egen psalmbok, Årstafruns Cister, originalhandskrifter, Bellmans dödsmask och hundratals andra föremål och texter berättar om nationalskalden Carl Michael Bellmans liv.

Tel 0583-502 10.

17. Stjernsunds slott

Stjernsund är känt som prins Gustafs "sångarprinsens" slott. Nuvarande slottsbyggnad är från början av 1800-talet. Inredningen med möbler, gardiner, mattor, ljuskronor och speglar är en av landets bäst bevarade från 1850-talet.

Öppet sommartid, visningar dagl. Tel 0583-100 04.

Tiveden. Foto: Håkan Lundell.

18. Tiveden

Guden Tis gamla skog som en gång formades av inlandsisen. Den vildaste och mest kuperade delen är nationalpark med sevärdheter som Stenkälla och Trollkyrka.

Sjön Fagertärn är en av Europas moderplatser för den röda näckrosen. Blommornas röda färg från ljust rosa till mörkrött har uppkommit ge-

nom mutation. Den röda näckrosen blommar som rikligast under tiden mitten av juli - mitten av augusti.

Runt Fagertärn finns en markerad stig som är ca 2,5 km lång.

Olshammarsgården. Foto: John-I. Falk.

Aktiviteter

Vandring

Bergslagsleden är en 28 mil lång vandringsled genom hela Örebro län. Leden är indelad i 17 olika etapper. Tre etapper berör Tiveden.

Vandringsleden **Munkastigen** går från Ramunderboda till Olshammar. Munkarna i Ramunderboda kallades för Gråbröder eller Tivedsbröder och de vandrade munkastigen när de skulle besöka klostren i Vadstena och Alvastra. Från Olshammar tog de sig sedan över Vättern med båt.

Mariedamsleden är en vandringsled i lätt kuperad terräng. Man kan välja att gå 5 eller 9 km. Börja vandringen vid Trehörnings masugn. Vid sjön Trehörningen finns en rastplats med vindskydd och eldstad.

Paddling

Kanotled mellan Bosjön och Unden i Tiveden.

Kanotled i norra Vätterns skärgård.

Kanoter hyres genom Askersunds Turistbyrå tel 0583-810 88.

Cykling

Genom delar av Tiveden går en regional cykelled som heter Tivedsrundan.

Fiske

Domänfiskekortet omfattas av ett antal sjöar i Tiveden utom Unden. Fiskar i sjöarna: aborre och gädda.

För Undens fiskevårdsområde gäller separat fiskekort. Fiskar i Unden: storröding, sik, aborre och gädda.

I Vättern, Alsen och Kärrafjärden är det fritt fiske med handredskap. För dragrodd och trolling krävs fiskekort. Fiskar i Vättern: aborre, gädda, gös, harr, lax, sik, röding och öring.

Sjöfart

I Askersund finns Motala Express och M/F Alsen som erbjuder reguljära- och charterturer på Alsen och i norra Vätterns skärgård.

Golf

Askersunds Golfklubb är belägen i Åmmeberg ca 10 km sydost om Askersund. 18 hålsbana av seaside karaktär. Är klassad som medelsvår, par 72.

Klubbhus och restaurang. I nära anslutning till golfbanan ligger Kärraviks fritidsområde med gästhamn och badplats.

Tel 0583-344 42.

Evenemang

Vårmarknad, sista onsdagen i april
Marknad med gamla anor i Askersund. (1997 flyttad till den 23 april p g a valborgsmässoafton).

Tradjazzfestival, helgen före midsommar
Konserter, gatuparader, mississippiturer. Hela Askersund svänger till tradjazztoner.

Lerbäcksmarken, 1:a lörd i juli
Kvalitetsmarknad med gamla anor i Lerbäck.

Antikmarknad, 1:a lörd i augusti
Belägen i Askersunds hamn. Under dagen vid lunchtid hålls en kortare auktion.

Bellmandagen, mitten av augusti
I Aspa Herrgårdspark. Eftermiddagskonsert i parken. På kvällen supé i herrgårdens matsalar.

Höstmarknad, sista onsd i augusti
Marknad med gamla anor i Askersund.

Gustav Vasa i Askersund

Gustav Vasa besökte Askersund år 1550 för att bergsmännen levererade dåligt järn.

Askersunds läge vid norra Vättern och mellan de stora vildmarkerna Tiveden och Tylöskogen, gjorde att Gustav Vasa bestämde att Askersund skulle bli en handels- och marknadsplats.

Här skulle hållas två marknader per år. Dessa marknader pågår fortfarande. Kommunen anordnar en vårmarknad sista onsdagen i april och en höstmarknad sista onsdagen i augusti.

Hallsberg Kumla

Fakta

Invånarantal
Hallsbergs kommun: .. 16 400
Hallsbergs tätort: 8 400
Kumla kommun: 19 000
Kumla tätort: 12 600

Turistbyrå

Hallsbergs Turistinformation
Besök: Stortorget *(1/6-30/8)*
Telefon: 0582-68 53 36
Kultur- och fritidskontoret *(1/9-31/5)*
Telefon: 0582-68 53 86

Kumla Turistinformation
Besök: Djupadalsbadets camping *(ca 11/6-20/8)*
Telefon: 019-58 86 83
Kultur- och fritidskontoret, Stadshuset *(21/8-10/6)*
Telefon: 019-58 81 06
Telefax: 019-58 81 05

Hallsberg

Historik

Goda livsbetingelser

Redan under jägarstenåldern, mellan 5 000 och 4 000 år f Kr, gav landskapet mellan Tivedsoch Tylöskogarna och Närkeslätten goda livsbetingelser för människor. Marken var lättodlad, sjöar gav vatten och fisk och de stora skogarna bränsle, byggnadsvirke och jaktmarker.

Långa traditioner av järnframställning

Vid Frotorp i Viby finns en av mellansveriges äldsta boplatser, 6 000 år gammal. Där födde man upp tamdjur, tillverkade vacker keramik och redskap av importerad skånsk flinta. På åkrarna växte vete och efter hand röjde man och svedjade ny mark för goda skördar.

Under järnålder, århundradena kring Kristi födelse, inleddes bygdens långa traditioner av järnframställning. Sjömalm hämtades upp från Vibysjön och smältes i ugnar, som eldades med ved och kol. Framställningen av ett kilo järn krävde 100 kg virke, men tillgången på skog var god.

Fornborgar som skydd

Området kunde försörja många familjer och fornfynden visar på välstånd i bygden. Under följande århundraden uppfördes ett antal fornborgar som skydd för befolkningen i orostider. Tarstaborgen är den bäst bevarade.

Hallsbergsområdet fortsatte att vara en bördig jordbruksbygd genom århundraden. I Sköllersta uppfördes på 1200-talet en stor vacker kyrka i sten, vilken alltjämt är församlingskyrka.

Eriksgatan gick fram genom

Hallsberg

Kånsta kvarn. Foto: Lars Kramström.

trakten från västgötagränsen upp mot Örebro. Längs denna huvudväg anlades under 1600-talet en gästgivaregård i Vretstorp.

Större gods och bruk

I kommunens södra del, med järn och skogstillgångar, bildades under 1600-talet större gods och bruk som Boo, Skogaholm, Gryt och Haddebo. Boo lever fortfarande med bl a en stor sågverksrörelse och vid Gryts bruk bedrivs idag en omfattande spiktillverkning. I Boo finns också en vacker träkyrka från 1700-talet och det ståtliga slottet från 1882.

Jordbruk och hantverk

Under 1800-talet fortsatte uppodlingen av landskapet och befolkningen växte hastigt. De flesta levde av jordbruk. Alltfler torp togs upp i skogskanterna tills det fanns hundratals små ställen utspridda i oländiga områden. Många drygade ut sin försörjning med hantverk, som skomakeri eller smide och halmflätning. Från denna tid härstammar den märkvärdiga, alltjämt bevarade kvarnen i Kånsta utanför Sköllersta. Den är unik eftersom den kunde drivas både med vatten- och vindkraft.

Samhällen vid stationerna

Med järnvägen kom 1862 den stora förändringen. Samhällen växte fram vid stationerna, främst i Hallsberg men också i Vretstorp, Pålsboda och Östansjö. Där blev samlingspunkter med affärer, hantverk och med tiden småindustri. Befolkningen koncentrerades till samhällena.

Vid mötet mellan stambanan och järnvägen till Örebro uppstod den största bebyggelsen på tidigare obebyggd mark - dagens Hallsberg.

Handlaren Adolf Bergöö

Den nya järnvägsknuten drog till sig framsynta och driftiga personer. En av de första var Adolf Bergöö, utbildad till handlande i Örebro. 1864 etablerade han sig i Hallsberg och byggde upp en omfattande grossistverksamhet kring en speceri- och diversehandel.

Mot slutet av sitt framgångsrika liv uppförde han Bergöösska huset. Huset blev 1976 förklarat som byggnadsminnesmärke.

Volkswagenmuseet i Pålsboda. Foto: Dermer Pettersson.

Dovrasjödalen. Foto: Dermer Pettersson.

Ett blomstrande samhälle

Järnvägen gav många arbetstillfällen och en mängd affärer etablerades. Inom några årtionden fanns i Hallsberg ett blomstrande samhälle med livskraft som centralort för sin bygd.

Sevärdheter

1. Tisarstrand

För er som söker ett semesteralternativ lite vid sidan av de stora semestermålen finns Hallsberg. Vårt fritidsområde Tisarstrand ligger i en naturskön miljö vid sjön Tisaren.

Här kan du koppla av i en fridfull och vacker miljö. På området finns stugby med 5 moderna uthyrningsstugor, tvåstjärnig camping, badplats med stora solytor, fiskestation med båtuthyrning, fiskekort mm. Här finns även livsmedelsförsäljning, kaffeservering, minigolf med 18 banor och bocciabanor samt motions- och naturstig. Tillgång till bär- och svampplockning.

Öppet sommartid. Tel/fax receptionen 0582-250 52, fiskekort/båtuthyrning 0582-250 93.

2. Bergööska huset

Bergööska huset uppfördes av handelsmannen Adolf Bergöö 1889.

Konstnären Carl Larsson var gift med Adolf Bergöös dotter, Karin, även hon med konstnärliga talanger. I Bergöövåningen finns den välbevarade festsalen med Carl Larssons väggmålningar samt målningar och textilier av Karin Larsson.

Öppet sommartid. Övrig tid enl ö k. Tel 0582-68 54 00, 68 53 36.

3. Volkswagenmuseet i Pålsboda

Ett världsunikt Volkswagenmuseum.

För visning: tel 0582-400 10.

4. Fossilmuseum

Sveriges största fossilmuseum med historisk geologi ligger i Sköllersta.

För visning: tel 019-23 04 11.

5. Sköllersta kyrka

Sköllersta kyrka, populärt kallad "Närkes domkyrka", byggdes i kalksten under 1200-talet. Den monumentala klockstapeln är uppförd på 1600-talet.

Öppet sommartid.
Tel 019-23 06 23.

6. Tarsta fornborg

Besök Tarsta fornborg med stenmurar, branta stup och en hänförande utsikt över slätten. Markerad vandringsled till borgen. Infart till fornborgen från vägen mellan Pålsboda och Sköllersta.

Tillgängligt året runt.

Väggmålning Bergööska huset.

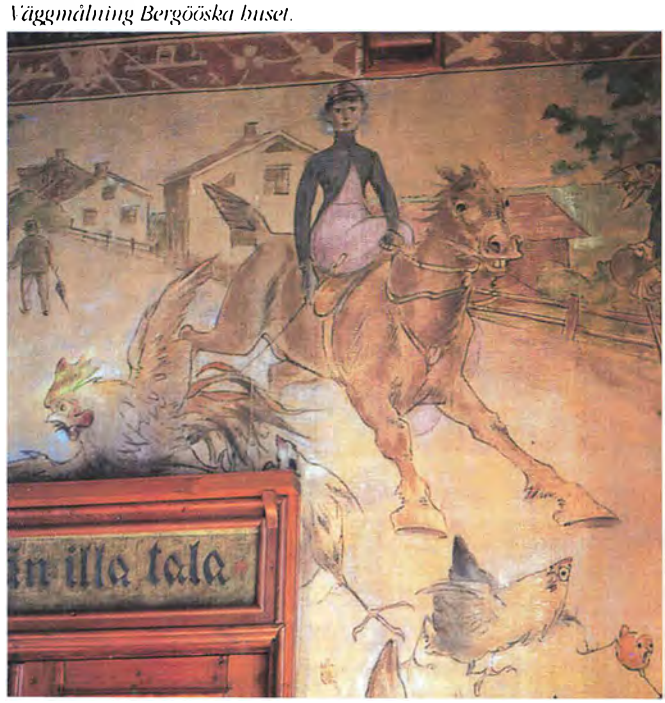

Samsala bysmedja. Foto: Dermer Pettersson.

7. Skepphulta

Skepphulta är ett unikt tall- och granbestånd. De högsta träden mäter upp till 40 meter.

Tillgängligt året runt.

8. Kånsta kvarn

Kånsta kvarn, från 1858, är unik i Sverige. Den drevs nämligen både med vind- och vattenkraft. I hela Sverige lär det bara ha funnits två sådana kvarnar och endast Kånsta finns bevarad.

Tillgängligt året runt.

9. Samsala bysmedja

Samsala bysmedja är från 1830-40-talet. Smide har dock bedrivits i Samsala sedan 1600-talet.

Besöksgrupper får möjlighet till "Prova på smide". I anslutning till smedjan finns en utställning med smideshantverk.

För visning: tel 0582-61 14 15.

10. Herrfallsäng

Herrfallsäng är ett naturreservat som omfattar 43 ha tät ädellövskog, slåtteräng, öppen betesmark och kärrmark. Allt med en mycket rik, kalkpåverkad flora. Strövstigar finns markerade.

Tillgängligt året runt.

11. Dovrasjödalen

Dovrasjödalen - tre långsmala sjöar ligger här i en djup sprickdal i urberget. Sjöarna är till stor del omgivna av branta bergväggar och vidsträckta barrskogar. Här finns markerade vandringsleder med vindskydd.

Tillgängligt året runt.

12. Norrby domarringar

Gravfält från järnåldern. Ett femtiotal resta stenar bl a i form av fyra domarringar.

Tillgängligt året runt.

13. Boo

Här finns hembygdsgård, kyrka, slottsomgivningar samt ett rikt viltliv.

Aktiviteter

Vandringsleder

Markerade vandringsleder finns bland annat vid Gallabergssjön, Vretstorp och i Dovrasjödalen i Östansjö.

Cykelleder

Markerade cykelleder finns i alla Hallsbergs tätorter.

Friluftsbad

Sottern i Svennevad. Bäcksjöbadet i Östansjö. Gallabergssjön i Vretstorp.

Evenemang

Vårmarknad, 1:a fredagen i maj

Karneval, maj

Svennevads sommarteater, juli

Bygdespel i Svennevads Hembygsgård.

Höstmarknad, början på oktober

Kumla

Historik

Tidigt befolkad

Minnena från istiden är många i form av drumliner, rullstensåsar, randmorän och dödisgropar. Kommunen var tidigt befolkad. Hällkistorna i Yxhult uppfördes för cirka 4 000 år sedan.

Vapensmide, initierat av "det svenska vapensmidets fader" Tyres Månsson, sysselsatte under 1600-talet hälften av alla män i Kumla socken.

Skoindustrimuseet - del av monter om skomodet genom tiderna. Foto: Arne Arnshelm.

Hundraårig epok

Anders Andersson, "partiskomakeriets fader" började 1839 tillverka skor i olika storlekar för avsalu på marknader. Partiskomakeriet hade uppstått.

Nu började en hundraårig epok där hälften av den svenska skoproduktionen skedde i Örebro län med Kumla och Örebro som huvudorter. I Kumla fanns ett 60-tal skofabriker. 1 500 personer arbetade inom skoindustrin med dess kringindustri.

Uttrycket "I Kumla är alla skomakare, alla utom prästen och länsman, men prästen han halvsular" uppstod. Idag är Kumla Sveriges skocentrum med 30 % av den svenska skoproduktionen och Sveriges enda skoindustrimuseum.

Ett annat uttryck var: "I Kumla är alla skomakare och alla tror på Gud". En stor del av väckelsen i Sverige i början av 1900-talet uppstod nämligen i dessa bygder.

Sannahed

Sannahed var fram till 1912 övnings- och lägerområde för Närkes regemente. En tid fanns även ett husarregemente, där prins Eugen tjänstgjorde.

De första idrottstävlingarna i Sverige anordnades på Sanna hed 1881 av dåvarande löjtnanten Victor Balck - "den svenska idrottens fader" eller "idrottsgeneralen". På husarernas gamla övningsområde anlades på 40-talet en motorsportbana - hemmabana för speedwayklubben Kumla-Indianerna.

Stationssamhälle

Kumla socken är en urgammal bygd. Centralorten Kumla är dock sentida och uppstod som stationssamhälle vid järnvägen Västra stambanan från 1862. År 1900 bildades Kumla municipalsamhälle och 1942 blev Kumla stad med 6 000 invånare.

Grön trädgårdsstad

Många besökare i Kumla förundras över dess framtoning som grön trädgårdsstad. Ett stenkast från centrum, i nordvästra Kumla, finns stora villaområden med små hus placerade mitt på stora odlade tomter.

Det var kutym bland skomakarna att skaffa sig en egen stuga, om än aldrig så liten, med potatis- och grönsaksland och några fruktträd och bärbuskar.

Stenindustrin

Den äldsta industrin i Kumla är stenindustrin baserad på de avlagrade bergarterna i den östra delen av kommunen. Den ytligt liggande **kalkstenen** har brutits för byggnadsändamål sedan medeltiden. Det dominerande företaget, Yxhult AB, grundades 1879 och har bl a tillverkat större delen av den skulpturala fasadstenen i Stockholm.

Framställning av bränd kalk

På 1860-talet upptäckte man att **alunskiffern** kunde användas som bränsle vid bränning av kalk för framställning av jordförbättringsmedel och murbruk.

Kumla

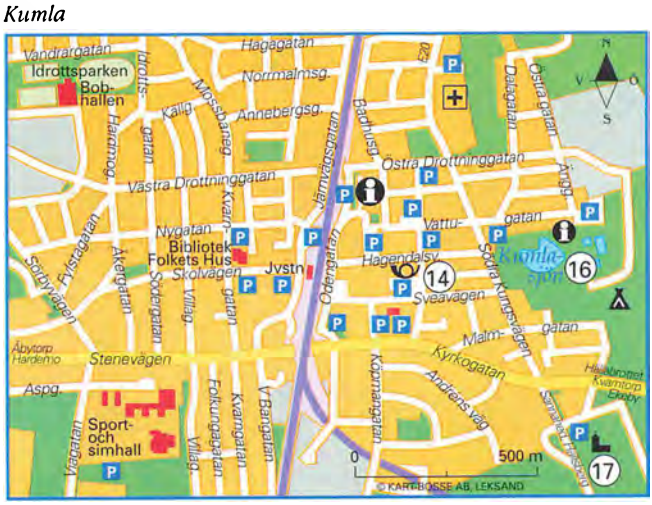

Kumlasjön - en konstgjord sjö i en 6 000 år gammal dödisgrop. Foto: Mats Runering.

Framställningen av bränd kalk blev storindustri. Kalkugnar och kalkfyrar pyrde överallt i Hällabrottet med höjdpunkt under första världskriget för att försvinna på 1940-talet.

Ett annat skikt i berggrunden, den gröna **lerskiffern**, är oerhört fossilrikt. Här kan man hitta 540 miljoner år gamla trilobiter.

Betong och olja

Yxhult AB började 1929 tillverka ånghärdad gasbetong - början till en storindustri. Till den nutida lättbetongen och mexistenen används stora mängder **sandsten**, med påföljd att en av Sveriges största gruvor nu finns under Närkeslätten.

Oljebristen under andra världskriget ledde till att Svenska Skifferolje AB utnyttjade den energirika alunskiffern i Kvarntorp för att förse landet med stora mängder olja, bensin, gasol, svavel och ammoniak.

Flera industrier har på senare år etablerat sig i Kvarntorp, bl a Sakab med en av världens mest avancerade anläggningar för miljöfarligt avfall.

Kvarntorpsområdet

Ett attraktivt fritidsområde håller nu på att skapas i det tidigare så miljöförstörda Kvarntorpsområdet. Skifferbrytningen åstadkom ett otal dagbrott - idag vattenfyllda "sjöar". Ett annat minne från "oljeperioden" är Kvarntorpshögen - idag försedd med en välutrustad skidanläggning.

En golfbana är anlagd kring "Nordsjön" - ett av de många vattenfyllda dagbrotten. Vidare finns här bl a en stor trafikövningsbana och vandringsleder.

Sevärdheter

14. Skoindustrimuseet

Museet är det enda i sitt slag i Sverige. Här kan Du se utställningar om skomodet 1890-1970, skons historia och skoindustrins utveckling.

Du kan se miljöer som visar partiskomakaren och hemnätlerskan, en interiör från en skoaffär modell 1940-tal samt en genuin skofabrik där skotillverkning visas. Museibutik med försäljning av skor.

Öppet året runt.
Tel 019-58 81 87.

15. Sannahed

Ett av mellansveriges största militära övnings- och lägerområden låg i Sannahed under 1800-talet. Närkes regementes officersmäss har renoverats på ett pietetsfullt sätt och utgör idag både ett museum och samlingslokal.

I Sannahed finns vidare museerna **Husarofficersstugan**, som visar hur en husarofficer bodde under övningarna, **Skomakarstugan** som visar en handskomakares verkstad från slutet av 1800-talet och **Hembygdsgården Pukestugan**, ett officersboställe möblerat som på 1700- och 1800-talen.

Tillgängligt sommartid.
Tel 019-58 81 06.

Hardemo kyrka med torn från omkring slutet av 1100-talet.
Foto: Mats Runering.

Köket i ett husartorp - miljö från museet i Officersmässen. Sannahed. Foto: Mats Runering.

16. Kumlasjön

Runt den konstgjorda Kumlasjön utbreder sig Djupadalsparken. Sjön tillkom som nödhjälpsarbete på 1930-talet i en 6 000 år gammal dödisgrop.

I parken finns en badanläggning med tempererade bassänger, hopptorn och vattenrutschbanor, matservering, friluftsscen, minigolf och campinganläggning - allt på bara ett par hundra meters avstånd från Kumla torg.

Området tillgängligt året runt. Badanläggningen Djupadalsbadet öppet sommartid. Tel 019-58 86 78.

17. Kumla kyrka

Kumla kyrka var tidigt inflytelserik, för under medeltiden var kyrkan strategiskt placerad i en rik jordbruksbygd vid vägen mellan Stockholm och Västergötland. På platsen för en tidigare medeltida kyrka uppfördes 1830 en stor nyklassisk kyrkobyggnad, som ödelades av brand 1968.

År 1972 kunde kyrkan återinvigas med väggmålningar av Pär Andersson, kyrkomuseum och Franzéngrottan.

Öppet året runt.
Tel 019-58 93 00.

18. Hardemo

Tornet på Hardemo kyrka är från 1100-talet. Ovanför den medeltida kyrkporten med välbevarade smiden finns en relief med livsträdsmotiv .

Lundmarkska skolan uppfördes 1808 och utgör idag ett skolmuseum med klassrum och lärarbostad. Mitt emot ligger ett sevärt sockenmagasin från mitten av 1700-talet.

I Hardemo finns dessutom en domarring, flera gravfält och gravhögar, en helig källa tillägnad Sankt Olof samt en hembygdsgård.

Skolmuseet öppet sommartid, tel 019-58 81 06. Hembygdsgården Tivén, tel 0582-230 25. Hardemo kyrka öppet sommartid, tel 019-57 60 95 eller 58 93 00.

19. Ekeby kyrka

Ekeby kyrka uppfördes 1774 och präglas av 1700-talets gustavianska byggnadskonst. Långhuset har stickbågade fönster och ett dominerande valmat säteritak. Tornet krönes av en lökkupol med öppen laternin överst.

I kyrkan finns en altartavla av den kände 1700-talskonstnären Pehr Hörberg med ett för altartavlor ovanligt motiv: Jesus välsignar barnen. Dopfunten är medeltida, från 1200-talet.

Öppet året runt.
Tel 019-23 60 02 el 58 93 00.

20. Kvarntorpshögen

Den 100 meter höga askhögen är kommunens högsta punkt. Vid klart väder är utsikten över Närkeslätten hänförande. Du ska kunna se 9 vattentorn! Med sina 35 miljoner m^3 skifferaska är Kvarntorpshögen Sveriges största industriminne.

Vintertid finns här en skidanläggning med liftar och toppstuga.

Tillgängligt året runt.
Tel 019-58 81 06.

21. Gravfältet Lekebacken

Gravfältet är ett av Närkes märkligaste fornminnen. Här finns 140 gravar från yngre järnåldern. På krönet ligger ett stort bronsåldersröse samt en domarring med nio stenar.

Tillgängligt året runt.

22. Hällabrottet

Stenbrytningen i Hällabrottet är känd sedan medeltiden. Ett hundratal gipsförlagor som bildhuggarna använde när de högg utsmyckningar för olika byggnader kan beses i stenhuggerimuseet. Merparten av den skulpturala fasadstenen i Stockholm kommer från Hällabrottet.

I Yxhults huvudkontor finns ett av Sveriges vackraste golv, lagt av 34 olika marmorsorter med motiv från bygdens geologiska historia.

Nuvarande värdshuset Trilobiten är uppfört 1900 i huggen kalksten i sekelskiftets romantiska stil. Andra sevärdheter är naturreservatet, ordenshuset Hvarandras Hjelp och stenarbetarbostaden Gjutstugan.

Stenhuggerimuseet, Ordenshuset och Gjutstugan öppet enl. ö k, tel 019-57 20 82, 58 81 06. Marmorgolvet öppet enl. ö k. Tel 019-58 60 00, 58 81 06.

23. Södra Hällkistan i Yxhult

I Närke finns tre hällkistor med rundat gavelhål - två av dessa återfinns i Yxhult. Ursprungligen låg här en hel rad med ett tiotal hällkistor. Den södra hällkistan är den bäst bevarade. Hällkistor är stenkammargravar från yngre stenåldern (3000-1500 f Kr).

Tillgängligt året runt.

24. Fogdekällaren i Vallersta

"Fogdekällaren" från slutet av 1500-talet, härbärgerade de skatter i form av livsmedel som fogden i västra Närke uppbar. Källaren är indelad i tre rum med rundbågiga dörröppningar. Innertaket består av ett tunnvalv av kalkstenar.

Vallersta var under 1600-talet centrum för ett omfattande vapensmide. En stor del av de vapen som användes i 30-åriga kriget var tillverkade i Kumla. Faktorn Tyres Månsson introducerade och utvecklade vapensmidet i slutet av 1500-talet och har senare kallats "det svenska vapensmidets fader".

Tillgängligt sommartid.
Tel 019-57 41 34 el 58 81 06.

Södra hällkistan i Yxhult - uppförd under stenåldern. Foto: Mats Rumering.

Aktiviteter

Vandring

Ett antal vandringsleder planeras i Kvarntorp. Den första, som går runt Söderhavet i Hardemo, finns en markerad spång ut till kommunens enda naturliga "sjö", Älgasjön i Öjamossen.

Cykelturer

Nio olika cykelguider till olika delar av kommunen finns.

Friluftsliv

För den friluftsintresserade finns mycket att upptäcka t ex **Engelska parken** i Säbylund. **fiske** i Säbylundssjön, **fågelreservatet** vid Björka, **naturreservatet** vid Norra Mossby. Eller varför inte beskåda backsippor och dödisgropar vid Blacksta?

Golf

En fin 18-håls golfbana är anlagd kring "Nordsjön" - ett av de många vattenfyllda dagbrotten vid Kvarntorpshögen. Servering sommartid.

Tel 019-57 71 70.

Evenemang

"Kumlasjönt"

Trivselkvällar med lättsam underhållning i trivsam miljö.

Gustav Vasa och Kumla

I Hällabrottet utanför Kumla råder en livlig verksamhet under några århundraden före 1500-talet. Man bryter kalksten för tillverkning av byggnadssten. Man bränner kalksten för att kunna tillverka murbruk. Man hugger utsmyckningar och inredningsdetaljer. Förutsättningen för allt detta är den omfattande byggnationen av kyrkor i Närke med angränsande bygder. Till dessa går det åt mycket material. Bland annat uppförs S:t Nicolaikyrkan i Örebro.

I mitten av 1500-talet bryts denna byggboom genom att Gustav Vasa konfiskerar kyrkogods i en sådan utsträckning att möjligheten till byggnationsverksamhet försvinner. I Kumla lägger Gustav Vasa 1544 beslag på kyrkans silver, som förs till Gripsholm. Året därpå indrages till Kronan alla i Kumla socken belägna, kyrkan tillhöriga gårdar, 23 till antalet och 28 utjordar. Kumla kyrka, som dittills varit den kanske rikaste i Närke, blir utfattig. Detta hindrar inte "Rikshushållaren" Gustav Vasa, som anser borgar vara viktigare än kyrkor, från att besöka Kumla 1550 och 1552. Ändamålet med besöken är inte att titta på kyrkorna utan att inspektera Kronans stenbrott i Hällabrottet.

Yngste sonen, Karl sedermera Karl IX, får som hertigdöme bl a Närke. Karl är initiativrik och mån om att ekonomiskt utnyttja de tillgångar hertigdömet tillhandahåller. Han är också mycket intresserad av byggnadskonsten - det var Karl som av medeltidens enkla fäste Örebro hus skapar Örebro slott, en av de mest kända vasaborgarna i Sverige.

Hertig Karl besöker Kumla och Hällabrottet 1585, 1586, 1588 och 1592. Besöken avser troligen inspektion vid stenbrottet, där ju hertigen har arbetsfolk. Under åren 1572-1617 forslas 74 000 lass kalksten till Örebro för slottsbygget, en mycket stor del av kalkstenen kommer från Hällabrottet. Karl IX:s ståtliga renässansslott står färdigt först år 1627, 16 år efter Karls död.

Örebro

Fakta

Invånarantal
Örebro kommun: 120 000
Örebro tätort: 90 000

Turistbyrå

Destination Örebro
Besök: Slottet
Box 33 000, 701 35 Örebro.
Telefon: 019-21 21 21
Telefax: 019-10 60 70

Historik

Bro över vadstället

Örebros historia sträcker sig åtminstone 700 år tillbaka i tiden, kanske ännu längre. Men låt oss börja under medeltiden. De som då gav sig på den långa färden från Svealand till Götaland var förr eller senare tvingade att korsa Svartån. Vid det nuvarande Örebro följde vägen en rullstensås, vars rullgrus gjorde ån grund och möjlig att korsa. Efter hand byggdes en bro över vadstället och då den vilade på bankarna av rullgrus, "örarna", fick den namnet "Örebron".

Vid den nya bron växte snart en liten köpstad upp, i centrum uppfördes en kyrka och på en holme i ån lät maktens män bygga en fästning. Det tidiga Örebro blev en viktig knutpunkt för handeln med Bergslagsjärn, och så förblev det under lång tid.

Den stora vintermarknaden "Hindersmässan" samlade (och samlar alltjämt) stora skaror från hela Mellansverige.

Örebro

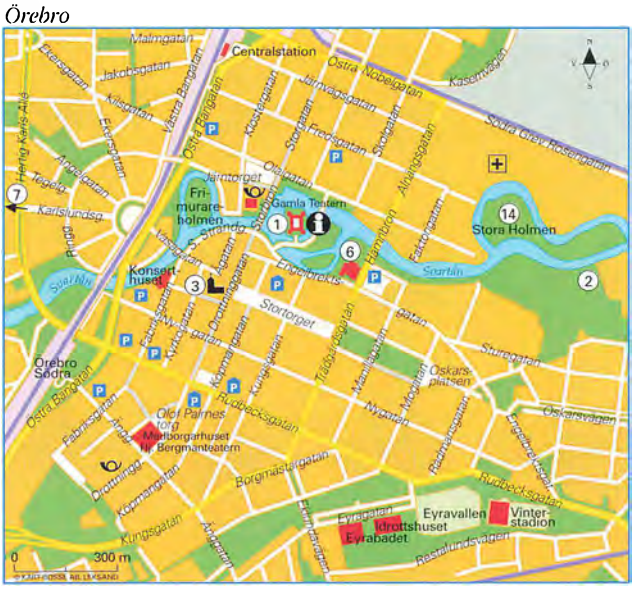

Erövringar, hertigdöme och tronföljarval

Under medeltiden var Örebro ofta indraget i stridigheter. Borgen, som byggts ut under 1300-talet, belägrades under upprepade tillfällen. Mest känd är kanske Engelbrekts erövring 1434.

Under det sena 1500-talet ingick Örebro i Hertig Karls hertigdöme. Stadens näringsliv fick då ett stort uppsving som varade fram till 1640-talet. Då grundades flera nya städer i regionen, Nora, Lindesberg och Filipstad i norr och Askersund i söder, alla konkurrerade de med Örebro.

Efter ett stillsamt 1700-tal hamnade Örebro plötsligt mitt i centrum för allas uppmärksamhet 1810. Då hölls i staden det tronföljarval, då Jean Baptiste Bernadotte alias Karl XIV Johan valdes till svensk tronföljare.

Kex och skosta'n

Mot slutet av samma sekel började skoindustrin växa fram. När den blomstrade som bäst, låg mer än hälften av landets

Örebro Slott från öster. Foto: Björn Fransson.

skofabriker i Örebro län! Ungefär samtidigt startade Sveriges första kexfabrik i Örebro, och staden blev under många år känd som "Kex- och skosta'n". Idag är emellertid allt detta ett minne blott. Alla skofabriker är borta, och kexfabriken har flyttat till Kungälv.

Framstående skolstad

Idag har Örebro ett mångfacetterat näringsliv. Det finns en lång rad medelstora företag i flera branscher. Av den gamla skostaden har det dessutom blivit en framstående skolstad.

Högskolan i Örebro hör till landets största med utbildningar inom flera områden och här finns även en omfattande utbildning för barn och ungdomar med olika former av handikapp.

Sevärdheter

1. Örebro Slott

Under 1200-talets senare hälft lät Birger Jarl uppföra ett försvarstorn på en holme i Svartån. Det enkla försvarstornet byggdes under 1300-talet ut till en större borganläggning under den svensk-norske kungen Magnus Eriksson. Örebrohus, som slottet kallades, var under 1400-talet bl a bostad åt frihetskämpen Engelbrekt. 1520 intogs det av den danske kungen Kristian II, men två år senare föll det åter i svenska händer, då Gustav Vasa på sin marsch mot tronen lyckades inta slottet.

Vid Gustav Vasas död ärvde yngste sonen Karl, sedermera Kung Karl IX, slottet. Denne satte 1573 igång en omfattande ombyggnad, under vilken slottet fick i stort sett det utseende det har än idag. Såväl Karl IX som hans son Gustav II Adolf höll flera riksdagar på Örebro Slott under 1600-talets första år. Vid en historieromantisk ombyggnad i slutet på 1800-talet fick slottet sin nuvarande exteriör. Invändigt har det dock byggts om flera gånger sedan dess, senast 1992-93.

Idag är Örebro slott flitigt använt. Här finns landshövdingens residens, en restaurang och en pub, Örebro Turistbyrå/Destination Örebro samt Örebro Läns Museums historiska utställningar. Dessutom finns konferens- och utställningslokaler. Sommartid arrangeras välbesökta konstutställningar och konserter. Under sommarsäsongen kan man dessutom följa med på guidade vandringar genom slottets salar, trappor och torn.

Öppet året runt. Guidade visningar sommartid. Tel Destination Örebro, 019-21 21 21, Slottsmuseet, 019-16 80 40, 16 80 20, Slottskrogen, 019-13 42 69, Örebro Slott kultur och konferens, 019-19 39 39.

2. Wadköping

Under 1800-talet härjades Örebro av flera stadsbränder som medförde att centrum fylldes med stenhus redan vid seklets mitt. Undantaget var stadsdelen Söder, där den gamla träbebyggelsen fanns bevarad långt in på 1900-talet, om än i uselt skick. Söder var därför rivningshotat redan på 1940-talet. Ett antal eldsjälar arbetade dock för att få till stånd en flyttning av de mest värdefulla gårdarna. Deras kamp fick resultat, och 1965 invigdes den lilla trästaden Wadköping i Stadsparken. Namnet kom från örebroförfattaren Hjalmar Bergmans litterära namn på Örebro i romanen "Markurells i Wadköping".

Sedan dess har Wadköping vuxit sig allt större och består idag av 27 gårdar, den äldsta från 1500-talet och den yngsta från 1850-talet. De mest kända byggnaderna är den s k "Kungsstugan" och Cajsa Wargs hus, från den gård där den svenska moderna kokkonstens moder föddes.

Wadköping är idag säte för flertalet hantverkare, ett anti-

S:t Nicolai kyrka och Engelbrektsstatyn. Foto: Björn Fransson.

kvariat, en handelsbod, ett café, en konsthall och teaterscener för alla slags teaterföreställningar, även dockteater. Här hålls dessutom ett flertal marknader varje år.

Öppet året runt. Tel Wadköping kontor & information, 019-21 62 20, Destination Örebro, 019-21 21 21 (för guidning)

3. S:t Nicolai Kyrka

S:t Nicolai Kyrka i centrala Örebro påbörjades under 1200-talet, och har likt det jämnåriga slottet byggts om åtskilliga gånger. Nämnas kan att kyrkan haft fyra olika torn, det senaste från 1879. St. Nicolai kyrka är uppkallad efter S:t Nikolaus, handelns, sjöfartens och barnens skyddshelgon.

Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en hårdhänt ombyggnad i slutet på 1800-talet, då strävan var att återställa den till en strikt gotisk stil. I stort sett alla element som tillkommit under senare tid rensades därför bort.

I kyrkan är Engelbrekt begravd, och i Engelbrektskapellet på kyrkans nordsida finns en minnestavla även den gamle frihetskämpen. Mer än en gång har S:t Nicolai kyrka spelat en framträdande roll i Sveriges historia Det var t ex här som Jean Baptiste Bernadotte (Karl XIV Johan) valdes till svensk tronföljare 1810.

Öppet året runt. Tel Nikolai församling, 019-12 40 25, Destination Örebro, 019-21 21 21 (för guidning)

4. Svampen

Örebros vattentorn Svampen, ritat av professor Sune Lindström, var det första i raden av kantarelliknande vattentorn då det byggdes 1956-57. Tillvägagångssättet vid byggandet var ganska fascinerande. Först gjöts och målades den 3 200 ton tunga "hatten", och därefter gjöts "stjälken" successivt, så att Svampen formligen växte upp ur jorden med en hastighet av 50-60 cm per dygn. Med masten borträknad är Svampen 58 m hög.

Svampen. Foto: Björn Fransson.

Den rymmer 9 000 m³ vatten och fungerar som tryckutjämnare i vattensystemet och som vattenreservoar vid driftsavbrott.

I "hatten" finns idag en restaurang, ett café och en utsiktsplattform, från vilken man har en förnämlig utsikt över Närke.

Öppet dagligen sommartid. Tel Destination Örebro, 019- 21 21 21.

5. Marieberg Centrum och Örebro-Travet

Marieberg Centrum, ca 7 km söder om Örebro, är ett av Sveriges största shoppingcentra. Här finns ett 60-tal butiker, caféer och restauranger samlade under ett och samma tak. I området ligger dessutom ett stort antal större butiker och varuhus, t ex IKEA. I Marieberg ligger även Örebro-Travet, en av landets största travbanor. Här är det tävlingar året runt, bl a V75, V5 och Dagens Dubbel.

Köpcentret öppet året runt. Tel Köpcentret, info om öppettider, 019-22 58 08. Örebro-Travet 019-20 88 00.

6. Konstmuseet

Konstmuseet ligger i Slottsparken, ett stenkast från Örebro Slott. I museets gallerier och utställningssalar kan du njuta av såväl äldre som modern konst, flera utställningar pågår samtidigt. Fotokonst, måleri, skulptur, keramik, kulturhistoria ja, allt hittar du i det digra utställningsprogrammet. I museet finns även en butik och ett café.

Öppet året runt. Tel Örebro läns museum, 019-16 80 20.

7. Karlslund

Vackert beläget, högst uppe på Karlslundsåsen ligger det vackra Karlslund. Huvudbyggnaden och de drygt nittio byggnader som hör till ger en god bild av de stora mellansvenska herrgårdarna från 1800-talet. Interiören är en välbevarad sekelskiftesmiljö, som idag används som café och konferenslokal.

Karlslunds Herrgård. Foto: Björn Fransson.

Cajsa Wargs hus i Wadköping. Foto: Lena Berglund.

Den varierande naturen och de många kulturminnena har skapat förutsättningar för den innehållsrika och omväxlande naturstig som går genom området.

Öppet sommartid. Caféet tar emot förbeställningar året runt. Tel Karlslundsprojektet, 019-21 21 85, Caféet 019-270788.

Citymiljön och Kulturstråket

Få städer kan skryta med en så vacker innerstad som Örebro. Det mäktiga slottet i Svartån, flankerat av flera vackra välbevarade gamla byggnader, t ex Gamla Teatern från 1850-talet och Nerikes Allehandas sagoborg från 1891. Utmed Svartån, från Konserthuset till Wadköping, går "Kulturstråket" förbi vackra byggnader, parker och hamnen. Men Örebro city är inte bara vackert, här finns ett i högsta grad levande affärsliv med allt från små mysiga butiker till flera stora gallerior.

I city finns även ett stort antal restauranger, och på sommaren fylls de kullerstensbelagda trottoarerna av uteserveringar. Kulturstråket är dessutom namnet på en evenemangsserie med konserter och utställningar som äger rum under sommarhalvåret.

Tel Butiker/restauranger, City Örebro, 019-10 24 90, övrigt Destination Örebro 019-21 21 21.

Aktiviteter

Naturupplevelser

Den fågelintresserade har mycket att hämta i Örebro. På cykelavstånd från centrum finns två utmärkta fågellokaler, naturreservatet **Oset (10)** och den nyligen iordningställda Rynningeviken. Båda ligger vid Hjälmarstranden och bjuder på härliga naturupplevelser.

Sjön **Tysslingen (8)** ca 10 km väster om Örebro är en av landets allra förnämsta fågelsjöar. Den har framför allt gjort sig känd som "Sångsvanarnas sjö" på grund av den oerhörda mängd sångsvanar som rastar där i mars-april. När det är som mest kan man på samma gång se över 2 500 svanar i sjön! **Kvismaren (11)** strax öster om staden är ytterligare en utmärkt fågelsjö.

Cirka en mil väster om Tysslingen ligger **Kilsbergen (9)**, "de blå bergen". Här kan du prova på det mesta inom naturturism. Vildmarksläger,

Gustav Vasa och Örebro

Örebro är kanske inte den första stad man associerar med Gustav Vasa, men faktum är att staden hörde till de viktigare under hans regenttid. På sin väg mot tronen intog han 1522 Örebro Slott efter en lång belägring. Även om den flitige slottsbyggaren Gustav Vasa lämnade Örebro Slott i stort sett oförändrat, vistades han tämligen ofta i Örebro, här utspelades också flera märkliga episoder i vår historia:

1529 års kyrkomöte i Örebro var ett av de mest betydelsefulla för reformationen, då åtskilligt bestämdes för att förändra kyrkan i luthersk-evangelisk riktning. Två år senare fattade Gustav Vasa på Örebro Slott det beslut som kom att leda till det s.k. "Klockupproret" i Dalarna. På nyåret 1539-40 dömde kungen den store reformatorn, örebrosonen Olaus Petri till döden vid en rättegång på Örebro Slott. Olaus Petri var anklagad för att ha känt till, men inte avslöjat, en sammansvärjning mot kungen. Domen omvandlades dock senare till dryga böter. Vid samma herredag hölls en märklig ceremoni i slottets Rikssal, där Gustav Vasa kallade till sig den församlade adeln och Svealands biskopar för att de skulle avlägga en trohetsed till honom och hans "livsarvingar", de närvarande sönerna Erik och Johan. Ceremonin, som kallas "arvhyllningen", innebar i praktiken att arvriket var infört, någon som stadfästes i Västerås fyra år senare.

När Gustav Vasa dog 1560, förlänades hans yngste son, Karl bland annat Närke. Hertig Karl, sedermera Karl IX, blev den i Vasasläkten som kom att betyda mest för regionen. Bland annat var det han som byggde om den gamla borgen till ett modernt renässansslott. Men det är en helt annan historia...

bad, fiske, ridning, paddling, vandring, längd- och utförsakning är bara några exempel. Kontakta Destination Örebro för ytterligare information.

Dessutom korsas området av den 28 mil långa vandringsleden Bergslagsleden. Mitt i området ligger Ånnaboda Camping och stugby som även erbjuder konferenslokaler och restaurang.

I Kilsbergen ligger även Garphyttans Nationalpark, Sveriges äldsta. Här kan du njuta av det vackra odlingslandskapet.

Tel Destination Örebro 019-21 21 21. Fritid Kilsbergen, 019-29 55 00. Stiftelsen Tysslingen, 019-29 89 70.

12. Gustavsvik

Gustavsvik, söder om Örebro centrum, är norra Europas största badanläggning med pooler och familjebad utomhus. Inomhus finns nöjesbad, 50 meters bassäng, solarier, gym och relaxavdelning. I anslutning till badet ligger även en av Sveriges största campingplatser med tillhörande stugby, ett hotell, en 18-hals golfbana, en restaurang och mycket mer.

Badet öppet året runt, campingplatsen/stugbyn öppet sommartid. Tel Badet 019-19 69 01, Campingen 019-19 69 50.

13. Brunnsparken och Peter Flack

Brunnsparken är en av landets största folkparker. Bland det som händer kan nämnas dansen, dit människor reser från när och fjärran två gånger i veckan. Dansgolvet är 660 m² stort och här spelar Sveriges bästa dansorkestrar. I Brunnsparken ligger dessutom Parkteatern, där Peter Flack ger sina välkända Hjalmarrevyer.

Sommartid är Brunnsparken framför allt barnens område. Nöjesfältet och den lilla djurparken är populära utflyktsmål och talangjakt, familjearrangemang och artister lockar massor av folk. Här arrangeras även mässor, auktioner, loppmarknader, konferenser och andra stora evenemang.

Nöjesfältet/Lilla djurparken öppet sommartid. Övrigt öppet året runt. Tel Brunnsparken 019-24 40 10. Peter Flackrevyer, biljettbutiken 019-12 85 40.

14. Stora Holmen, "Barnens ö"

Ta färjan Wiktoria från Stadsparken till "Barnens Ö", Stora Holmen. Här finns ett lilleputtetåg, en trafiklekplats med trampbilar, djur och annat kul. Du kan även följa med på turer med häst och vagn. På andra sidan Svartån ligger Stadsparken med en stor lekplats, plaskdamm och mycket mer.

Öppet sommartid. Tel 019- 14 96 10.

15. Go-kart

På Örebro Motorstadion väster om staden kan du pröva på att köra Go-kart.

Öppet sommartid. Tel Örebro motorstadion, 019-24 10 22.

Båtturer

Under sommarhalvåret kör flera båtar sightseeingturer och räkaftonsturer ut på Hjälmaren.

Tel Destination Örebro, 019-21 21 21.

Cykelleder

I och runt Örebro finns ett antal kortare och längre cykelleder. "Hemfjärden runt", en av de populäraste, är fyra mil lång och går utmed Hjälmarens västra del via Ässön, där man tar sig över med en cykelfärja. Inne i Örebro kan man följa Svartån på den vackra "Å-leden", som bjuder på en härlig tur från Karlslundsområdet, via cen-

Konstmuseet. Foto: Björn Fransson.

Konstutställning på Slottet. Foto: Björn Fransson.

Utsikt mot Storbron. Foto: Björn Fransson.

trum och Stadsparken, ut till Hjälmaren.

Tel Destination Örebro, 019-21 21 21.

Teater

I Örebro verkar även **Länsteatern** som spelar flera uppsättningar varje år på olika scener i staden. Örebro Teaterförening arrangerar gästspel från bl a Riksteatern och andra teatrar inom och utanför Sverige.

Konserter

På **Konserthuset** ger Svenska Kammarorkestern m fl åtskilliga välbesökta konserter varje år.

Evenemang

Hindersmässan, slutet av januari

Årets i särklass största marknad med diverse kringarrangemang på Stortorget, Järntorget, Hamnplan m fl platser i city.

Vildmarksmässa, månadsskiftet maj-juni

Vildmark, äventyr och hantverk i Ånnaboda, Kilsbergen.

Båtens dag, maj eller juni

Folkfest längs Svartån vid Örebro hamn, med uppvisningar och försäljning.

Marknadsafton, början av juni

Hela Örebro city fylls av marknadsstånd, aktiviteter m m.

Konstutställning på Slottet, juni-augusti

Örebro slott har under senare år haft välbesökta konstutställningar med välkända svenska konstnärer som Prins Eugen, Lennart Jirlow, Bengt Lindström och Ulrica Hydman-Vallien.

Slottsfestival, sista veckan i juli

Slottsparken fylls med glada människor, restaurangtält, marknadsstånd och allsköns aktiviteter t ex ankrace. På flera scener uppträder några av landets mest välkända artister.

Drakbåtsfestival, början av augusti

Stor fest där stadens företag tävlar mot varandra i drakbåtspaddling inför storpublik vid slussen.

Rosornas dag, augusti

Stor blomsterprakt och diverse kringarrangemang i Stadsparken.

Karlslundsdagarna, augusti

Marknad och mycket mer vid Karlslundsområdet.

Hjalmar Bergmandagarna, slutet av september

Stadens store författare hyllas med föredrag, guidningar och mycket mer. Varierande plats.

Slottsmarknad, slutet av oktober

Örebro läns hushållningssällskaps årliga marknad på Örebro Slott är en kär tradition. Mat, hantverk och mycket annat finns att beskåda och inhandla i de vackra salarna.

Kulturvecka, början av november

Under en vecka står kulturen i centrum. Gästartister, föreläsningar. poesi, konserter och mycket mer.

Marknader

I Wadköping är det stor marknad **sista söndagen i varje månad** under perioden **mars-maj, september-november** samt alla fyra **adventssöndagarna.**

Nora

Historik

Bergslagets handelscentrum

Namnet Nora kommer av ordet nor som betyder sund. Nora har anor från tidig medeltid, men fick sina stadsrättigheter först 1643 av Drottning Kristinas förmyndarregering.

1340 blev Nora med kringliggande område en "särskild järnbergslag". På 1600-talet var Nora säte för Noraskogs läns landshövdingedöme.

Orten Nora utgjorde bergslagets handelscentrum. Den gamla handelsplatsen finns kvar och utgörs idag av det kullerstensbelagda torget. Idag besöks den berömda marknaden årligen av 30 000 personer. Fram till mitten av 1800-talet hade Nora monopol på kringliggande bergslagers handel.

Charmiga trähus

Nora är känd för sin trivsamma småstadsidyll. De centrala delarna har kvar stadsplanen från 1654. Denna sk "Rutnätstad" är av riksintresse och innehåller många charmiga trähus från 1700- och 1800-talet.

Bygden är präglad av bergshanteringens historia. Bergsmansgårdar, lämningar och andra minnen från denna tidsepok gör hela området kulturhistoriskt intressant.

Internationell utmärkelse

Tillsammans med Pershyttan och Nora Bergslags Veteran-Jernväg har Nora tilldelats en Europa Nostra-medalj för god byggnads och kulturminnesvård. Det är en förnämlig internationell utmärkelse som tidigare endast tilldelats fyra objekt i Sverige.

Nora

Fakta

Invånarantal
Nora kommun: 10 800
Noras tätort: 6 700

Turistbyrå

Nora Turistbyrå
Besök: Stationshuset
Box 52, 713 22 Nora
Telefon: 0587-811 20
Telefax: 0587-105 38

Nora Bergslags Veteran-Jernväg.

Sevärdheter

1. Pershyttan

En välbevarad bergsmansby med anor från 1300-talet. I hyttan framställdes tackjärn till år 1953. Upplev det vackra kulturlandskapet bland vackra bergsmansgårdar från 1700- och 1800-talen.

I området finns flera anläggningar med anknytning till bergsbruket bl a ett fungerande vattenhjul som driver en stångsgång.

Ströva runt bland gamla gruvhål, rälsbanor och varphögar.

Åk gärna veterantåg från Nora station till Pershyttan!

Guidade visningar sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

2. Nora Bergslags Veteran-Jernväg

År 1856 öppnades den första normalspåriga lokomotivjärnvägen i Sverige. Sträckan Nora–Ervalla–(Örebro) räknas idag som den första i sitt slag och anses ha en särskild plats i svensk järnvägshistoria.

På järnvägsområdet finns allt samlat och bevarat, såsom ånglok, diesellok, vagnar etc. Gammalt och nytt speglar 140 år av svensk järnvägshistoria.

Veterantågstrafik sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20. NBVJ 0587-103 04.

3. Konunga-Stollen

Gruvgången Konunga-Stollen ligger vid Klacka Lerberg, 15 km nordväst om Nora. Gruvgången påbörjades 1761 och avsikten var att bygga en transport- och avledningsgång för vatten från gruvorna. Gången blev 270 m lång och tog drygt hundra år att bygga. Området visar det svenska järnets historia. Här kan du fortfarande se spår av de olika brytmetoder som användes.

Guidade visningar sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

Nora Marknad. Foto: Björn Uhr.

Göthlinska Gården. Foto: Lena Hellström.

4. Stadsvandring

Nora - "Tre Gummors Stad" - har mycket att erbjuda en besökare. Följ med på en rundvandring i "Bergslagens Pärla" och upptäck en av de få bevarade trästäderna i Sverige. Här kan du njuta av gammaldags charm i det moderna nittiotalet.

Vandringen bland pittoreska gator ger dig en minnesvärd inblick i Noras historia.

Nora fick 1993 års Europa Nostra-medalj. Medaljen avser pris för god byggnads- och kulturminnesvård.

Guidade stadsvandringar sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

5. Göthlinska Gården

Ett borgarhem med anor från 1700-talet. Gården, som 1885 köptes av familjen Göthlin, minner om svunnen tid. Allt i huset är likadant i dag som när sista ägarinnan, Ingrid Göthlin, ägde det.

När Ingrid Göthlin avled donerades gården till en stiftelse i hennes minne. Gården är idag museum. Här kan man bl a se prov på Ingrids stora hobby, porslinsmålning.

Guidade visningar sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

6. Jerle Stad

År 1642 fick Jerle stadsprivilegier. Vid Jerle Bruk skulle anläggas en stad med kungsgård och domkyrka och framför allt med en stor utskeppningshamn för järn. Men de storstilade planerna kom aldrig att förverkligas.

Här finner du Svalbo keramik, inrymt i en gammal smedbostad, samt ett café.

Vill du vandra eller gå på strövtåg finns naturstigar utmed Jerleån och Långforsen. Om turen är framme kanske även den sällsynta Kungsfiskaren visar sig.

Tillgängligt året runt. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

Strandstugan och kyrkan. Foto: Björn Uhr.

7. Järle station

Järle station - icke att förväxlas med Jerle stad - har Sveriges äldsta stationshus. Stationen som byggdes år 1854, har kvar sin ursprungliga miljö.

Tag ånglokståget från Nora till Järle för ett kulturellt besök!

Öppet sommartid. Tel Nora Turistbyrå 0587-811 20.

8. Skulpturparken

Promenera i Åkerby Herrgårds skulpturpark med samtida konst och känn hur kraften i konsten smittar av sig. Konstnärerna har själva fått placera sina verk i parken ner mot Fåsjöns strand.

Öppet året runt. Tel 0587-912 10.

9. Frövifors Pappersbruksmuseum

Se Lindesberg s 51, nr 3.

10. Frövi Industribanemuseum

Se Lindesberg s 51, nr 4.

Aktiviteter

Vandring

Tre av Bergslagsledens 17 etapper passerar genom kommunen. I Pershyttan finns en Kultur och naturstig.

Kanot

Kanotlederna Rastälven och Järleån passerar genom natur-

reservat och forsar, gamla kulturmiljöer och vacker natur.

Cykelleder

Genom kommunen går flera cykelleder: Kilsbergsrundan, Bergslagsrundan, Mälardalsleden och Sverigeleden.

Fiske

Totalt finns ett 80-tal fiskesjöar i kommunen. Här kan du fiska abborre, gädda, gös och öring.

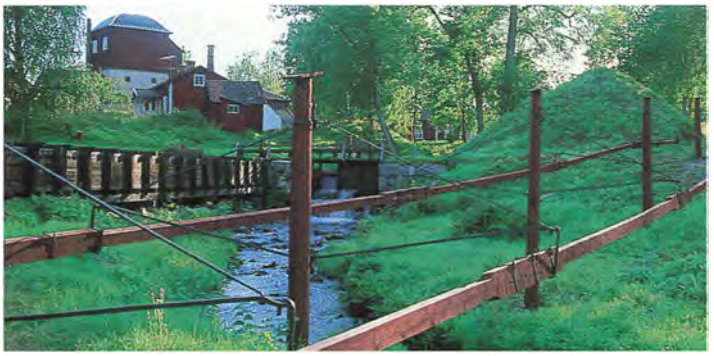

Persbyttan. Foto: Sune Högberg.

Evenemang

Vårmarknad, slutet av maj
En traditionell vårmarknad.

Bergslagsafton, mitten av juni
Kvällsöppna affärer, tivoli och "Norasjön runt".

Noradagarna, början av juli
Då anordnas bl a en Antik- & Samlarmässa och en Gammel- och Hantverksdag.

Larsmäss, andra helgen i augusti
Marknad med kvalitetshantverk och underhållning.

Racerbåtstävlingar, augusti
Tävlingarna körs på Norasjön. 1996 var det VM och 50-års jubileum.

Nora marken, slutet av augusti
En klassiker bland marknader med ca 30 000 besökare.

Gammeldags julmarknad, december
Stämningsfull gammaldags julmarknad. Till marknaden kan du åka ånglokståg från Örebro.

Kommunga-Stollen. Foto: Sune Högberg.

Gustav Vasa och Nora

I en bok skriven av Emil Wessman, "Hammarby Bruks Historia" (1961) kan man läsa:

"I brev från Räfsnäs den 25 september 1544 till fogden i Åkerbo härad, Nils Tulesson, befallde Gustav Vasa att i Noraskoga skulle byggas en stångjärnshammare 'där bäst lägligt är'. Fogden lät bygga hammaren, Kungshammaren, i Järleån ca en km från Norasjön.

Det synes som om kungens befallning från Räfsnäs endast var en bekräftelse på en tidigare, kanske muntlig befallning, ty redan den 9 september hade bygget börjat och den 22 november samma år stod hammarsmedjan färdig att tagas i bruk. För hammarbygge och för att lära svenskarna hammarsmide hade Gustav Vasa inkallat några utlänningar. Den förnämste bland dessa var Markus Hammarsmed, vilken hade kungens befallning att 'flitigt draga omkring i riket och ställa för hammarsmide'. Men redovisningsskyldig för hammarbygget var den under Nils Tulesson lydande bergsfogden Bengt Eriksson Skrivare. Denne synes ha fullgjort sitt uppdrag till stor belåtenhet, för vilket han också blev väl lönad. När Nora och Linde bergslager två år senare lösgjordes från Åkerbo härad för att bilda eget fögderi, blev Bengt Skrivare dess första fogde och fick dessutom stora förläningar i orten av kungens 'arv och eget'."

Lindesberg

Fakta

Invånarantal
Lindesbergs kommun: 25 000
Lindesbergs tätort: 12 300

Turistbyrå

Lindesbergs Turistbyrå
Besök: Rådhustorget
Box 88, 711 22 Lindesberg
Telefon: 0581-811 70
Telefax: 0581-811 69
Telefon: Tursam stugförmedling, 0581-120 50

Historik

Från by till stad

Lindesberg är beläget på åsen vid Lindesjön och finns omnämnt redan på 1380-talet.

Ursprungligen var den lilla kyrkbyn Lindesås centrum i en jordbruksbygd. När järnhanteringen började blomstra på medeltiden blev byn en betydande handelsplats med köpmän och bergsmän. Lindesås fick stadsprivilegier 1643 och bytte namn till Lindesberg. 1644 upprättades en stadsplan med ett strikt rutnätssystem. Den bestod av en huvudgata med korsade tvärgator och däremellan likformiga kvarter. Planen ger än idag karaktär åt det centrala Lindesberg.

Runt sekelskiftet

Lindesberg har tre gånger drabbats av större bränder på 1600-talet och 1800-talet. Vid bränderna totalförstördes många gårdar. Detta har gjort att Lindesbergs centrala delar, kring torget, präglas av hus byggda runt sekelskiftet 1900. Kyrkan är Lindesbergs äldsta byggnad och härstammar från 1300-talets mitt. Nuvarande kyrka är från 1658, men skadades svårt vid branden 1869.

Lindesberg

Järnvägen

Med industrialismens genombrott följde också järnvägar. Sträckan Lindesberg - Frövi invigdes 1871. I och med detta skapades förutsättningar för en industristad.

Sevärdheter

1. Lindesbergs stad

Gå kullerstensgatan mellan de gamla trähusen, ner till Rådhustorget - på ena sidan inramat av det anrika Tingshuset och Stadshotellet. Mot norr ser du

den vackra vita kyrkan vars ursprungliga delar är från 1350-talet. Och mot väster öppnar sig **Oscarsparken** med hela Lindesjön i bakgrunden. Ta trappan ner mot parken och du har stadens gamla polishus på din högra hand - numera Turistbyråns residens.

Från Oscarsparken stiger du rakt ner på den vackra och rofyllda strandpromenaden.

Lindesbergs museum.

Från 1997 trafikerar sommartid en nyrustad **turistbåt** Lindesjöns vattendrag. Den lättar ankar från kyrkbryggan.

Som 350-årig stad och centrum för Bergslagen under sekler har Lindesberg en både brokig och spännande historia. Kom och få den berättad för dig på vårt **museum** som är inrymt i Thellandska gården i den södra delen av stadskärnan.

2. Plantmarknaden

Besök en av Sveriges mest välsorterade plantmarknader, där barnen kan roa sig i djurgården.

Öppet april-september.
Tel 0581-101 00.

3. Frövifors Pappersbruksmuseum

(Se Noras vägkarta s 46, nr ⑨)
Här visas ett komplett maskinpappersbruk från sekelskiftet med bl a Sveriges äldsta pappersmaskin. Bruks- och förpackningsutställningarna är också värda ett besök. Från 1996 visas en unik förpackningsutställning från Japan.

Öppet sommartid.
Tel 0581-372 09.

4. Frövi Industribanemuseum

(Se Noras vägkarta s 46, nr ⑩)
Mängder av spännande lok och vagnar som en gång slitit och släpat på smalspåriga industribanor.

Öppet sommartid.
Tel 0581-314 61.

5. Fornaboda travbana

Landets minsta permanenta travbana. Naturskönt belägen i vacker Bergslagsmiljö strax norr om Lindesberg. Tävlingar varje år maj - augusti.

Öppet sommartid. Tel Linde Travklubb 0581-522 00.

6. Siggebohyttans Bergsmansgård

Bergsmansgården vid sjön Usken är ett imponerande byggnadsminne från Bergslagens storhetstid. Idag inrett som ett museum med interiörer från mitten av 1800-talet.

Öppet sommartid.
Tel 0587-33 00 27.

7. Löa Hytta

Upplev stillsam idyll, spännande miljö och intressant historia. Följ med på en guidad tur i hyttan och få en god inblick i hur man smälte och hanterade järn förr i tiden. Här finns allt bevarat i charmig, faluröd bergslagsmiljö.

Öppet sommartid.
Tel 0580-302 55.

8. Gammelbo gård

En gård med anor från 1400-talet. Idag ett modernt lantbruk med ekologisk odling och kvarn. Här finns också en örtagård och rosenträdgård samt ett café med en liten butik.

Öppet sommartid.
Tel 0581-66 10 90.

Aktiviteter

Bad

Vid Lindesjöns norra del finner du både ett härligt friluftsbad med grönytor och minigolf, samt **Vargkällan**, ett riktigt äventyrsbad.

Kloten

Kloten ligger i Sveriges största rekreationsområde med allt du kan önska dig av **vandringsleder, fiske och kanotvatten.** Här börjar Bergslagsleden, en 270 km lång vandringsled i 17 spännande etapper.

Fiska kan du göra med ett och samma fiskekort i en mängd olika sjöar och vattendrag. Vill du övernatta i Kloten finns en modern stugby, ett värdshus samt en lägergård att tillgå.

Frövi Industribane-museum.

Lassemajaleden

En 12 km lång **vandringsled** genom tjuven och förklädnadskonstnären Lasse-Majas hemtrakter. Lasse-Majas minnessten kan du besöka utanför kyrkan i Ramsberg.

Kindla

Åter till naturen, till Kindla med sina mossor, spegelblanka tjärnar, höjder, raviner, bäckar och dalgångar. Håll utkik efter tjäder, orre, slaguggla, lodjur eller älg. Här kan du vara säker på att många ögon följer dina steg. Bergslagsleden passerar genom Kindla.

Lejakärret

Naturreservatet Lejakärret är ett verkligt smultronställe för en botaniker. Här finns ett tiotal olika arter av orkideer, alla inom ögon och fotograferingsavstånd.

Paddla, vandra, cykla

Du har två komplettta friluftsgårdar att utgå ifrån:

- Dels Uskavi i storslagen natur intill sjön Usken.
- Dels Kalmarslund, strax norr om Lindesberg där du även kan åka skidor på vintern. Sverigeleden på cykel passerar och det finns även ett antal lokala cykelleder.

Golf

Här väntar en naturupplevelse utöver det vanliga för varje golfare - en variationsrik och vackert belägen 18-hålsbana precis i utkanten av staden.

Här finns även möjlighet till övernattning i timrade stugor endast 100 m från första tee.

Evenemang

Linde Vårdagar, maj

Kulturnatten, maj

En annorlunda upplevelse med olika kulturprogram för alla åldrar, spännande, exotiskt och kulturellt.

Travtävlingar, maj-augusti

Travtävlingar på en av Sveriges mest välbesökta och vackra sommartravbana, Fornaboda.

Lindekul, slutet av juni

Traditionellt barnkalas med underhållning, glass, saft och kakor. En rad evenemang och aktiviteter, de flesta för barn.

Lindesimmet, mitten av juli

Traditionell simtävling med tävlanden från hela Sverige.

Familjekvällar

Hålls både i Lindesberg och i byarna runtomkring.

Kräftfiske

Kräftfiske i Lindesjön, mitt i centrala Lindesberg är en traditionell folkfest. Platserna för fiske utlottas.

Siggesbohyttans Bergsmansgård. Foto: Michael Landberg.

Vy över Lindesberg. Foto: Jens Thuresson.

Sommarsaluten, slutet av augusti
Händels Fyrverkerimusik i takt med ett jättefyrverkeri som skjuts över Lindesjöns vatten.

Sommarauktioner, hela sommaren

Lindesbergsmarknaden, början av september
Traditionell höstmarknad.

Frövifors Pappersbruksmuseum.

Gustav Vasa och Bergslagen

När slättbygden övergår till en alltmer kuperad terräng med berg- och dalgångar och genomkorsas med mängder av vattendrag. Ja då har man också nått Bergslagen. Det märks också på ortsnamnen. Många slutar på ordet hyttan vilket skvallrar om att här har det tidigare legat någon gammal masugn. Platser som t ex Fanthyttan, Guldsmedshyttan och Vasselhyttan har varit befolkade redan under medeltiden av s k bergsmän, som under enklare former framställde sitt järn.

Järn- men även koppar- och silverframställning förekom också på andra platser i området vid denna period, men det är först under Gustav Vasas tid som vi får veta något om bergshanteringens omfattning i området. Omkring år 1540 lät han genomföra en skatteläggning av bergshanteringen i Lindes bergslag, som då bl a visade sig bestå av inte mindre än 30 hyttor. Han lät också vid Guldsmedshyttan uppföra en kronohytta som för kronans räkning tillverkade kanoner och kulor av olika dimensioner och utföranden.

Gustav Vasa arbetade aktivt för att utveckla bergsbruket till gagn för rikets ekonomi och försvar. Han försökte att få bergsmännen att ytterligare förädla sitt järn genom att anlägga hammarsmedjor intill hyttanläggningarna.

Vid Guldsmedshyttan anlades också en kronogård som skulle vara ett föredöme för bergsmännens självhushållning på jordbrukssidan. Där stationerades även några fogdar vilka verkade som uppsyningsmän över det då upprättade Guldsmedshytte gårdslän.

Gustav Vasas stora intresse för bergsbruket avspeglas även genom att han kan betraktas som grundare till bruken i såväl Frövi som Wedevåg vars historia kan beskådas vid brukens egna museer.

Numera har det traditionella bergsbruket upphört men kvar finns mängder av intressanta och spännande miljöer som bergsmansbyar, gruv- och hyttområden. Vid Lindesbergs museum finns dessutom en översiktlig basutställning om bergsbrukets historia samt rikhaltiga samlingar av arkiv och föremål.

Kopparberg

Fakta

Invånarantal
Ljusnarsbergs kommun: 6 200
Kopparbergs tätort: 4 000

Turistbyrå

Kopparbergs turistbyrå
Gruvstugutorget
714 80 Kopparberg
Telefon: 0580-805 55
Telefax: 0580-806 83, 10439

Historik

Döptes till Nya Kopparberg

Ljusnarbergs kommun grundades 1624, samma år som Mårten Nilsson Finne fann kopparmalm i berget. Kopparbrytning förekom redan på 1300- och 1400-talen. Men det var inte förrän Mårten Nilsson Finne gjorde sin upptäckt som gruvindustrin utvecklades i stor skala. Fyndigheten döptes till Nya Kopparberg och gruvan var i drift i mer än 300 år.

Bland bergsmän, höga herrar och potentater i Kopparbergs gruvhistoria finns en kvinna som starkt bidrog till ortens storhetstid. Hennes namn var Lisa Ersdotter. Det var hon som 1695 av en slump hittade brytbar malm, sedermera Finngruvorna. Som tack fick hon av Karl XII ett vackert silverfat som idag är dopfunt i Kopparbergs kyrka.

Minner om storhetstiden

Nedanför kyrkan finns ortens gruvmuseum. En guldgruva för alla som vill återuppleva Kopparbergs storhetstid på 1600- och 1700-talen. En storhetstid som grundlades två miljarder år tidigare med en gigantisk smäll, rök, eld och lava.

Mycket i trakterna minner om storhetstiden och är värt ett besök. Förutom muséerna finns även Ljusnarsbergs vackra träkyrka, tingshuset i Kopparberg, Sörgården i Södra Finnfall, Gruvparken, gruvorten "Bondstollen", Stjernfors Bruks- och Hembygdsmuséer och mycket annat.

Kopparberg

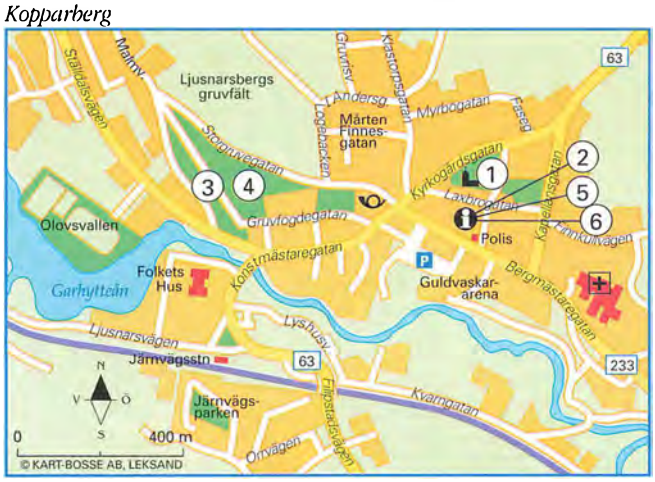

Ljusnarsbergs kyrka.

Sevärdheter

1. Ljusnarsbergs kyrka

Kyrkan från år 1635 är belägen på höjden mitt i samhället, fasadklädd i vackert rödfärgad träspånpanel. Idag betraktas kyrkan, med sin ovanliga fasad, sitt resliga tak och mångfalden av stätliga spiror, som en av

Tingshuset. Foto: Kopparbergs Turistbyrå.

Mellansveriges vackraste träkyrkor.

Öppet sommartid.
Tel 0580-100 41.

2. Tingshuset

Uppfördes år 1642 som gruvstuga. Här hade gruvfogden, som vägde och räknade malmen, sitt kontor. Byggnaden restaurerades år 1758 och blev Rådhus.

Efter en ny utbyggnad och renovering år 1893 fick huset funktion som Tingshus. Den gamla tingssalen med vackra utsmyckningar finns ännu kvar. Turistbyrån inryms idag i Tingshuset.

Öppet sommartid.

3. Gruvparken

Parken ligger intill Garhytteån. Här finns Hembygdsmuseets friluftsområde med hjulhus, vändbrott, hästvandringspivå och rostgropar.

Tillgängligt året runt.

4. Gruvorten Bondstollen

Gruvorten utgör en mycket liten del av den 700 meter djupa gruvan. Den användes från ca 1750 för avtappning av vatten från Storgruvan.

Idag används Bondstollen som turistgruva. Följ med på en spännande och lärorik guidningstur. Bl a visas hur brytningen gick till på 1600-talet.

Öppet sommartid.

5. Hembygdsmuseet

Museet är inrymt i det gamla sädesmagasinet. Här samlades en del av säden för att fungera som reserv i oätider. Hembygdsmuseet innehåller samlingar av verktyg, textilier och husgeråd, kläder.

Öppet sommartid.

6. Miljömuseerna

Ett samlingsbegrepp för Post-, Foto-, Skomakar-, Guldsmeds- och Gruvmuseerna. De ligger alla intill varandra i Kopparbergs centrum.

Öppet sommartid.
Tel 0580-122 07,
0240-66 21 21.

7.Stjernfors Bruks- och Hembygdsmuseer

Ett flertal småmuseer finns i de gamla ekonomibyggnaderna vid Stjernfors.

Brandbils- och Vagnsmuseet innehåller brandbilar, sprutvagnar och diverse jordbruksredskap.

Telefonmuseet visar radions, grammofonens, cykelns och hushållsmaskinernas utveckling.

Hologrammuseet innehåller ett 20-tal tredimensionella bilder som framställts med laserteknik.

Lanthandeln och skomakarverkstaden vittnar om vardagsliv i gammal tid.

Mineralmuseet omfattar ca 600 mineraler från bergslagen och världen i övrigt.

Alla museer visas med kunnig guide.

En promenad i **Engelska parken** eller längs kanalen rekommenderas liksom ett besök i Stjernfors kaffestuga.

Öppet sommartid.
Tel 0580-410 46.

Nittälven dalgång. Foto: Kopparbergs Turistbyrå.

Upplev vildmarken i kanot!
Nittälven går genom orörd vildmark och stora skogar. Kanoter finns att hyra.

Aktiviteter

Ljusnarsbergs kommun är ett eldorado för dig som gärna vistas ute i skog och mark.

Närheten till orörd natur erbjuder oändliga möjligheter till naturupplevelser och spännande aktiviteter som t ex vildmarkssafari, mineraljakt, kanoting, fiske, vandring och guldvaskning.

På grund av den tidiga gruvdriften är Kopparberg attraktiv som utgångspunkt för proffs- och amatörmineralletare. Både i varphögarna och vattendragen görs intressanta fynd (även chans på guld).

Gillersklack

En komplett fritidsanläggning. Här finns simanläggning, restaurang och en stugby med 29 stugor.

Kommer du på vintern kan du njuta av skidåkning både på längden (totalt 3,5 mil skidspår) och tvären (5 nedfarter, 5 liftar). *Öppet året runt. Tel Gillersklack, stugor 0580-125 00.*

Minigolf

Gärdeskiosken, Laxbrogärde, *tel 0580-712 49.*

Fiske

Fisketur, dags- eller kvällstur, från båt i Norrsjön. *Tel 0580-805 55.*

Fiskekort: Stures Järn och Sport, *tel 0580-101 02.* Turistbyrån, *tel 0580-805 55.*

Vandringsled

Bergslagsleden är en vandringsled på över 270 km som korsar Ljusnarsbergs kommun.

Vandring Bergslagsleden (Kloten-Gillersklack 17 km). Vildmarkslunch ingår. *Tel 0580-805 55.*

Vandring Bergslagsleden. Besök det vilda Kindlahöjden (9 km). *Tel 0580-805 55.*

Naturupplevelser

Nittälvens dalgång är ett naturskönt område, känd för sin flora, fauna och mineralrikedom. Populär kanotled.

Malm torget i Koppar berg.

Mineraler. Foto: Kopparbergs Turistbyrå.

Kanot

Paddla kanot i Kopparbergs centrum. Lämpligt för dagstur 3-4 timmar med picknick-korg. *Tel 070-620 05 29.*

Paddling dagligen i Garhytteån Rydbergsdal mitt i byn. *Tel 070-620 05 29.*

Kanotuthyrning: Stjernfors Camping, Stjärnfors, *tel 0580-410 20.* Turistbyrån, Tingshuset, *tel 0580-805 55.* Kopparbergs Äventyr AB, *tel 070-620 05 29.*

Vildmarkssafari

Följ med ut i Bergslagens vackra, orörda vildmark. Under guidning åker du längs smala krokiga skogsvägar där chansen att få se bäver, rådjur, älg är stor.

Du besöker platser i Kopparbergs omnejd dit inte många hittar själv. *Tel 0580-805 55.*

Guldvaskning

Lär dig att vaska guld. Du lär dig att vaska fram ditt eget guld, under sakkunnig handledning. Vi rekommenderar oömma kläder och gummistövlar.

Dagligen under sommaren. Tel 0580-805 55.

Hantverk

"Från stock till korg". Kopparbergs korgmakeri, *tel 0580-714 97.*

Kurser i hemslöjd, korgmålning, bandvävning, tovning, spinning och att flåta brödfat i furuspån. Dunderbo hemslöjd, Ställdalen, *tel 0580-205 60.*

Evenemang

Sten- och mineralmässa, helgen före midsommar

På Brusala loge, Kopparberg äger nordens största mineralmässa rum.

Minnespoststämpling, 13 juli

Till minne av det världsberömda gula tre schilling bancofrimärket. Ett av de två dyraste frimärkena i världen. Postmuséet i Kopparberg.

SM i guldvaskning, slutet av juli

Tävlingsklasser: herrar, damer, veteraner, nybörjare, ungdom.

Country-festival, slutet av juli

Ställdalens Folkets Park. Öltält och servering.

Kopparbergs Marknad, slutet av september el början av oktober

Helgen då Helige Mikaels dag infaller hålls en av Sveriges största marknader.

Guldvaskning. Foto: Kopparbergs Turistbyrå.

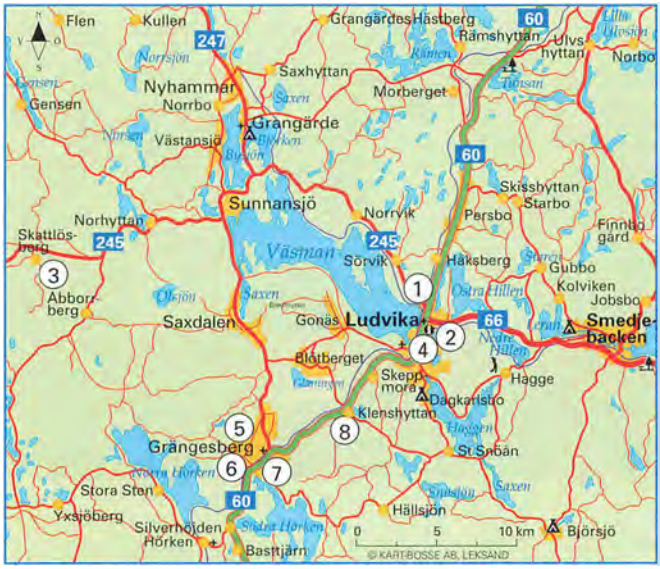

Grängesberg Ludvika

Fakta

Invånarantal
Ludvika kommun: 28 500
Ludvika tätort: 15 000
Grängesbergs tätort: 4 100

Turistbyrå

Ludvika Turism
Besök: Fredsgatan 10
771 82 Ludvika
Telefon: 0240-860 50
Telefax: 0240-803 54

Historik

Plats för ett kronobruk

Ludvika är från början ett kronobruk anlagt på 1500-talet. Bergsfogden i Salsberget skulle på uppdrag av Gustav Vasa leta reda på en lämplig plats för ett kronobruk. Platsen blev nuvarande Ludvika, där fogden fann ett vattenfall på hela 16 meters fallhöjd. Kring brukets smedjor växte industribyggnader, bostäder, en herrgård och en kyrka upp på båda sidor om strömmen.

På 1700-talet var Ludvika ett av Dalarnas största bruk. Bruket drevs till nedläggningen 1920. Sina stadsprivilegier fick Ludvika år 1919.

Det moderna Ludvika har vuxit upp på brukets tidigare jordbruksmarker. Stationssamhället växte upp där tre järnvägar (Väsman-Barkens Järnväg, Frövi-Ludvika Järnväg och Bergslagsbanan) förenades och mötte vattenleden från sjön Väsman.

Ludvika

Omfattande malmfyndighet

Grängesbergs gruvor var kända redan på 1500-talet och man visste att malmfyndigheten var mycket omfattande. Problemet var att malmen till stor del var fosforhaltig. Detta ger ett sprött järn om malmen inte blandas ut med annan malm.

På 1800-talet var hela trakten fylld med små gruvhål. Arbetarna bodde på gruvtorp i trakten. Under slutet av 1800-talet utvecklades Grängesberg i snabb takt tack vare en process som kunde tillgodogöra den fosforrika malmen.

Industri och teknik

Brittska affärsmän insåg tidigt att det fanns stora pengar att hämta i svensk malm. Finansmannen Sir Ernest Cassel skapade vid sekelskiftet ett modernt industribolag uppbyggd kring gruvan. År 1989 lades denna Bergslagens största gruva ner.

Mitt i det mäkta landskapet

Finnmarksturen. Sveriges största mountainbiketävling, arrangeras varje år sista söndagen i augusti. Foto: Jan-Olov Schröder.

har de historiska föregångarna lämnat efter sig gamla hyttor och gruvor. Idag finns de bevarade som museum som du kan besöka.

Här utvecklas än idag industri och teknik mitt i den mäktiga landskapet, sida vid sida med föregångarna från svunnen tid. Ludvika kommun ligger i fronten vad det gäller IT, datasatsningar och Internet.

Välkommen till den vänliga vildmarken!

Sevärdheter

1. Hammarbacken, Ludvika

Bruksmiljön Hammarbacken visar en delvis intakt bruksgata. Här finns 1750-tals kyrkan i karolinsk stil, herrgården med sina flygelbyggnader, smedsbostäder samt sädesmagasinet från 1805 i tre våningar.

Magasinet används idag som utställningslokal. En museibostad visar hur en smedsfamilj bodde vid sekelskiftet. I området finns också ett akvarium/naturrum och hantverksförsäljning.

Öppet sommartid. Hammarbacken Kafé tel 0240-171 75. Hammarbacken Magasinet tel 0240-164 74. Akvariet tel 0240-814 19.

2. Ludvika gammelgård, Bergsmans- och Gruvmuseum

Bergsmansgården har anor från 1500-talet och är bevarad på sin ursprungliga plats. Gården utgör idag ett museum med intressant interiör och med samtliga ekonomibyggnader i gott skick.

Gruvmuseum visar gruvbyggnader, maskiner och redskap, som har samlats in från kringliggande gruvor. Här finns en fungerade stånggång som användes för kraftöverföring innan elen blev vanlig. Kaffeservering finns.

Öppet sommartid.
Tel 0240-100 19.

3. Luosastugan, Skattlösberg

Dan Andersson som skrivit så många av våra mest kända och älskade texter, var en Finnmarkens son. Hans far var lärare i Skattlösberg, där Dan föddes 1888. Fadern slutade som lärare och familjen bodde under några år i Mårtenstorp, där fick Dan som tonåring känna på livet som kolare. Senare flyttade familjen tillbaka till Luosastugan. I stugan skrev Dan Andersson sitt debutverk, Kolarhistorer. Luosastugan, Dan Anderssons minnesstuga, är sommartid öppen för besök och bemannad med guide, som berättar om skalden och sjunger hans visor.

Öppet sommartid.
Tel 0240-860 50.

4. Dan Andersson museum, Ludvika

I rummet på Engelbrektsgatan 8 arbetade Dan Andersson under en period 1913. Här finns hans skrivmaskin, originalmanuskript, möbler och en del personliga saker. I garderoben står det spritkök som han kokade te på. En utställning ger fakta om hans liv. I gatuplan finns ett bokcafé.

Öppet året runt.
Tel 0240-100 16.

5. Cassels donation

Byggnaden Cassels donation reser sig som ett grekiskt tempel mitt i gruvsamhället. Skänkt till arbetarna av Grängesbergsbolagets grundare engelsmannen Sir Ernest Cassel.

Själva fasaden lär vara inspirerad av Bank of England. Kulturhuset inrymmer en stor kon

Cassels Donation, Grängesberg Konserthus invigt år 1900. Foto: Jan-Olov Schröder.

Dan Andersson museum, Ludvika. Här på Engelbrektsgatan 8 renskrev Dan bland annat Kolarbistorier. Bokkafé och utställning. Foto: Jan-Olov Schröder.

sertsal, välkänd för sin förnämliga akustik.

Hit kommer många stora artister, både svenska och internationella.

Öppet året runt.
Tel 0240-200 39.

6. Lokmuseet, Grängesberg

Som gäst i Grängesberg får Du inte missa ett besök vid det berömda Lokmuseet med sina bastanta malmlok.

Här står bland annat världens enda fungerande ångturbinlok.

Öppet sommartid.
Tel 0240-204 93.

Lokmuseet, Grängesberg. Samling av lok och vagnar från TGOJ (Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösunds Järnvägar). Världens enda fungerande ångturbinlok. Foto: J-O Schröder.

7. Stora Hagen bostadsmuseum

Ett av landets bäst bevarade områden med arbetarbostäder från sekelskiftet.

När gruvarbetare från hela landet strömmade till Grängesberg i slutet av 1800-talet behövdes fler bostäder. Utmed bruksgatan i Stora hagen byggdes 22 putsade fyrfamiljshus. Ett av husen inrymmer idag bostadsmuseet. Lägenheten från 1898 visar de första hyresgästernas hem. Familjer på 8-10 personer levde och bodde i lägenheten på ett rum och kök. Lägenheten från 1963 visar hur gruvarbetarna bodde 65 år senare. Då kändes lägenheten trång även för ett par.

Öppet sommartid.

8. Klenshyttan

Mellan Grängesberg och Ludvika ligger bergsmanshyttan vid Klenshyttan. Runtom masugnen ligger byn med flera fina bergsmansgårdar. Hyttan uppfördes och togs i drift år 1608.

Vid Klenshyttan fanns en smedja redan 1620. Där bearbetades en del av tackjärnet från hyttan till stångjärn.

Tillgängligt året runt.

Grängesberg

Aktiviteter

I Ludvika kommun finns ett högutvecklat sportfiske med många fiskerika vatten. Den vane sportfiskaren hittar spännande utmaningar. Vill du bara sitta i lugn och ro, hittar du säkert en favoritplats.

Grangärdefisket och Säfsenfisket erbjuder fiske när det är som bäst. Eller varför inte hyra din egen sjö?

Ludvika Turism tel 0240-860 50.

Evenemang

Dalacupen, mitten av juni
Fotbollscup för 7-mannalag i Ludvika.

Dalacupen, slutet av juni
Fotbollscup för 11-mannalag i Ludvika.

Grangärdesbygdens Vecka, slutet av juni
Inleds med spelmansstämma i Sunnansjö.

Ludvika Blues, början av juli

Knivveckan, v 28
i Ludvika. Nordens största knivtävling med knivutställning, försäljning m m.

Luosastugan, där Dan Andersson bodde under en period, är idag minnesstuga över skalden. Foto: Jan-Olov Schröder.

Dan Andersson vecka med visdagar, början av augusti
Utställning, visprogram, busstur, vandring m m.

Finnmarksturen, sista söndagen i augusti
Varje år arrangeras Finnmarksturen, som är Sveriges största mountainbiketävling. Tusentals mountainbike-cyklister, både elit och motionärer, samlas för att cykla 106 kilometer genom Finnmarken. Banan består av både asfalt, stigar, skogs- och grusvägar.

Den första Finnmarksturen arrangerades 1991. Sedan dess har den bara ökat i popularitet. Lilla Finnmarksturen arrangeras lördagen innan Finnmarksturen.

Ludvika Turism, tel 0240-860 50.

Hammarbacken i Ludvika med akvarium/naturrum samt smedsbostad och servering. Sädesmagasin med utställningar. Foto: Jan-Olov Schröder.

Gustav Vasa och Ludvika

Ludvika är från början ett kronobruk för stångjärnssmide, anlagt på 1500-talet under Gustav Vasas regering. Gustav Vasa hade skickat ut fogden vid Salsberget för att leta efter vattenströmmar lämpliga att anlägga ett kronobruk vid.

Kungen hade sett hur tyskarna gjorde stora inkomster på sina hammarsmedjor, där man smidde tackjärnet som importerats från Sverige. Om denna verksamhet utvecklades även i Sverige skulle rikets inkomster öka. Därför engagerade sig Gustav Vasa starkt i frågor rörande bergsbruket och utvecklingen av järnhanteringen.

Vid Ludvika fann fogden ett vattenfall på hela 16 meters fallhöjd och en lämplig plats för ett kronobruk. Bergsfogden Lars Raswallsson i Norrvik bistod Gustav Vasa ekonomiskt vid anläggandet av Ludvika kronobruk. Engagemanget ledde snart till kritik och ovänskap med kungen. Trots detta klarade sig Raswallsson undan både Tuna ting och avrättning.

Borlänge

Fakta

Invånarantal
Borlänge kommun: 48 500
Borlänges tätort: 41 000

Turistbyrå

Borlänge Turistbyrå
Borganäsvägen 18,
784 33 Borlänge
Telefon: 0243-665 66
Telefax: 0243-660 06

Historik

Tunaslätten – viktigt centra

Borlänge - den gamla Tunabygden. Här har det levt människor sedan stenåldern.

Det är mycket troligt att folket från Tunatrakten redan på 500-talet (järnåldern) kunde bryta malm ur berg och inte bara ta tillvara myrmalm. Detta innebär att de får något av en pionjärroll i den svenska bergshanteringens historia. Lämningar från tiden består av järnframställningsplatser. Mot slutet av perioden är Tunaslätten Dalarnas viktigaste centra, med växande jordbruk, lönande järnhandel och goda kommunikationer.

På 1300-talet blir den gamla kungsgården i Tuna förstärkt med ett fäste - Borganäs fäste. Härifrån höll kungen sitt vakande öga över landskapet med hjälp av fogdar, vars uppgift var att utöva den statliga kontrollen på närmare håll. 1434 ställde sig Engelbrekt i spetsen för ett väpnat uppror mot fogden på Borganäs vilket ledde till att Borganäs fäste förstördes och fogdeväldet försvagades i hela landet.

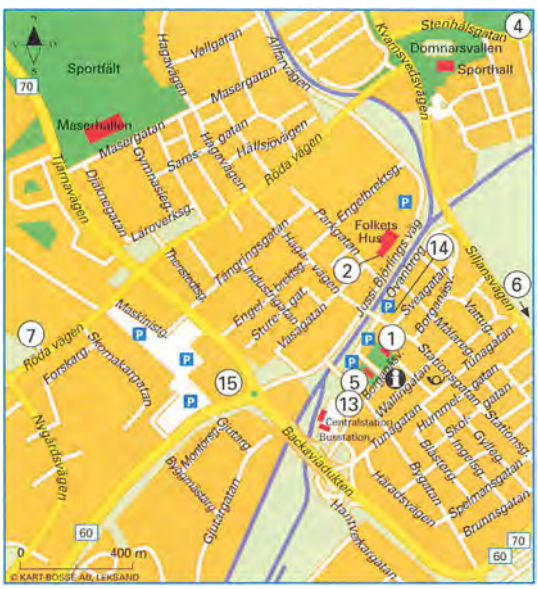

Borlänge

Gustav Vasa på Tuna ting

1520 kom Gustaf Vasa till Ornäs och Tunabygden för att få stöd mot Christian II, men uppslutningen var klen. Redan i början av 1521 kom han tillbaka till Tuna ting, som fungerat som tingsplats i Dalarna sedan 1300-talet, och denna gång fick han ett enhälligt löfte om hjälp mot dansken. Gustaf Vasa kom tillbaka 1528 till Tuna ting för att hålla räfst och lät då avrätta några av hans tidigare vänner. Döskallarna finns att se på i fornkammaren på Tunabygdens gammelgård.

I början av 1600-talet hade Karl IX planer på att anlägga en stad vid Tuna kyrka och ett formellt privilegierbrev upprättades, men sedan avstannade arbetet och Borlänge blev inte stad förrän 1944.

Tunabönderna spelade en stor roll under Falu gruvas storhetstid på 1600-talet då de le-

vererade kol till gruvan. Ett särskilt Vedkompani organiserades och timmer köptes i västerdalarna som sedan flottades ner på älven till Torsång. Flottningen av timmer till Borlänge upphörde så sent som på 1970-talet.

Differentierat näringsliv

På 1870-talet anlades ett nytt järnverk vid Domnarvsforsen som idag finns kvar i SSAB och järnvägen drogs genom Borlänge från Gävle mot Göteborg. Detta har haft en avgörande betydelse för det näringsliv som växt upp under 1900-talet. Från 1980-talet har Borlänge bytt skepnad från en utpräglad industristad till en stad med differentierat näringsliv med inriktning mot kunskap, information och kommunikation.

Sevärdheter

1. Jussi Björling museet

I en omfattande utställning presenteras borlängesonens unika karriär och privatliv. Här finns den världsberömde tenorens musik samlad på skiva, band och video liksom klipp, program och andra dokument.

Öppet året runt.
Tel 0243-742 40.

2. Framtidsmuseet

Ett annorlunda museum - och populärvetenskapligt centrum - som vill ta till vara upptäckarglädjen hos besökaren. Här får du själv vara med och undersöka och experimentera. Utställningar om vår historia och framtid presenteras på ett enkelt och lättfattligt sätt. Planetariet bjuder på stjärnspäckade rymdupplevelser för alla åldrar. I Kunskapsbutiken hittar du udda, roliga saker.

Öppet året runt.
Tel 0243-801 85

3. Ornässtugan

Den ståtliga timmerbyggnaden restes på 1400-talet och blev 1753 ett av landets första museer. Här gömde sig Gustav Vasa undan danskarna. En Vasabibel från 1540 ingår i samlingarna. Dessutom rustningar, vapen, kungaporträtt m m. Här växer Ornässbjörken som Carl von Linné upptäckte vid sitt besök på 1730-talet.

Öppet sommartid. Tel 0243-22 30 72.

Matjes Emils gård.

4. Gammelgården

En av landets största hembygdsgårdar. Följ Tunabygdens historia med start i den nyinredda Fornkammaren och dess stenåldersfynd till de gamla bondemiljöerna, arbetarbostaden från början av seklet och skolmuseet. Här finns psalmdiktaren Johan Olof Wallins födelsehem. Temautställningar, kaffeservering.

Öppet sommartid.
Tel 0243-21 10 24.

5. Geologiska museet

Ett museum fyllt med stenar från hela världen - från bergarter till mineraler och fossiler. Fluorescerande mineral, en rysk specialsamling m m. Sommartid arrangeras guldvaskning och mineraljakt för barn. Geologiska exkursioner och föredrag.

Öppet året runt.
Tel 0243-21 10 92.

6. Matjes Emils gård

Bondgård från 1700-talet som rymmer Forum för Byggnadsvård i Dalarna.Utställningar om byggnads- och bondekultur samt hantverk. Gårdsbutik med hemslöjd, äkta linoljefärger, smide, beslag m m. Kaffestuga. Sommartid ordnas hantverks- och programkvällar.

Öppet året runt. Tel 0243-888 45.

Framtidsmuseet.

7. Pylonen

Vägverkets museum Pylonen visar ett urval redskap och maskiner som använts inom väghållningen från 1900-talets början fram till vår tid. Olika temautställningar.

Öppet året runt.
Tel 0243-759 50.

8. Torsångs motormuseum

Ett litet, trevligt museum för hela familjen. Här finns veteranmotorcyklar, bilar, gamla leksaker från sekelskiftet och framåt. Dessutom en gammal lanthandel med inredning från 1880-talet. Och naturligtvis strutkarameller.

Öppet sommartid.
Tel 0243-605 73.

9. Rommehedslägret

Dalregementets mötes- och exercisplats under åren 1796-1908. Under 1800-talet sommarfestplats för hela Dalarna. Byggnaderna är vårt lands bäst bevarade i sitt slag.

Tillgänglig året runt.
Tel 0243-342 67.

10. Stora Tuna kyrka

Byggdes som domkyrka och invigdes 1469. Under åren 1557-1568 verkade tre präster med biskopsrang i kyrkan innan Dalarnas och Västerås stift återförenades och kyrkan förblev landsortskyrka. Kyrkan är rik på konstskatter bl a ett krucifix från 1400-talet och altartavla från 1700-talet. Här ligger Jussi Björling begraven.

Öppet året runt.
Tel 0243-332 97.

Ornässtugan. Foto: Staffan Björklund.

11. Torsångs kyrka

Medeltidskyrka uppförd på 1300-talet. Kyrkan är byggd i gråsten och tegel. Högt uppe på vänstra gaveln finns en mansfigur som av en del sägs vara guden Tor medan andra menar att det är S:t Olov. Kyrkan har vackert formade stjärnvalv och dopfunten från 1200-talet är dess äldsta inventarie.

Öppet året runt.
Tel 0243-601 45.

12. Amsbergs kapell

Träkapell från 1600-talet. Bevarade från den tiden är de omålade kyrkbänkarna med sina snidade ljushållare, en av ljuskronorna samt delar av sakristian. Altarskåp från 1500-talet och predikstol i trä från 1620-talet.

Öppet sommartid.
Tel 0243-313 02.

13. Hantverksbyn

I de gamla kasernerna från 1800-talet har en del av dåtidens hantverkstradition återskapats. Här lever och verkar träsnidare, silversmed och skomakare. I vävboden ges möjlighet att själv väva löpare. Butik med egendesignade kläder i natursiden. Dessutom skinnsömnad, frisör och vegetarisk lunchrestaurang. Café sommartid.

Öppet året runt.
Tel 0243-665 66.

14. Handelsboden

Litet butiksmuseum som speglar perioden från sekelskiftet fram till 1930-talet och omfattar sortimentet i en diversehandel. Temautställningar. Försäljning av litteratur om Borlänge och Dalarna, gammeldags karameller m m.

Öppet året runt.
Tel 0243-683 30.

15. Kupolen

Europas största sfäriska byggnad. Här finns ett 50-tal butiker, hotell, restauranger, kontor och konferenslokaler. Centrum för sport, mässor och evenemang året runt. Arenan med en golvyta på ca 11 000 kvm och en takhöjd på 24 m. Här arrangeras bl a Davis Cup-tennis, internationell tenortävling till Jussi Björlings minne och Sveriges största dansgala.

Köpcentrat öppet året runt.
Tel 0243-488 00.

16. Dalälven

Dalälven har haft stor betydelse för landskapet. Dels som energikälla men också som den viktigaste färdvägen sedan stenåldern och fram till 1900-talet. Österdalälven och Västerdalälven förenas 20 km norr om Borlänge.

17. Frostbrunnsdalen

Naturreservat med springkällor där människor troligen redan på järnåldern samlades och drack vatten och offrade till fruktbarhetsguden Frös (Frejs) ära. Därav Frös- eller Frostbrunnsdalen. På 1800-talet fanns här en badinrättning, senare en läskedrycksfabrik med källvattnet som råvara och idag är den kommunal vattentäkt. Lummig grönska, stort antal växtarter, rikt fågelliv och ovanliga insekter.

Tillgängligt sommartid.
Tel 0243-665 66.

18. Bysjörundan

Vandrings- och cykelled. Vandringsleden är drygt 11 km och cykelleden 2 km längre. Längs vägen finns fornlämningar, äldre bebyggelse och industrihistoria. Här ses långhåriga kor av typen Highland cattle beta och vid Äxuln finns en gravhög från järnåldern, Kungshögen.

Tillgängligt året runt.
Tel 0243-665 66.

19. Gyllbergen

Vildmarksområde och naturreservat med fina vandringsleder. Vintertid 60 km preparerade skidspår. I området finns 23 bergstoppar över 400 meter. Vildmarksleden på 30 km passerar genom fem gamla fäbodvallar, vindskydd och raststugor. Populära utflyktsmål är Prästbodarna, Dragberget och Spånsans fäbodar.

Tillgängligt året runt.
Tel 0243-871 59.

20. Per Gynts grotta

Enligt sägnen bodde här Per Gynt, en stråtrövare som på 1500-talet överföll och mördade resande längs landsvägen mellan Falun och Gagnef. Den platsen kallas än idag "Mogan" - Mordgatan. Strax ovanför grottan ligger "Fläckegalgan" där Per Gynt slutligen hängdes.

Tillgängligt sommartid.
Tel 0243-310 50.

21. Rösåsens utsiktstorn

Tornet invigdes 1935 och är 17 meter högt. Tar man sig via de 84 trappstegen upp till toppen kan man se ut över 16 kyrksocknar. Från Milsbo finns bilväg till parkering, därifrån är det 500 meter promenadväg genom skogen till tornet.

Öppet året runt.
Tel 0243-665 66.

22. Staberg

Finns omnämnd som bergsmansgård redan vid slutet av medeltiden. Gården framstår idag som den bäst bevarade i karolinsk stil. I en av flyglarna ligger ett museum innehållande bruksföremål. I kornladan finns Europas största samling av separatorer.

Öppet sommartid.
Tel 023-911 56.

Jussi Björlingmuseet. Foto: Hasse Eriksson.

23. Vika kyrka

Kyrkan har vackra kalkmålningar från 1500-talet med motiv från evangelisterna och träskulpturer från 1200- och 1400-talen. Dopfunten från 1500-talet är en kopia av den dopfunt som finns i Storkyrkan i Stockholm.

Öppet sommartid.
Tel 023-77 02 98.

24. Kyrkbytjärn

Kyrkbytjärn är en fågelrik sjö. Här samlas varje vår många flyttfåglar. Många ovanliga fågelarter kan man också träffa på i tjärnens omgivningar.

Tillgängligt året runt.

25. Kungsladan

På sin flykt undan danskarna gömde sig Gustav Vasa i en lada, numera kallad Kungsladan, förklädd till bonddräng. Genom ett kungabrev från 1668 bevaras ladan som ett rikets monument. I närheten står en kornskruv, gamla tiders silo.

Tillgängligt året runt.

Aktiviteter

26. Romme Alpin

Romme Alpin strax utanför Borlänge erbjuder alpin skidåkning. Klassad som den bästa låglandsanläggningen i Sverige med en fallhöjd på 250 meter och längsta nedfarten på 1900 meter. Anläggningen har 12 nedfarter och 4 liftar varav 1 stolslift.

27. Dalsjö Golf

Dalsjö 18 håls golfbana erbjuder en låghandicapare ett rejält motstånd samtidigt som den är vänlig mot en klokt spelande motionsgolfare.

Miljökommunen Borlänge

När Borlänge 1992 fick Kung Carl XVI Gustafs miljöpris var det för framsynt miljöarbete på bred front. Idag källsorterar alla hushåll, företag och institutioner sitt avfall och oljeförbrukningen har minskat drastiskt. Barnomsorgens miljöprojektet "Synvändor" har bl a resulterat i ett kretsloppshus med egna hönor, växthus, varmkompost m m.

Studiebesök arrangeras på Borlänge Energis anläggningar samt barnstugorna i miljöprojektet "Synvändor". Bokning och information hos Borlänge Turistbyrå.

Evenemang

Svenska Rallyt, februari
World Cup för 2-hjulsdrivna bilar samt SM i rally.

Dalecarlia Cup, v 29 i juli
Årligen återkommande internationell ungdomsturnering i fotboll

"Grabbarna på bruket", augusti
Folklustspel.

Gustav Vasa i Tunabygden

Det var i november 1520 som Gustav Eriksson vandrade in i Dalarna. Han hade kämpat på Sten Stures sida mot den danske kungen Kristian, som lurat adelsmännen. Sturarna hade byggt mycket av sin makt på dalfolket och Gustav visste att bara där kunde han kanske starta en motståndsrörelse.

Eftersom danskarna letade efter honom klädde han sig som en enkel bonde. Först kom han till Rankhyttan. Gustav kände bergsmannen Anders Persson från studierna i Uppsala. Enligt sägnen tröskade Gustav tillsammans med drängarna för att komma på om han kunde lita på Anders. En piga såg emellertid en guldstickad krage sticka fram under vadmalen och kallade dit Anders Persson, som kände igen Gustav. Anders insåg att Gustav var farlig att ha i huset och vågade inte hjälpa sin gamle kamrat. Gustav gick vidare över sjön Runn mellan Vika och Torsång mot Ornäs.

Där hade han en annan kamrat, Arendt Person, bonde på Ornäsgård. Legenden berättar att Arendt bedyrade att Gustav Vasa var säker där men han förrådde honom. Arendts hustru Barbro Stigsdotter hjälpte Gustav Vasa att fly via dasset på Ornässtugan. Gustav Vasa fortsatte mot Mora för att söka böndernas hjälp men fick ingen. Han fortsatte sin flykt från Mora mot Sälen och Norge men hann aldrig dit förrän Moraböndema ångrade sig och beslöt att ställa sig bakom Gustav Vasa. Det är Gustav Vasas flykt på skidor som gett upphov till det så berömda Vasaloppet.

Falun

Historik

Stora Kopparberget

Staden Falun hör intimt samman med den stora kopparfyndigheten, Stora Kopparberg. Här bröts malm redan under 1000-talet och kanske ännu tidigare. Det första skrifliga beviset på verksamhet vid kopparberget är ett dokument daterat år 1288. Detta kan sägas vara världens första aktiebrev och markerar tillkomsten av STORA.

Enligt sägnen var det den vita bocken Kåre som upptäckte kopparberget. Bocken gned sina horn mot marken och färgades röd av rödmullen från kopparen. Bonden som ägde bocken följde efter sin bock och fann så fyndigheten Stora Kopparberget.

I privilegiebrevet undertecknat av Magnus Eriksson 1347 gavs alla rätt att odla mark och bygga gårdar och skattelättnader erhölls. Bostäder och hyttor växte upp. Ett nytt samhällsskikt, bergsfrälset, skapades med egna lagar, eget domstolsväsende och egen armé. Kopparbergslagen blev en maktfaktor att räkna med. Ett behov av livsmedel uppstod och torg- och marknadsplatsen "Falan" växte fram.

Storhetstid

Gruvbrytningen krävde en stor arbetsstyrka och i gruvans och hyttornas närhet växte en bebyggelse fram. Man anser att Sveriges första egnahemsbebyggelse uppstod i Elsborg. Gamla Herrgården och Östanfors är två hyttarbetarstadsdelar som fortfarande idag har flera väl bevarade trähus.

Gruvan hade sin storhetstid under 1600-talet. Då stod Falun för 2/3 av världsproduktionen av koppar. Den intensiva och planlösa brytningen ledde till det stora raset 1687, Stora Stöten, som idag är en stor turistattraktion.

1641 erhöll Falun stadsprivilegier och var då rikets andra största stad.

Administrativt och kulturellt centrum

År 1761 drabbades Falun av två våldsamma bränder och i stort sätt hela den centrala delen av staden, som mest bestod av trähus, brann upp. (1747 bestod Falun av 1073 trähus och två stenhus.) Vid återuppbyggnaden prioriterades därför hus av sten eller slaggmaterial från gruvan.

Vid mitten av 1800-talet började Falun åter att växa i och med att Gefle-Dala Jernväg förband staden med havet. Nya industrier och nya stadsdelar

Fakta

Invånarantal
Falu kommun: 55 088
Falu tätort: 37 379

Turistbyrå

Falu Turistbyrå
Besök: Stora Torget
791 83 Falun
Telefon: 023-836 37
Telefax: 023-833 14

Falun

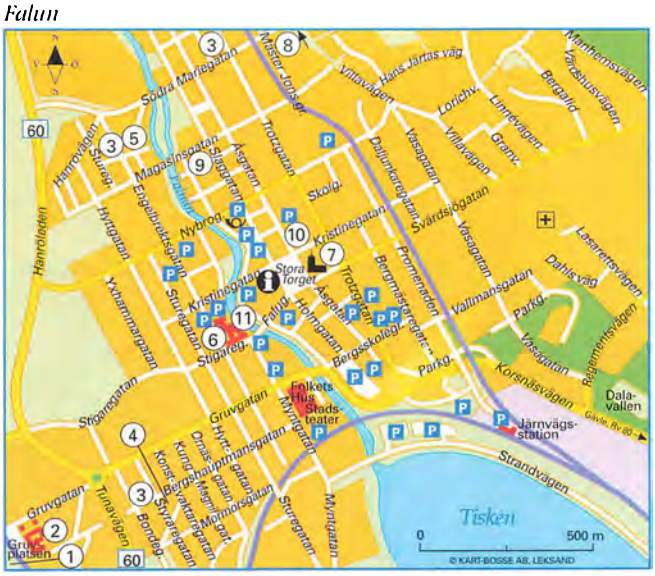

Falun
- säker och trygg kommun

Falun blev 1995, som 13:e stad i världen, utsedd till en Säker och Trygg kommun. Utnämningen görs av WHO och Folkhälsoinstitutet och är en följd av att Falun långsiktigt mot år 2000 arbetar för färre olyckor i kommunen.

växte upp. Vid sekelskiftet började en byggnadsepok i stadens centrala delar och flera av stadens stora stenbyggnader kom till under denna epok.

Idag är Falun residensstad i Dalarna och ett administrativt och kulturellt centrum för länet. Faluns näringsliv har sin tyngdpunkt inom förvaltning och service, men också den industriella verksamheten är av stor omfattning.

Sevärdheter

1. Falu Koppargruva

Falu Gruva började bearbetas mot vikingatidens slut och var redan på 1600-talet ett känt turistmål. Med hiss förs besökaren ned i gruvan till 55 meters nivå och får delta i en guidad gruvpromenad.

Öppet vår, sommar och höst
Tel 023-158 25, 71 14 75.

2. STORA museum

I museet åskådliggörs kopparbergets historia fram till det nuvarande industriföretagets verksamhet. Modellkammare. Samlingen av svenska plåtmynt är den största i Sverige.

Öppet året runt.
Tel 023-71 14 75.

3. Trästaden Falun

Gruvbrytningen vid Falu Koppargruva krävde en stor arbetsstyrka och i gruvans och hyttornas närhet växte en bebyggelse fram. Elsborg, Gamla Herrgården och Östanfors är gruv- och hyttarbetarstadsdelar, som fortfarande idag har flera väl bevarade trähus, även om flera av dem har målats faluröda.

Tillgängligt året runt.

Allmänna Freden i gruvan. Foto: Falu Turistbyrå.

4. Ernst Rolfs födelsegård

1891 föddes här Ernst Ragnar Johansson, mera känd som Ernst Rolf.

Födelsegården inrymmer ett tidstypiskt rum från sekelskiftets Elsborg och en utställning om Ernst Rolfs liv och karriär.

Öppet sommartid.
Tel 023-210 44.

5. Vass-Britas gård

Den välbevarade f d gruv- och hyttarbetargården av roströksfärgat timmer, är från 1600- eller möjligen från slutet av 1500-talet.

Öppet året runt.
Tel 023-138 81.

6. Dalarnas museum

Ett av landets modernaste museer. En avdelning med Dalarnas folkkonst visar dräkter, dalmålningar och folkmusik.

En avdelning ägnas åt Falugrafikerna. Selma Lagerlöfs arbetsrum från Lagerlöfsvillan i Falun finns återuppbyggt i museet.

Öppet året runt.
Tel 023-181 60.

7. Kristine kyrka

Kristine kyrka vid Stora Torget byggdes åren 1642-1655.

Kyrkan har en praktfull barockinredning och två förnämliga orglar från 1906 och 1982. Den senare är en stilkopia av kyrkans tidigare Cahmanorgel.

Öppet året runt.
Tel 023-279 10.

8. Stora Kopparbergs kyrka

Faluns äldsta byggnad. Delar av kyrkan är från 1300-talet. Valven har vackra målningar, som rengjordes vid senaste restaureringen 1978-79. Dopfunten från 1500-talet är huggen i uppländsk kalksten.

Öppet året runt.
Tel 023-71 17 42.

9. Thunströms köpmansgård

Handelsgård med anor från slutet av 1700-talet. Den är ett tidstypiskt handlarhem från perioden 1880-1920 såväl exteriört som interiört med affär mot gatan och bostad mot gården. Gården renoverades 1993-94.

Öppet sommartid.
Tel 023-833 57.

10. Hammars konditori

Ett av fyra återstående gjuthus i Falun. Konditorirörelsen har 200-åriga anor.

Öppet året runt.
Tel 023-390 39.

Selma Lagerlöf av Arvid Backlund. Foto: Falu Turistbyrå.

Carl Larsson-gården. Foto: Falu Turistbyrå.

11. Falu Vetenskapscentrum

Stella Nova Planetarium med kosmiska program för hela familjen och "101 Experiment" med bl a elektrisk verkstad. Utställningshall och försäljning.

Öppet året runt.
Tel 023-301 66, 255 52.

12. Lugnet

Friluftsanläggning för både sommar- och vintersport med bl a Riksskidstadion och hoppbackar. *Tillgängligt året om.* Hiss finns i 90-metersbacken. *Öppen sommartid.* Djurhage. *Öppen sommartid.*

Tel 023-835 00.

13. Dalarnas idrottsmuseum

Här kan man följa idrottens utveckling i det historiska och traditionsrika Dalarna.

Öppet året runt.
Tel 023-138 24.

14. Skolmuseum

Här visas hur ett klassrum kunde se ut i den gamla folkskolan på 1920-talet.

Visning enl. ö k.
Tel 023-836 37.

15. Aspeboda kyrka

Aspeboda nuvarande kyrka uppfördes på samma plats som den ursprungliga 1600-talskyrkan, vilken förstördes av brand 1959. Den gamla kyrkans innertak, som har en renässansmålning, finns bevarad i den nya kyrkan, som invigdes 1963.

Öppet året runt.
Tel 023-312 75, 312 52.

16. Linnés bröllopsstuga

Här firade Carl von Linné sitt bröllop med Sara Elisabeth Morea i hennes föräldrahem en junidag 1739. Stugan har dekorationsmålningar med franska gobelängmålningar som förebild.

Öppet sommartid.
Tel 023-833 57.

17. Carl Larsson-gården

"Var välkommen kära Du, till Carl Larsson och hans Fru" står det över ingången till konstnärshemmet, Lilla Hyttnäs. Hemmet präglas av Carls målningar och färgsättning och Karins textilier.

Öppet sommartid.
Tel 023-600 53, 600 69.

18. Linderdahlska gården

Stora Hyttnäs består av ett komplett och oskiftat hem med sekelskifteskaraktär. Gården har anor från 1500-talet. Textilkammare. Originell trädgårdsanläggning.

Öppet sommartid. Tel 023-600 01.

19. Carl Larsson porträttsamling

Porträttsamlingen består av ett antal porträtt på kända sundbornsbor, målade av Carl Larsson. Samlingen skänktes av Carl Larsson till Sundborns socken.

Öppet sommartid.
Tel 023-600 53, 600 69.

20. Sundborns kyrka

Den äldsta kyrkan i Sundborn var färdigbyggd 1623. 1905 färgsattes och dekorerades den idylliska träkyrkans interiör av Carl Larsson. På kyrkogården finns Carl Larssons familjegrav.

Öppet året runt.
Tel 023-600 15.

VM-staden

Sveriges första officiella idrottstävling ägde rum i Falun 1792. 201 år senare arrangerades VM på skidor i Falun för tredje gången och varje år hålls Svenska Skidspelen i Falun.

Kårebocken och STORA museum. Foto: Falu Turistbyrå.

Falun Folkmusik Festival. Foto: Falu Turistbyrå.

Aktiviteter

Lugnet
Lugnet är en idrotts- och friluftsanläggning med anläggningar för 51 specialidrottsförbund.

Här finns Riksskidstadion med hoppbackar och längdskidstadion, såväl inomhus- som utomhusbad, ishall, tennishall och sporthall.

Båtkryssningar
Under sommarmånaderna trafikerar m/s Slussbruden sjön Runn. Varje dag sker lunchkryssningar och varje vecka arrangeras guidad båttur, logdanstur och räkkryssning.

Golf
Falun-Borlänge golfklubb, Aspeboda, Dalarnas mästerskapsbana. 18 hål.

Samuelsdals golfklubb, Falun, 9-hals par 3 bana.

Kanoting
Kanotled mellan sjöarna Balungen och Runn, ca 60 km. Färden beräknas ta fyra dagar.

Vandring
Ett flertal vandringsleder, bl a Vildmarksleden i Bjursås.

Slalomåkning
Bjursås Ski Center, Bjursås, 10 nedfarter.

Källviksbacken, Falun, 2 nedfarter.

Svärdsjöliften, Svärdsjö, 3 nedfarter.

Längdskidåkning
Hundratals km preparerade spår från VM-spår på Lugnet till nybörjarspår förbi fäbodar.

Evenemang

Svenska Rallyt, februari
World Cup.

Svenska Skidspelen World Cup, första kvartalet
World Cup-tävlingar i längd och backe.

Falukorvens Dag, första helgen i juni
En folkfest i Falun med falukorven i centrum.

Bjurs-Vicku, Bjursås, första helgen i juli
Hembygdsdagar med bygdespelet "Den gamla gården".

ETHNO, början av juli
Internationellt folkmusikforum för ungdomar.

Falun Folkmusik Festival, mitten av juli
Internationell folkmusikfestival.

Kopparträffen, slutet av juli
Internationell MC-träff.

Falukorv
Falukorvens ursprung hänger som så mycket annat i Falun samman med gruvhanteringen. För att kunna transportera såväl gruvarbetare som malm ur Falu gruva behövdes starka linor. Man använde sig av hud från oxar, som man importerade från Småland, men det gjorde att man fick stora mängder kött över. Då började man tillverka korv och fortfarande tillverkas falukorv i Falun.

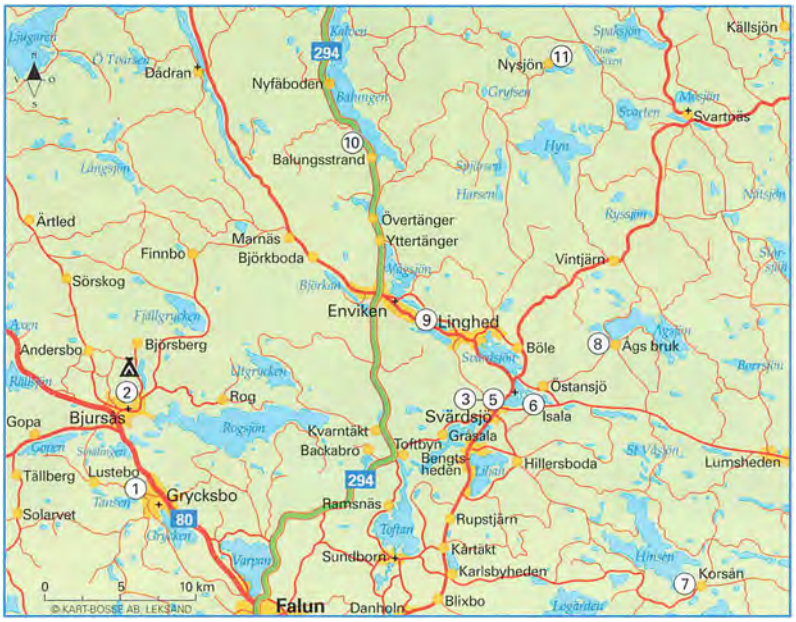

1. Grycksbo handpappersbruk

Pappersbruket grundades av Johan Munktell 1740.

I anslutning till handpappersbruket finns ett litet museum.

Öppet sommartid.
Tel 023-680 00.

2. Dössberget

Hembygdsgård med en rik samling bruksföremål av äldre datum samt en samling av äldre hästfordon.

Här finns också dalmålaren Stadigs stuga med målningar från början av 1800-talet. Vacker utsikt.

Öppet sommartid.
Tel 023-507 37.

3. Svärdsjö kyrka

De äldsta delarna av kyrkan har anor från 1200-talet och från den tiden härstammar den medeltida dopfunten.

På kyrkans tak finns en spira med två kungliga kronor. Den ena lät drottning Kristina sätta upp, den andra anses vara en gåva från Gustav Vasa.

Öppet sommartid.
Tel 0246-511 25.

4. Svärdsjö gammelgård

Gården innehåller en mängd gamla bruksföremål och vackra dalmålningar.

I "Sju- eller tolvmilaskogen", vid hembygdsgården, står idag ett stenblock, som restes genom biståndav rådiga Svärdsjöbor, till 400-årsminnet av Gustav Eriksson Vasas räddning undan förföljare.

Öppet sommartid.
Tel 023-836 37.

5. Arvid Backlundgården

Skulptören Arvid Backlunds ateljé med skulptur- och konstsamlingar. Hans konstnärsvänner har stått modell för ett flertal av skulpturerna. Förutom utställningen visas konstnärens bostad.

Öppet sommartid.
Tel 023-836 37.

6. Isala lada

I Isala lada uppehöll sig Gustav Vasa som flykting och tack vare rådigheten hos kronoskytten Sven och dennes hustru räddades han undan upptäckt av danskarna.

Intill ladan har en sten rests efter Gustav III:s besök vid ladan 1788.

Tillgängligt året runt.

7. Korså bruk

Arbetet vid bruket upphörde 1930, men fortfarande underhålls smedjan med vattenhjul och hamrar - rester av Dalarnas sista lancashiresmedja.

Museum över järnhanteringen samt herrgårdsservering.

Bruksmiljön tillgänglig året runt. Muséet öppet sommartid.
Tel 0246-700 77, 710 43, 232 98.

8. Ågs bruk

Produktionen av tackjärn tog här sin början 1835 och pågick under nästan 100 år fram till 1927. Masugn.

Tillgängligt året runt.

9. Envikens gamla kyrka

Byggd av spånklätt timmer och med enkla, bilade stockar som bänkar. Den invigdes 1673. Orgeln med träpipor är handgjord.

Öppet sommartid.
Tel 0246-230 35.

Svärdsjö gammelgård. Foto: Falu Turistbyrå.

10. Våckelberget

Naturreservatet är ett av de förnämsta sydväxtbergen i Dalarna.

Karaktäriseras av en brant bergvägg. Vid bergsfoten finner man en flora och en insektsfauna, som är av en sydligare typ än i den omgivande terrängen. Milsvid utsikt.

Tillgängligt året runt.

11. Nysjöns fäbod

En av få ännu levande fäbodar i Dalarna. Här finns både kor och getter och man tillverkar getost.

Fäboden är vackert belägen på sluttningen mot en sjö.

Öppet sommartid.

Gustav Vasa norr om Falun

På flykt från Ornäs drog Gustav åt nordost och sökte hjälp hos prästen Herr Jon i Svärdsjö. På vägen dit passerade han några hyttor i närheten av Falun och Sundborn. I Bengtsheden stannade han över natten, men eftersom han utgav sig för att vara en bonddräng fick han nöja sig med att sitta vid dörren.

Gustav vilade ut hos prästen i Svärdsjö i ett par dagar, men då pigan undrade varför drängen behandlades så artigt blev prästen rädd att pigan skulle bli misstänksam och lånade ut en häst så att han kunde fara vidare.

Parken vid prästgården kallas än idag för Sju- eller tolvmilaskogen, då några danska knektar på spaning efter Gustav på frågan om hur djup skogen var fick till svar sju eller tolv mil. Danskarna blev avskräckta och vände om trots att skogen bara var en dunge.

Enligt traditionen skall Gustav ha trösskat i Isala lada. När danskarna dök upp smällde bondmoran till honom i stjärten med en bakspade och sa: "Vi står du och gapar på främmande folk för? Packa dig ut i ladun!" Isalabonden gömde Gustav i ett halmlass och for mot Marnäs. De mötte några danskar som stack med sina lansar i lasset för att kontrollera att ingen gömde sig där. Gustav höll tyst trots att han skadades, men det började droppa blod efter lasset. För att knektarna inte skulle bli misstänksamma skar bonden hästen i ett ben, som då också blödde. Från Isala fördes Gustav till Marnäs, där han gömdes under en stor fura innan han via isen på sjön Ljugaren anlände till Rättvik.

Edsbyn Alfta

Fakta

Invånarantal
Ovanåkers kommun: .. 13 256
Edsbyns tätort: 4 700
Alftas tätort: 2 500

Turistbyrå

Voxnadalens Turistbyrå,
Besök: TUR Voxnadalen
Box 66, 828 22 Edsbyn
Telefon: 0271-227 25
Telefax: 0271-210 09

Historik

Rik byggnadskultur

Där Voxna älv viker av mot finnmarkerna i norr, i gränslandet mellan kultur och natur, där ligger Ovanåkers kommun - en utpräglad skogsbygd. Edsbyn är centralort i kommunen.

Livlig handel med lin, kreatur och skog har i Voxnadalen givit upphov till en mycket rik byggnadskultur. Ovanåkers byggnadstradition har en egen karaktär med få motsvarigheter i landet.

De stora mangårdsbyggnaderna bildar, ofta tillsammans med flera mindre bostadshus och ekonomibyggnader, värdefulla gårdsmiljöer. Speciellt kännetecknande är brokvistarnas rika utsmyckning. Inne i husen blev kurbitsmålningarna en statussymbol för hur gott ställt gården hade det.

Väckelserörelserna

I Voxnadalen uppstod de första väckelserörelserna under 1830-talet. Över 160 år senare har frikyrkoförsamlingarna fortfarande en stark ställning i kommunen.

Stark företagaranda

Genom historien har Voxnadalen också gjort sig känd för den starka företagarandan. Ur denna anda har industrier vuxit upp, som idag hävdar sig gott långt ute i världen. På 1950-talet kom begreppet "Edsbyn vill och kan" för första gången.

Alfta

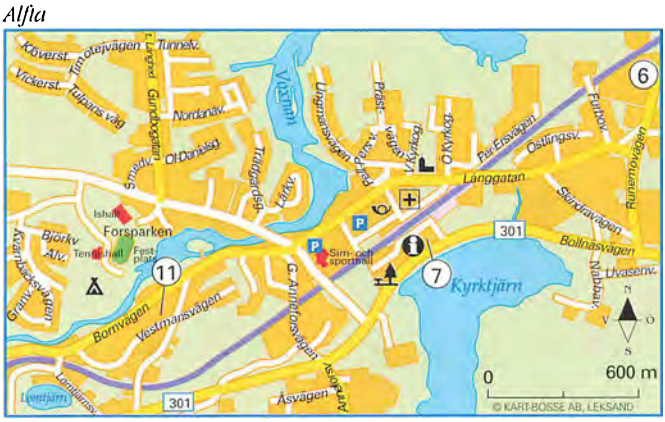

Volasdagen - en dag i vardagslag - återkommer varje år sista söndagen i juli. Foto: Dan Arvidsson.

I Mattes levande fäbod sjuder det av liv på sommaren bland kattungar, killingar, kaniner och andra djur. Foto: Dan Arvidsson.

Från Edsbyn och Alfta styrs företag som visar upp stora exportvolymer och de ingår som delar i ett imponerande internationellt kontaktnät.

Många produkter har blivit ett begrepp - vem har till exempel inte åkt på Edsbyskidor som barn! Men även småföretagarandan är stark och enbart det sista året har över 70 företag bildats.

Sevärdheter

1. Svabensverk

I Svabensverk finns den idylliska miljön från en intensiv epok av järnhantering fortfarande delvis bevarad.

2. Skålsjögården

Mitt i storskogen längs Bergslagsdiagonalen mellan Falun och Alfta/Edsbyn ligger kurs- och lägergården Skålsjögården. Här finns gott om fritidsaktiviteter, t ex rekommenderas fiske både sommar och vinter.

Utanför knuten finns vintertid 30 km preparerade skidspår i vacker natur. Ett besök i gårdens äkta finnbastu garanterar en annorlunda upplevelse.

I **Brinka-Butiken** kan du handla konsthantverk från trakten. **Finnskogsmuséet** visar en utställning om de finska böndernas invandring till Sverige, med mängder av gamla bruksföremål, foton, m m.

I **Eldpallkojan** avslutar man gärna dagen med kolbulleafton, vildmarksmiddag eller korvgrillning och kaffe kokat över öppen eld.

Finnskogsmuséet öppet sommartid. Övriga öppet året runt. Tel 0271-520 40, 520 35

3. Vildmarksmuseum

I Flätsbo på Alfta Finnskog finns ett vildmarksmuseum. Det är en privat samling som bland annat berättar om hästens historia.

4. Lökagården

Hembygdsgård i Alfta med typiska hälsingebyggnader från 1840-talet och senare. På gården finns omfattande samlingar av bruksföremål samt välbevarade väggmålningar från 1847. Här finns också en smedja från 1800-talet.

Öppet dagligen i juli. Tel 0271-107 30.

5. Mårtesgården

Mårtesgården i centrala Edsbyn är en av landets största hembygdsgårdar som visar en gammal levande bondgård med mangårds- och ekonomibyggnader. Gården ståtar med en rikt utsirad brokvist och inne i huset finns en mängd väggmålningar. Här finns också en gammal lanthandel och en stationskiosk.

Öppet från slutet av juni till början av augusti. Tel 0271-205 81, 216 67.

6. Linneas dockmuseum

Linnea Avenbergs Dockmakeri och museum. Samlingen omfattar ca 900 dockor från 1730 och till nutid. Utställda i verkligt genuin och smakfull miljö.

Linnea säljer också nytillverkade dockor på beställning.

Öppet från slutet av juni till början av augusti. Övrig tid enl. ö k. Tel 0271-100 15.

7. Kockens Värdshus

Här finns fotografier av målningar från 1800-talet av den s k "Blåmålaren".

8. Mattes levande fäbod

Besök en genuin och ståtlig fäbodvall i Torrbergsbo från slutet av 1700-talet. På sommaren bjuds besökarna på ett trevligt familjenöje med bl a getter, killingar, kattungar och häst med föl. Arbetet med att mjölka, tillverka ost och koka messmör pågår större delen av dagen. Du kan köpa med dig produkterna hem i mån av tillgång. I Hässjaån, strax intill fäbodvallen, kan du få syn på

Bondestotten i Voxnadalen har ofta rikt utsirade brokvistar. Det påminner om en tid när de rika bönderna ville visa sina framgångar för andra. Här är Bångagården i Runemo. Foto: Dan Arvidsson.

Voxnadalen erbjuder rika möjligheter till en lyckad vildmarksupplevelse i kanot. Foto: Dan Arvidsson.

en bäver eller utter om du har tur! Här finns även bra fiskemöjligheter och det går fint att paddla kanot eller ta sig ett svalkande dopp.

Öppet sommartid.
Tel 0271-344 68.

9. Edsbyns museum

På Edsbyns museum finns stora mängder vacker folkkonst. Dit räknas såväl bruksföremål som väggmålningar, möbler, seldon, kyrkslädar med mera. Museet visar också en rik samling textilier tillhörande sockendräkten och knypplade ovanåkersspetsar i lingarn. Besök en tidstypisk lanthandel som den såg ut från sekelskiftet fram till 40-talet. Här får du uppleva den genuina känslan i en autentisk miljö, med gamla reklamskyltar och originalförpackningar.

På museet kan du lära dig mer om världens största spelmanssläkt, familjen Öst, konstnären Lim-Johan samt författaren och naturskildraren Hans Lidman.

Öppet året runt.
Tel 0271-216 67.

10. Woxnabruks herrgård

Detta är Hälsinglands enda slott och är den perfekta miljön för fester och arrangemang.

Tel 0271-410 20.

11. Borns Bryggeri

Bryggeri i Alfta som tillverkar svagdricka på gammeldags sätt.

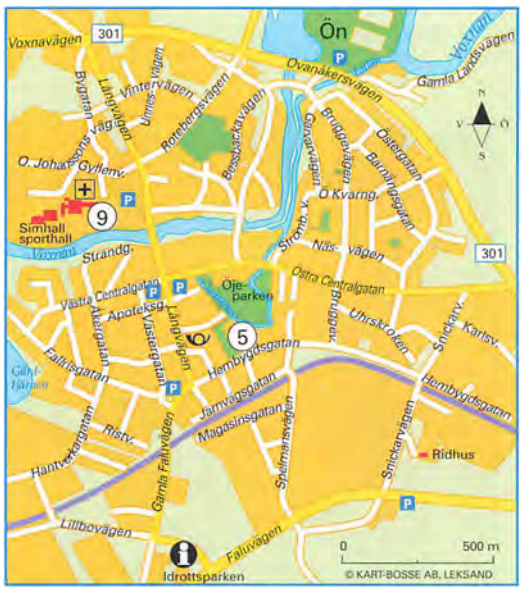

Aktiviteter

Vildmarksliv

Voxnadalen har namn efter Voxna älv, Hälsinglands näst största älv efter Ljusnan. Från Lobonäs i norr till Runemo i söder slingrar sig Voxnan fram genom kommunen. Övre delen är idag oreglerad och den bäst bevarade vilda älven söder om Lapplands fjällvärld. Visste du förresten varför älven gör så många svängar genom kommunen? Jo, det är för att det är så vackert här, att älven inte vill lämna bygden.

Woxnabruks Herrgård, Hälsinglands enda slott, är fortfarande vid liv. Foto: Dan Arvidsson.

Voxnan erbjuder dig alla möjligheter till en lyckad vildmarksupplevelse i kanot. På ett flertal ställen finns iordninggjorda lägerplatser med vindskydd och stugor. Voxnan är idag klassad som riksintressant naturvårdsområde.

Voxnadalen med sina forsrika älvar och vackra sjöar erbjuder dig, som vill ta chansen att få storöringen på kroken, en upplevelse i orörd natur. Många älvsträckor har restaurerats efter flottningsperioden, varför förutsättningarna för sportfisket är mycket bra.

I Voxnadalen kan du också uppleva bergsklättring, en hisnande upplevelse på bergsväggarna.

Evenemang

Ålyra, mitten av maj
Underhållning av olika slag på Långgatan i Alfta.

Hundutställning, början av juni
Utställning av jakthundar i Forsparken i Alfta.

Viksjöforsbaletten, början av juni
Dansforum i Viksjöfors.

Målarting i Alfta, mitten av juni
Här har du chansen att lära dig måleri och dess grundläggande kunskaper. Tavelutställning i det fria.

Semesterbal, slutet av juni
Forsparken i Alfta.

Grisfest, slutet av juni
Fest på Gröngsbo bygdegård med helstekt gris, dans och underhållning.

Skäktkväll, början av juli
Visar bearbetning av linet från åkern till färdig produkt.
Info: 0271-344 94.

Volasdagen, sista sönd i juli
Volasdag betyder "en dag i vardagslag". Över 100 sysslor från förr visas i autentisk miljö på Mårtesgården i Edsbyn.
Tel 0271-310 41.

Persmässan, sista helgen i juli & 1:a helgen i augusti
Volasdagen ingår i Persmässan, traktens största hembygdsfest. Arrangemanget sträcker sig över två helger. På lördagskvällarna är det scenuppträdande och dans.

Alfta marknad, slutet av juli
Marknad med knallar vid ishallen i Alfta.

Slankdagar i Edsbyn, slutet av juli
"Slanka" betyder på Ovanåkersmål när man är ledig.

Allkristna dagen, 1:a sönd i augusti
En tradition bland församlingarna i bygden varje år. Då ljuder sång och musik hela eftermiddagen.

Stormässan, augusti
Stormässan i Alfta är motsvarigheten till Persmässan i Edsbyn.

Karneval, mitten av augusti
Karnevalståg genom Alfta och uppträdande i Forsparken i Alfta.

Motionsdans
Lördagar hela sommaren i Forsparken i Alfta.

Surströmmingsfest, slutet av augusti
Världens största? I Alfta ishall

Världens största bandyklubba finns i Edsbyn. Den är 10 meter lång och väger 360 kilo. Foto: Dan Arvidsson.

utspisas cirka 1300 personer med den norrländska delikatessen.

Jazz i Svaben, slutet av augusti
Arrangemanget har gjort Svabensverk känt i hela Norden och lockar till sig många jazzintresserade.

Kanot & Hoj, början av september
Ett roligt nöje. En dag med kanot och en dag med cykelorientering.

Gustav Vasa genom Hälsingeskogarna

Under lång tid var det vattendrag som band samman orter och människor. Sedan långt tillbaka i tiden har det funnits en färdväg från Mälardalen genom Södra Dalarna och Hälsingland mot Norge. Vägsträckan från Svärdsjö i Dalarna till Alfta kallades Hälsingeskogen, en vägförbindelse som förenade vattenvägar med korta vägar på land. Gustav Vasa färdades år 1528 med sina knektar denna sträcka.

"Gustav Vasa hade vid tiden för kyndelmässotiden i februari 1528 under andra dalauppröret hållit räfstting med dalkarlarna vid Stora Tuna, där han, som det heter "kättade dem i ring på Tuna gärde" och tvingade dem till underdånighet. Kungen beger sig i början av mars från Dalarna till Hälsingland för att göra upp sina mellanhavanden också med hälsingarna. Det var ju vinter och knektarna kunde marschera på isarna. Man färdades över sjöarna från Dalarna och in i Hälsingland via Runn, och några smärre sjöar, därefter Hasjö, Toftan med dess fortsättning i norr en mil mellan Sundborn och Svärdsjö, därefter land, så Svärdsjön, Lingan, Vägsjön, Tängran och slutligen de tre stora, långa och smala sjöarna Balungen, Amungen och Mållången, var och en av dem minst en mil i vägens riktning. Att Dalstuga och Mållångstuga i nyare tid varit gästgivargårdar och rastställen för resande är väl känt. Troligen har de anor från medeltiden."

(Ur boken OVANÅKER, En norrlandssockens öden genom seklerna. Författare O Johansson, Edsbyn)

Bollnäs

Fakta

Invånarantal
Bollnäs kommun: 28 000
Bollnäs tätort: 13 400

Turistbyrå

Bollnäs Turistservice
Box 254
821 23 Bollnäs
Telefon: 0278-244 50
Telefax: 0278-101 70

Historik

Vägg- och takmålningar

1992 firade Bollnäs 50 år som stad, men här har bott människor mycket länge. En av de äldsta gårdarna är Rehnshammar, som har anor från 1500-talet. Gården tilldelades en framgångsrik militär av Gustav Vasa. Under 1700-talet fungerade Rehnshammar som lagmansgård och var den största gården i Bollnäs. Målningarna i tingssalen är från den tiden.

Överhuvudtaget finns många vägg- och takmålningar bevarade på sina originalplatser i gårdarna i Hälsingland. Bara i bondgårdarna runt om i Voxnans och Ljusnans dalgångar hittar man fler bevarade rumsinteriörer med vägg- och takmålningar än i hela Dalarna sammantaget.

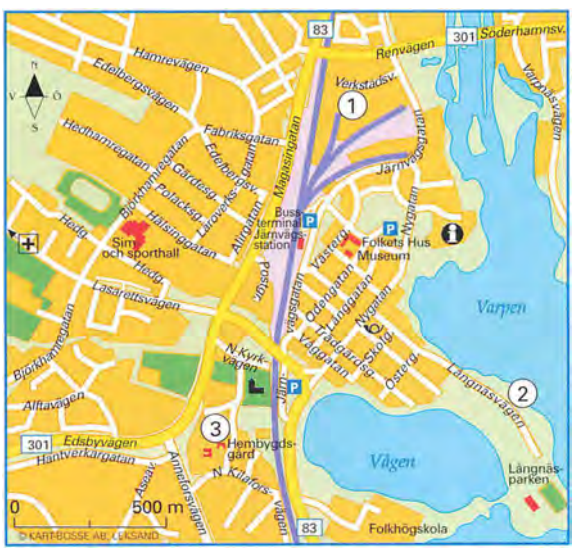

Bollnäs

Bollnäs framväxt

Länge ansågs marken där Bollnäs centrum nu ligger alltför vattensjuk för bebyggelse, men med en återvändande svenskamerikan vid namn Georg Hindrik Collini började Bollnäs ta form på 1800-talet. År 1878 kom järnvägen - en viktig milstolpe i stadens historia.

En annan viktig transportled utgjorde älven Ljusnan. Ända fram till 1967 flottade man timmer på älven och under åtskilliga somrar har turister och ortsbefolkning roats av friluftsspelet Flottarliv.

Linhanteringen

Förutom skogen var det linet som länge utgjorde Hälsinglands viktigaste exportvara och som lade grunden till hälsingebygdens rikedom. Stora, pampiga s k bondeslott vittnar om skogs- och jordbruksnäringarnas traditionella betydelse. Trolldalen i Växbo har sedan urminnes tider varit ett centrum för linhanteringen och fortfa-

Växbo Kvarn och Trolldalen är ett av de största utflyktsmålen under somrarna. Följ med på en guidad tur och se hur linberedningen gick till förr.

rande tas hela anläggningen i drift varje sommar.

Hälsingehambon

Folkmusiken och dansen är än idag betydelsefulla inslag i kulturlivet i Hälsingland. Varje sommar, sedan nu trettio år tillbaka, i gryningen på första lördagen efter första söndagen i juli månad, dras Hälsingehambon igång på Hårga äng.

Då berättas också Hårgalegenden - om hur ungdomar i Hårga en helgdagskväll för länge sedan samlats till dans och om hur Hin Håle själv kom och erbjöd sig spela till dansen. Det slutade illa naturligtvis. Ju längre kvällen led desto vildare blev musiken och dansen. Ungdomarna kunde inte sluta dansa. Som förhäxade följde de musikanten upp till Hårgabergets topp där de dansade tills köttet lossnade från benen och bara skallarna återstod.

Bollnäs idag

Idag domineras Bollnäs av jordbruket, småindustrier och mindre företag. De mest betydande industrierna är AB Sandvik Hand Tools, ABB Mekanik AB, Svedala-Arbrå AB, Kilafors Industrier AB/Gällö Kilafors Trä AB och Bruks Mekaniska AB. Här finns också Scan slakteri och Bollnäs mejeri, som ingår i Milko och som bl a tillverkar grevéost och en särdeles god filmjölk.

Sevärdheter

1. Museiland, Bollnäs

Hembränningsmuséet: Våren 1995 öppnade Hembränningsmuséet på Voltersberg i Bollnäs. Muséet drivs av Sällskapet Hembrygden som vill framhålla det kulturhistoriska perspektivet i hemtillverkningen av alkohol och som därför också gett plats för den växande nykterhetsrörelsen i Sverige.

Långgatan - promenad- och affärsgatan som är huvudstråket i Bollnäs.

Här visas hembränningsutrustning från olika tidsepoker. Det berättas också om de rättsliga följderna som drabbade ägarna till de beslagtagna apparaterna. På Café Hembrygden kan du prova muséets version av kaffehalva med mäskbulle.

Nalle- och Modellbilsmuseum: Våren 1996 öppnades dörrarna till ytterligare ett museum på Voltersberg. Här visar Maya Halldén sina trehundratrettiotre plus tre nallar och här finns också en stor utställning av Dinky Toys-bilar från 50-talet.

Öppet sommartid.
Tel 0278-198 80.

2. Ångbåten Warpen

År 1878 förde kapten Stenbom sin ångbåt för sista gången utmed Ljusnans stränder mellan Landa Öfre och Bollnäs. Han kunde då inte ha en aning om att verksamheten skulle komma att startas igen 120 år senare. Men detta blev verklighet då S/S Warpen sjösattes sommaren 1994.

S/S Warpen går på turlista under juni-augusti/september och då kan du inta en god middag i genuin ångbåtsmiljö med mahogny, plysch och mässing. Njut av en tur utmed Ljusnans stränder!

Information och bokning, tel 0278-128 95.

3. Kämpens

I en lummig trädgård nära Bollnäs kyrka ligger hembygdsgården Kämpens, ett bondehemman med anor från 1500-talet och med intressant inredning.

I trädgården odlas bl a omkring åttio potatissorter och örter. Här finns också en utställning som berättar om socknens historia och minnesbilder om bollnässonen Gösta Snoddas Nordgren.

Öppet sommartid.
Tel 0278-125 31.

Lintraditionen lever stark i Hälsingland - än idag bereds en del av linet för hand. Foto: Stefan Sjödin.

Träslottet. Willy Maria Lundbergs kvalitetshus för svensk design och industriproduktion.

4. Växbo Kvarn och Trolldalen

Växbo Kvarn är en skvaltkvarn från 1700-talet. På logen har Hemslöjden utställning och försäljning och på Kafé Kvarnen kan du dricka kaffe och äta lunch. I Trolldalen kan du se de gamla linberedningsverken utefter Växbo-ån.

Varje sommar bereds här lin på gammalt vis. På andra sidan ån ligger Trolldalens bageri, där brödet gräddas i vedeldade ugnar. Efter en kort promenad kommer du till Växbo Linspinneri och väveri. Här kan besökaren följa omvandlingen av häcklat lin till lingarn, som sedan vävs till dukar, löpare, gardiner och handdukar.

Växbo kvarn, tel 0278-66 63 60. Kafé Kvarnen, tel 0278-66 61 85. Öppet sommartid. Trolldalens bageri, tel 0278-66 63 76. Växbo lin, tel 0278-66 62 00. Öppet året runt.

5. Träslottet i Arbrå

Med utsikt över Ljusnans dalgång ligger Träslottet, Willy Maria Lundbergs kvalitetshus som varje sommar visar kvalitetsprodukter i tema- och idéutställningar.

Utomhus finns en stor lekplats, en krydd- och örtträdgård samt koloni- och odlingslotter.

I Träslottets bod finns gammalt och nytt till försäljning och i Café Ladugård serveras stora smörgåsar, våfflor, hälsingsk ostkaka och olika bakverk.

Öppet sommartid.
Tel 0278-413 03, 403 65.

I Rengsjö hembygdsby kan man besöka en traditionell julstuga. I Norrgården kan man dricka kaffe med hembakt bröd. Foto: Pelle Wanjura.

6. Rengsjö Hembygdsby

Den gamla "klungbyn" Västerby i Rengsjö är ett intressant och trevligt utflyktsmål. Här finns ett trettiotal olika byggnader: gårdar, stugor, fäbodvall, härbren, bodar och uthus - en del ända från 1600-talet.

Fem seklers bondekultur i en unik samling av 25 000 gamla bruksföremål samsas med nutida konst- och fotoutställningar. Varje onsdag bakas tunnbröd i bagarstugan. I Norrgården kan du dricka kaffe med hembakat bröd. På logen anordnas ett riktigt svenskt midsommarfirande.

Öppet sommartid.
Tel 0278-66 55 10.

Aktiviteter

Golf

Hårgabanan, 18 hål, i Kilafors bjuder på omväxlade spel i vacker natur. *Tel 0278-505 40.*

En mindre bana, Söråkers Golfklubb, 9 hål, hittar du vid Freluga strax väster om Bollnäs. *Tel 0278-134 50, 301 69.*

Dyksafari

Dyk i små insjöar, i Ljusnan eller varför inte leta gamla vrak i havet utanför Söderhamn. Dykarcertifikat erfordras. Utrustning finns att hyra.

Tel 0278-101 40.

Äventyr & Överlevnad

Med vår guide hittar du spänningen ute i vildmarken. Vandring med övernattning och överlevnadskurser. Vintertid ordnas skidsafaris.

Tel 0278-184 11.

Flugfiske mitt i city

Varje sommar sätts 1500 kg ädelfisk ut i Bollnäsströmmarna. Information och köp av fiskekort hos Turistbyrån.

Fågelskådning

Kyrkbytjärn är en av Hälsinglands bästa fågelsjöar. Drygt 70 arter häckar vid eller i omedelbar närhet till sjön. Fågeltorn finns vid sjöns södra strand.

Tel 0278-159 18, 200 88, 181 04.

Ångbåten S/S Warpen går i reguljära lunch- och middagsturer under sommarsäsongen. Vill man fira något speciellt kan man också chartra hela båten. Foto: Pelle Wanjura.

Bondeslottstur

Onsdagar i juli åker vi till Voxnandalen för att se alla vackra Bondeslott. Bokning på Turistbyrån senast dagen innan.

Kyrkbåtsrodd i Arbrå

Kyrkbåtar har använts på Ljusnan i flera hundra år, för att komma till kyrkan. Nu finns det möjlighet för dig att prova att ro. Turer i juli och augusti. *Bokning och information, tel 0278-454 44, 450 10.*

Flottfärder på Ljusnan

Hyr en flotte med motor och grundutrustning. Gör en spännande upptäcksfärd med roliga utflyktsmål: besök på en vildmarksbar, strandfest, logdans eller brädsegling. Fina bad och bra fiske. *Bokning och information, tel 0651-406 00.*

Ånglok

Åk ånglok på den gamla smalspåriga Landabanan, ca 1 km lång. Endast förbokning. *Tel 0278-533 73.*

Varje sommar dansas Hälsingehambon med hundratals deltagande par. 1995 firade hambon 30-årsjubileum.

Evenemang

Barnens dag, juni

I Arbrå firas barnens dag med tivoli, lekar, upptåg och karneval.

Bollnäsfestivalen, juli

Musik och rockfestival på Bolleberget.

Afton på Hårgaberget, juli

Kvällen innan Hälsingehambon startar, samlas alla vid foten av Hårgaberget för att tillsammans tåga upp till toppen. Underhållning.

HälsingeHambon, juli

Hälsinglands i särklass största dansevenemang, som är känt över hela världen. Hambon dansas i fyra etapper med start i Hårga och avslutning i Järvsö.

Löparfestivalen, juli

En folkfest för gammal som ung, elit som motionär. Stadslopp, ungdomsspel, knattevarv och midnattsstafett.

Grillnatta, juli

Hela Bollnäs öppet hela natta. Stånd med grillad kyckling, artistuppträdande på Brotorget och allmän karnevalsstämning.

Gammelvalas dag i Rengsjö, juli

En hembygdsfest med underhållning och servering.

Vingel-Anders stämma, augusti

En spelmansstämma i Sjösveden till Spelmannen Vingel-Anders ära.

Linvecka, augusti

Hantverksvecka i linets tecken.

Gustav Vasa i och runt Bollnäs

1521 behövde Gustav Vasa hjälp mot Kristian, danske kungen som hotade i söder. Både Gustav Vasa och dalkarlarna hade skrivit till hälsingarna att de skulle ställa upp.

Ärkebiskopen Trolle däremot skrev till hälsingarna att de skulle stödja Kristian. Hälsingarna avvaktade med svaret och alltså red Gustav Vasa hit via Amungen, Mållången, Bollnäs, Rengsjö och Mo till Norrala kungsgård där han talade till folket. Kungens tal gjorde intryck och sedan gästrikarna ställt upp gick också hälsingarna med. 250 år senare restes en minnessten på platsen (1773).

1528 var det klippt igen. Det var i brytningen mellan katolicismen och lutheranismen och oroad av att norrfolket inte lydde, red kungen hit igen - den här gången till Delsbo via Amungen, Mållången, Alfta, Bollnäs, Arbrå, Undersvik och "kalvstigen" (Nianforsvägen). Det talades för och emot lutheranismen tills kungen slutligen hotade hugga upp en vak i Dellen och dränka alla som inte övergav katolicismen. Det tog skruv.

Det s k Bollnäsbullret 1529 handlade också om obstinata präster som inte ville överge katolicismen, men nu kom inte kungen själv utan skickade en fogde som hälsingarna grep och fängslade. Men norralaborna som sedan gammalt (sedan kungens besök och tal 1521) var lojala mot kungen kom till fogdens undsättning. Hälsingarna gjorde avbön och kom undan med böter.

Söderhamn

Historik

Betydelsefull vapensmedja

Kustkommunen Söderhamn är inramad av Hälsinglands stora skogar och Bottenhavets vackra skärgård med dess många vikar, skär och holmar. Skärgården som har rika möjligheter till båtliv, bad och fiske är kommunens "frodigaste" smultronställe.

Söderhamn fick sina stadsprivilegier av Gustav II Adolf den 7 september 1620.

Anledningen till stadsbildningen var den betydelsefulla och snabbt växande vapensmedjan som försåg den svenska krigshären med musköter.

Produktionen vid gevärsfaktoriet var igång långt in på 1800-talet.

Söderhamn

Fakta

Invånarantal
Söderhamns kommun: 30 000
Söderhamns tätort: 15 000

Turistbyrå

Söderhamns Turism,
Björnängsvägen 2,
(ny adress fr. maj -97, Resecentrum)
826 40 Söderhamn.
Information: 0270-753 53
Bokning: 0270-753 54

Svåra bränder

Den första fasta bebyggelsen i Söderhamn kom dock redan under järnåldern i form av några enstaka gårdar. Kvar från den tiden finns idag ett fåtal gravar. Under lång tid var platsen, som senare kom att bli Söderhamns stad, en betydande hamn för handel och fiske.

Stadens historia präglas av flera svåra bränder. Den största

Fjärilshuset. Foto: Söderhamns Turism.

Storjungfrun. Foto: Söderhamns Turism.

branden i stadens historia, 22 juli 1876, lade så gott som hela centrala Söderhamn i ruiner.

När staden byggdes upp igen följdes en strikt utformad stadsplan med rätvinkliga gatusystem och kvadratiska tomter. Samtidigt tillkom de många grönområden och parker som fortfarande präglar stadskärnan.

Sevärdheter

1. Söderhamns Fjärilshus

Upplev färgprakten hos levande exotiska fjärilar i tropisk regnskogsmiljö.

Här finns också en mångfald andra djurarter med de mest förunderliga egenskaper, t ex insekter, kräldjur och jordekorrar.

Öppet året runt.
Tel 0270-703 70.

2. Parker – Gröna uterum

Söderhamn är en grönskande oas med omfattande parkanläggningar, blomarrangemang och annan växtlighet.

I de vackra parkerna kan du göra egna botaniska rundvandringar.

3. Oscarsborg

Utsiktstornet från 1895 som blivit en symbol för Söderhamn.

Här anordnas varje sommar trivselkvällar, underhållning för hela familjen med både kända och lokala förmågor, tävlingar och lekar.

Cafeterian öppet sommartid.

4. Skärså fiskeläge

Idylliskt fiskeläge där den gamla fiskfabriken idag är ombyggd till fiskrestaurangen Albertina. Här finns också en äkta gammaldags handelsbod och ett fiskemuseum.

Från den trivsamma restaurangen alldeles vid vattnet bjuds - förutom en vacker utsikt över fiskehamnen - delikata rätter av allt havet erbjuder.

Öppet dagligen sommartid.
Tel 0270-320 10.

5. Kvarnen

Kvarnen är Söderhamns lilla kulturhus. I gammal rustik kvarnhusmiljö från 1751 pågår under hela året arrangemang och utställningar av olika slag.

Öppet dagligen i juli.
Tel 0270-133 60.

6. Ulrika Eleonora kyrka

Söderhamns vackra korskyrka som fått sitt namn efter Karl XI:s gemål drottning Ulrika Eleonora, skapades av Nicodemus Tessin d y och stod färdig 1693.

Öppet vardagar sommartid.
Tel 0270-414 80.

Kvarnen - Söderhamns lilla kulturhus. Foto: Söderhamns Turism.

Trivselkväll på Östra Berget vid utsiktstornet Oscarsborg. Foto: Söderhamns Turism.

Aktiviteter

Friluftsliv

Söderhamns kommun har en omväxlande natur, en lång och intressant kust, skogar och sjöar som ger stora möjligheter till ett varierat friluftsliv. Här finns vandringsleder, elljusspår och motionsleder och möjligheter till camping, kanoting, segling och mycket mera. Därutöver finns ett stort antal sportanläggningar, simhallar, idrottshallar, ishall, tennishall samt konstfrusna banor för curling och bandy.

Kultur

Kulturlivet i Söderhamn är rikt och brett i förhållande till kommunens storlek. Här sker också en ständig utveckling, det gäller inte minst musiklivet som är synnerligen rikt med många körer och musikensembler.

Bad

Det finns många badmöjligheter i kommunen. Två av dom är Florsjön, insjöbad vid Natura camping, Mohed och Stenö havsbad vid Stenö camping.

Golf

Söderhamns Golfbana, 18-hål, ligger naturskönt i kustbandet i Sofieholm ca 8 km från centrum.

Bangolf - det finns flera banor att välja mellan bl a på Östra berget.

Båtturer och fiske

Båttur med **m/s Strömskär.** Följ med på en kryssning bland mängder av kobbar och skär, fiskelägen och båthamnar och upptäck Söderhamns vackra skärgård. Båten går sommartid. *Tel 026-12 77 66.*

Östlins Fiskrökeri och skärgårdsturer. Arne Östlin kör fisketurer runt om i skärgården med sin fiskebåt, även trollingfiske. Vid beställning serverar han även t ex laxklämmor från rökeriet. *Tel 0270-540 96.*

Laxfiske i Ljusnan. Vid Ljusnans mynning finns goda möjligheter till ädelfiske efter havsvandrande lax, havsöring och sik.

Evenemang

Söderblomspelet, juli

Scener ur Nathan Söderbloms liv. Huvudrollen spelas av

m/s Strömskär. Foto: Söderhamns Turism.

Tomas Bolme. Dessutom medverkar ett 30-tal amatörskådespelare, musiker och sångare från Hälsingland.

Trivselkvällar, torsdagar i juli

Underhållning för hela familjen med kända och lokala förmågor, lekar och tävlingar.

Albertina - fiskrestaurang i Skärså fiskeläge. Foto: Söderhamns Turism.

Bergviksmarknad, slutet av juli

Knallar från hela Sverige, tivoli, familjeunderhållning och dans.

Strömmingsleken, 3:e helgen i augusti

Stor folkfest för hela familjen mitt i stan med nöjesfält, marknad, tivoli och artister. Naturligtvis blir det även en suringrestaurang i stadsparken.

På söndagen avgörs också löpartävlingarna Strömmingsmaran, Tjejstimmet, och Mixmaran.

Westerndagen i Holmsveden, augusti

En heldag med cowboys, indianer, squaredance, pistoldueller, bankrån, hästar och marknad.

Ulrika Eleonora kyrka. Foto: Söderhamns Turism.

Gustav Vasa möter hälsingarna

Året är 1521 och platsen Kungsgården i Norrala socken. Han står uppe på en höjd och ser ner på folksamlingen. Deras ansikten är fyllda av tvivel och misströstan, han har inte lyckats övertyga sina åhörare. Hälsingarna är lika envisa och egensinninga som det sagts honom innan han reste hit. Kung Gustav Vasa tvinnar uppgivet sitt skägg. Danskarna rycker allt närmare men dessa bönder är inte minsta intresserade av att hjälpa honom. Till minne av Gustav Vasas tal till hälsingebönderna restes här Vasamonumentet år 1773.

Hudiksvall

Fakta

Invånarantal
Hudiksvalls kommun: 38 900
Hudiksvalls tätort: 16 000

Turistbyrå

Hudiksvalls Turistbyrå
Besök: Möljen
824 80 Hudiksvall
Telefon: 0650-191 00
Telefax: 0650-381 75

Historik

Gamla anor

Det var Gustav Vasa som 1560 manade Hälsingar som ville bedriva handel och hantverk att flytta in till den nyanlagda staden Hudiksvall. Johan III, son till Gustav Vasa, gav staden dess stadsprivilegier 1582. Hudiksvall är därmed den äldsta staden norr om Gävle.

Men redan långt tidigare har bosättningar funnits här. Lämningar finns från sten-, järn- och bronsåldern såsom runstenar, gravrösen och labyrinter. 1984 grävdes en boplats fram från stenåldern. I den rivna medeltida kyrkan i Forsa hittades Forsaringen, en runristad järnring från tidig vikingatid troligen 800-talet.

Hudiksvall

Fiskarstad

Den första staden anlades vid Lillfjärden där också hamnen låg. I början av 1600-talet flyttades hamnen till nuvarande plats på grund av landhöjningen.

Med sitt läge vid havet var fisket under lång tid den viktigaste näringen. Vid sekelskiftet fanns mer än 50 båtlag och hamnar. Idag lever fiskelägena upp sommartid tack vare sommarboende och turister. Yrkesfiske sker inte längre i någon större utsträckning.

De fiskare som fanns vid sekelskiftet bodde under vintermånaderna, då fisket låg nere, inne i staden. Än idag har vi kvar stadsdelen Fiskarsta´n, en av landets bäst bevarade trähusstadsdelar, som till stor del är bevarad inom ett område som byggdes upp efter en brand 1792.

Högs kyrka. Foto: okänd.

Glada Hudik

1721 var ryssen här och härjade och större delen av staden brändes ner. Kyrkan klarade sig och det kan ha berott på den form som kyrktornet har. Den ser ut som en lökkupol.

Under 1800-talet började också träindustrin att sätta sin prägel på staden och det var också under denna tid som begreppet Glada Hudik myntades.

Idag består den mest framstående näringen av hyudralik, elektronik och kartongtillverkning. Av det som tillverkas går 70% på export, det är därför vi vill kalla oss en internationell småstad.

Sevärdheter

1. Glashyttan Tre Bockar

Tillverkning av glas enligt gammal hantverkstradition från medeltiden samt försäljning i butik. Även tillverkning av föremål i returglas.

Öppet året runt.
Tel 0650-243 00.

2. Hög

Väster om Hudiksvall ligger socknarna Hög och Hälsingtuna. Området är ett av de mest karakteristiska kulturlandskapen i Hälsingland. Här ligger gårdarna på sluttningarna kvar i samma läge som vid de första bosättningarna. I området finns en av Norrlands största koncentrationer av fornlämningar främst från järnåldern.

Tillgängligt året runt.

3. Hornslandet

Hornslandet är ett av Domäns naturreservat. Området är både botaniskt- och geologiskt intressant. I Arnöviken ligger Hornslandsmuseet med föremål som visar halvöns historia och dess näringar.

Fiskeläget Kuggören har behållit mycket av sin genuina atmosfär. Högst upp ligger kapellet från 1700-talet. Här finns en labyrint lagd av lösa stenar direkt på berget. Hölick längst ut på Hornslandets södra udde har tidigare varit ett av länets största fiskelägen.

Här finns en camping och fiskrestaurang, båda öppna sommartid. Hela området genomkorsas av vandringsleder. Möjlighet ges också till fiske samt bad vid någon av de långgrunda sandstränderna.

Tillgängligt året runt. Hölicks Camping, tel 0650-650 32.

4. Hudiksvall

"Glada Hudik", Norrlands äldsta stad norr om Gävle. De rödfärgade sjöbodarna som kantar Sundskanalen är ett kännetecken för staden. Fiskarstaden, en äldre bevarad stadsdel, karakteriseras av låga trähus med kringbyggda gårdar.

Hälsinglands museum, beläget i centrum, visar en stor del av Hälsinglands historia och kulturhistoria. Här finns kvarlevorna efter den så kallade Norralamannen, omkring 1500 år gammal, Malstastenen med sina runor samt en konstsamling av John Sten.

Hälsinglands museum öppet året runt.
Tel 0650-196 00.

5. Dellenbygden

Är du i Hudiksvall rekommenderas en avstickare till Dellenbygden, området runt Dellensjöarna.

Värt att besöka är forngården i Delsbo med bygdemuseet eller Bjuråker samt någon av de konstnärer och hantverkare som finns där.

Delsbo forngård öppet året runt, tel 0653-104 59. Bjuråkers forngård öppet sommartid, tel 0653-151 05

6. Iggesund

En bruksort som domineras av sin stora massa- och kartongfabrik. Iggesunds Bruk startade som järnbruk i slutet av 1600-talet. Iggesunds bruksmuseum är ett industriminne och järnverk med bl a rostugn och masugn.

Här kan man se utställningar om järnhantering, skogsbruket förr och nu och kontorets utveckling.

Öppet sommartid, övr. tid enl. ö. k. Tel 0650-280 00 vx, 285 65 guider.

7. Enånger

I den södra kommundelen ligger Enånger. Ute vid kusten, vid Borka, finns en gammal ångbåtsbrygga där båtklubben sommartid driver sommarcafé. Där finns också en hantverksutställning i en av sjöbodarna.

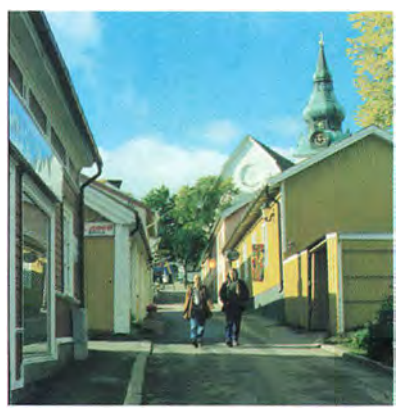

Lilla Kyrkogatan. Foto: B-O Rylander.

Enångers gamla kyrka är en av Hälsinglands bäst bevarade medeltidskyrkor. Till skillnad mot många andra kyrkor är valvmålningarna intakta.

Borka brygga öppet sommartid. Tel 0650-55 00 41.

Tre flickor i hembygdsdräkt. Foto: Per Tranö.

Islandshästar

Möjligheter till att rida islandshäst finns på ett antal platser. Allt från turer på en timme till weekendturer.

Golf

Spela golf i Hudiksvall. Banan har 18-hål och ligger i anslutning till havet.
Tel 0650-159 30.

8. Skärgården

Kommunen har en stor skärgård med flera fiskelägen och anses av många vara en av Norrlands finaste. Ett antal gästhamnar finns och många fina små naturhamnar. Det är inte ovanligt att träffa på säl eller havsörn.

Idag är det mest sommarboende ute på öarna. Totalt så finns det efter kuststräckan 7 fiskarkapell, det äldsta är från 1535 (Bergöns). Sommartid firas prästhelger här ute. Längs hela kusten finns många möjligheter till bad.

Hölick. Foto: Björn Spångberg.

Fiske

Runt om i kommunen finns möjligheter till fiske. Från put and take fiske på fiskecampen till att stå inne i centrala Hudiksvall och rycka strömming.

Kanot

I området finns också några fina vattendrag som erbjuder kanotfärder och möjlighet till att hyra kanot finns också.

Aktiviteter

Vandringsleder

Många vandringsleder finns i kommunen.

En av dem är Sjuvallsleden som går över 7 fäbodvallar mellan Hudiksvall och Delsbo.

Bodagrottorna

Grottforskning i Bodagrottorna. Grottorna ligger 10 km söder om Hudiksvall, strax norr om Iggesund, och är Sveriges tredje längsta kända grottsystem.

Möjligheter finns till guidade turer.

Evenemang

Stadsfesten, juni

På festivalområdet reses ett stort tält. Där blandas och ges med mat och dryck från världens alla hörn, stå upp komiker, trubadurer, coverband, kända artister m m.

Musik vid Dellen, juli

Du får under några dagar i juli möjlighet att lyssna till sång och musik i manga olika miljöer, som hembygdsgårdar, kyrkor och fäbodvallar.

Norrbostämman, juli

Här bjuds på uppspelningar och buskspel. Gammeldans på lövad bana blandad med dans på loge.

Delsbostämman, 1:a sönd i juli

Delsbostämman är Sveriges äldsta spelmansstämma och hålls på Delsbo Forngård. Den inleds med högmässa i Delsbo kyrka och sedan sker uppmarsch med spelmän och fanbärare till forngården. Här hörs sedan musik från scenen och från buskar och snår ända fram till midnatt.

Bjuråkerstämman, 3:e sönd i juli

Bjuråkersstämman hålls på Bjuråkers Forngård. Den inleds med gudstjänst i Bjuråkers kyrka.

Spelmän leder sedan uppmarschen till forngården, där det bjuds på musik, folkdans, scenprogram, sång och buskspel. Kvällen avslutas med dans på bana och loge.

Kulturskymning, augusti

En folkfest vid Lillfjärden då restaurangerna serverar mat och dryck från sina tält.

Drakbåtspaddling, augusti

Drakbåtspaddling med lag som tävlar i hamnbassängen i Hudiksvall.

Mynt- och samlarmässa, augusti

Mässan äger rum på Glysisvallen i Hudiksvall. Äldre samlarprylar, konst och hantverk.

Hälsinge Marknad, september

Marknaden har gamla anor och besökarantalet brukar uppgå till över 60 000 personer. Knallar och tivoli.

Bruksmuseet.

Gustav Vasa - och hans påverkan på utvecklingen i Hälsingland

Efter att dalkarlarna svurit Gustav Vasa lydnad samt tagit till vapen för att avväpna Kristian tyrann och danskarnas välde, skrev dalkarlarna till hälsingarna och bad om bistånd, till detta brev tillfogades även Gustavs egen skrivelse. Kristians sammansvurne och Gustav Vasas fiende, ärkebiskop Trolle, fick vetskap om skrivelsen och sände ett eget brev till både dalkarlarna och hälsingarna, där han förmanade dem att inte vika från Kristian Tyrann. Detta gjorde hälsingarna tvehågsna och de beslöt därför att avvakta. Gustav Vasa fann det därför nödvändigt att besöka hälsingarna

Med 1300 beväpnade ryttare anlände han till Kungsgården i Norrala den 3:e dag påsk 1521. Åtskilliga av sina män sände han ut i byarna för att sammankalla allmogen som ej hörsammat hans ankomst.

Från en sandås, där idag en minnessten finns rest, talade han till folket. Han påminde dem om att deras förfäder alltid tidigare förenat sig med dalkarlarna när landet tidigare varit i nöd. Hälsingarna var inte så lätta att övertala utan Gustav Vasa fick först försäkra sig om gästrikarnas biträde innan hälsingarna föll till föga.

Efter dessa yttre oroligheter var det dags för inre oroligheter. Efter alla stridigheter så var befolkningen utarmad. Det blev därför nödvändigt att låta kyrkor och kloster vara med och betala rikets stora gäld.

Från Hälsingland avgick en skrivelse, daterad 1525, vilken innehöll bittra klagomål mot kungen för att han beskattat bl a kyrkor och kloster samt tagit de dyrbarheter som kyrkan fått i gåva.

Upproret stillades dock sedan konungen återfört dalallmolagen.

Den 26 maj 1526 sände Gustav Vasa ett brev till allmogen i Hälsingland där han säger att han har fått veta att lögnaktiga tal och rykten är utspridda som rör den lutherska läran.

Efter Västerås riksdag 1527, då konungen bl.a. fick full makt över kyrkor och kloster, lät han dessa beslutsskriveler gå ut till andra landsändar, däribland Hälsingland.

Hälsingarna hade svårt att finna sig i att betalning för rikets gäld för vapen och krigsfolk skulle tas från kyrkor och kloster.

Gustav Vasa beslöt då att resa upp till Hälsingland för att kväsa upproret. Han tågade, följt av 14 000 beväpnade män, in i Hälsingland och stämde dess invånare till ett möte i **Delsbo den 12 mars 1528**. Efter att ha samlat folket vid Delsbo prästgård lät han sina män omringa både folket och prästgården. Han talade både strängt och allvarsamt till folket.

För de som inte åtlydde skulle han öppna en vak där Dellen är som djupast och dränka dem allesammans. Ingen miste livet men några satt fängslade under en kort period.

Allmogen i Hälsingland hade under lång tid haft en stor frihet då det gällt att bedriva handel och sjöfart det fanns också en viss konstfärdighet utbildad, kanske främst då det gällde silver och guldsmide. De inskränkningar i handelsfriheten som kom under Gustav Vasas tid var troligtvis föranledda av att han i Stockholm ville bilda ett mäktigt handelsstånd för att motverka Hansans inflytande.

I ett brev till Hälsinglands invånare skriver kungen att den fattigdom och dyra tid som nalkas beror på att det finns för många landsköpmän. Om köpenskap bedrevs enbart i städerna kunde priserna hållas nere men det gick inte så länge det fanns för många landsköpmän. Kungen ansåg det därför bäst att alla landsköp upphörde och att hälsingarna slutade segla till Tyskland och enbart seglade på Stockholm.

Naturligtvis ville inte hälsingarna underkasta sig denna inskränkning. I en skrivelse, daterad landstinget i **Delsbo** 1531, anhöll de om att deras gamla handelsprivilegier skulle stadfästas. De fick ett vägrande svar och 1531 utfärdade kungen ett brev om olaga köpenskap, där i förordnades att **Hudiksvall** och andra olaga hamnar i Norrland skulle stängas.

Det är troligt att Gustav Vasas avsikt varit att tillintetgöra all handel och sjöfart i Norrland. Kravet för att bedriva handel var att det fanns en stad anlagd och någon sådan fanns inte då norr om Gävle. Än sannolikare är att kungen själv ville lägga beslag på den norrländska handeln och på så sätt få en ny inkomstkälla.

Hudiksvall räknar den 6 februari 1582 som sin födelsedag med privilegier av Johan III. Men redan 22 år tidigare alltså 1560 befallde Gustav Vasa "att alla landsköpmän i Hälsingland, Angermanland, Melpa och flerstädes där i Norlanden skola rycke tillhopa på en plats, nämligen Hoffvid-vikzvaldh i Helsingland och där bygga bo och sin köpslagan med bönder och andre bruka det bästa de kunno".

Annonser

Boende

Hotell/Pensionat/ Motell

Alfta

Alfta Hotell Gästis
Ungmansvägen 6
822 22 Alfta
Tel: 0271-120 10
Fax: 0271-100 14

Askersund

Bastedalens Herrgård & Kinapark
696 94 Hammar
Tel: 0583-77 02 73
Fax: 0583-77 00 87

Scandic Partner Hotel
Norra Vättern
Klockarebacken
696 30 Askersund
Tel: 0583-120 10
Fax: 0583-100 94

Borlänge

Hotel Brage
Stationsgatan 1-3
784 33 Borlänge
Tel: 0243-22 41 50
Fax: 0243-871 00

Good Morning Hotels
Kupolen
781 70 Borlänge
Tel: 0243-680 50

Scandic Hotel
Borlänge City
Stationsgatan 21-23
784 35 Borlänge
Tel: 0243-22 81 20
Fax: 0243-22 81 96

SH Hotels,
Hotel Gustaf Wasa
Tunagatan 1
784 34 Borlänge
Tel: 0243-810 00
Fax: 0243-806 00

Provobis Hotel Galaxen
Jussi Björlings väg 25
784 32 Borlänge
Tel: 0243-800 10
Fax: 0243-162 30

Ulfshyttans Herrgård
Ulfshyttan
781 96 Borlänge
Tel: 0243-513 00
Fax: 0243-511 11

Falun

Birgittagården
Uddnäsvägen 58
791 46 Falun
Tel: 023-320 48
Fax: 023-324 71

First Hotel Grand
Trotzgatan 9-11
791 71 Falun
Tel: 023-187 00
Fax: 023-141 43

Scandic Hotel
Svärdsjögatan 51
Lugnetleden
791 31 Falun
Tel: 023-221 60
Fax: 023-128 45

SH Hotels,
Hotel Bergmästaren
Bergskolegränd 7
791 26 Falun
Tel: 023-636 00
Fax: 023-225 24

Hudiksvall

Hotellrum, pensionat, stugor och lägenheter bokas förmånligast genom Hudiksvalls Turistbyrå
Tel: 0650-191 00
Fax: 0650-381 75

Hotell Temperance
Håstagatan 16
824 32 Hudiksvall
Tel/Fax: 0650-311 07

Jönköping

Grand Hotel
Hovrättstorget
553 21 Jönköping
Tel: 036-71 96 00
Fax: 036-71 96 05

Nora

Åkerby Herrgård
713 93 Nora
Tel: 0587-912 10
Fax: 0587-912 50

Söderhamn

Scandic Hotel
Montörsbacken 4
826 40 Söderhamn
Tel: 0270-180 20
Fax: 0270-189 01

Vadstena

Hotellrum, pensionat, privatrum och lägenheter bokas förmånligast genom Vadstena Turistbyrå.
Tel: 0143-151 25
Fax: 0143-151 29

Ödeshög

Hotell Johanna
Stora Torget 5
599 31 Ödeshög
Tel: 0144-315 10
Fax: 0144-106 08

Konferens

Lindesberg

Gammelbo Gård
711 98 Ramsberg
Tel: 0581-66 10 90
Fax: 0581-66 10 17

Ludvika/Grängesberg

Olssons Fritidshus HB
Laxsjön
770 14 Nyhammar
Tel/Fax: 0240-420 10

Nora

Åkerby Herrgård och skulpturpark
713 93 Nora
Tel: 0587-912 10
Fax: 0587-912 50

Camping/Stugbyar

Falun

Krokforsgården
Krokfors 42 (mot Sundborn)
790 15 Sundborn
Tel: 023-623 50

Lugnet Camping ***
791 83 Falun
Tel: 023-835 63
Fax: 023-833 22

Hallsberg

Tisarstrands Camping
Ängvägen 18
694 36 Hallsberg
Tel: 0582-250 52

Hudiksvall

Natura Camping Hölick ***
Arnöviken 84
824 93 Hudiksvall
Tel: 0650-650 32
Fax: 0650-651 00

Nora

Trängbo Camping
Box 52
713 22 Nora
Tel: 0587-123 61
Fax: 0587-105 38

Söderhamn

Natura Camping Mohed ***
Mohedsvägen 59
826 92 Söderala
Tel: 0270-452 33
Fax: 0270-453 26

Vadstena

Vätterviksbadets Camping
Vätterviksbadet
592 30 Vadstena
Tel: 0143-127 30
Fax: 0143-141 48

Vandrarhem

Ludvika/Grängesberg

STF Vandrarhem Bergsmansgården
Hårdtorpsvägen 15
772 40 Grängesberg
Tel: 0240-218 30

Nora

STF Nora Tåghem
Strandspåret
Box 52
713 22 Nora
Tel: 0587-146 76
Fax: 0587-105 38

Söderhamn

STF Vandrarhem
Söderhamn
Mohedsvägen 59
826 92 Söderala
Tel: 0270-452 33
Fax: 0270-453 26

Vadstena

STF Borghamnsskolans Vandrarhem
Borghamnsskolan
592 93 Borghamn
Tel: 0143-202 20
Fax: 0143-200 44

Ödeshög

STF Vandrarhem
Stocklycke
599 93 Ödeshög
Tel: 0144-330 44

Örebro

STF Vandrarhem Örebro
Fanjunkarevägen 5
703 65 Örebro
Tel: 019-31 02 40
Fax: 019-31 02 56

Äta

Restaurang/ Gästgivargårdar/ Värdshus

Alfta

Alfta Hotell Gästis
Ungmansvägen 6
822 22 Alfta
Tel: 0271-120 10
Fax: 0271-100 14

Askersund

Bastedalens Herrgård & Kinapark
696 94 Hammar
Tel: 0583-77 02 73
Fax: 0583-77 00 87

Klockargårdens servering
Hembygdsgården
696 00 Askersund
Tel: 0583-71 13 80

Borlänge

Ulfshyttans Herrgård
Ulfshyttan
781 96 Borlänge
Tel: 0243-513 00
Fax: 0243-511 11

Snabbmat - McDonalds

Örebro

McDonald´s - Våghustorget
Drottninggatan 36
702 10 Örebro
Tel: 019-12 34 51
Fax: 019-12 22 26

McDonald´s - Mc Drive
Västhagagatan 3
703 46 Örebro
Tel: 019-26 00 66

Konditorier/Kafeer

Askersund

Bastedalens Herrgård & Kinapark
696 94 Hammar
Tel: 0583-77 02 73
Fax: 0583-77 00 87

Klockargårdens servering
Hembygdsgården
696 00 Askersund
Tel: 0583-71 13 80

Falun

Lilltorpet
Korsgården (mot Leksand)
791 73 Falun
Tel: 023-121 40
Fax: 023-391 80

Lindesberg

Gammelbo Gård
711 98 Ramsberg
Tel: 0581-66 10 90
Fax: 0581-66 10 17

Nora

Svalbo Keramik o Hantverkscafé
Jerle Stad vid Järleåns naturreservat
713 91 Nora
Tel/Fax: 0587-921 30

Vägkrogar

Söderhamn

Tönnebro Värdshus AB
E4:an Söderhamn - Gävle
826 22 Söderhamn
Tel: 0270-340 00
Fax: 0270-340 70

Kultur

Hantverkare: Glas-hyttor/Keramiker etc

Motala

Vätterns Väveri AB
Stora Forsa
591 99 Motala
Tel: 0141-921 00
Fax: 0141-922 40

Nora

Svalbo Keramik o Hantverkscafé
Jerle Stad vid Järleåns naturreservat
713 91 Nora
Tel/Fax: 0587-921 30

Smedjebacken

Handelsgården Smedjebacken
Vasagatan 10
777 23 Smedjebacken
Tel: 0240-754 25

Ödeshög

Östergötlands Ullspinneri, Väveri och Galleri
Storeryd
599 92 Ödeshög
Tel: 0144-230 88
Fax: 0144-230 89

Museer

Askersund

Båtmuseet i Askersund
Hamnen
696 21 Askersund
Tel: 0583-810 88
Fax: 0583-128 07

Bollnäs

Museiland Voltersberg:
Sveriges Hembränningsmuseum, Mayas Nallemuseum och Modellbilsmuseum
Voltersberg
821 42 Bollnäs
Tel: 0278-198 80

Borlänge

Framtidsmuseet
Jussi Björlings väg 25
784 32 Borlänge
Tel: 0243-801 85
Fax: 0243-22 69 77

Jussi Björlingmuseet
Borganäsvägen 25
784 33 Borlänge
Tel: 0243-742 40
Fax: 0243-742 41

Ornässtugan
Ornäs
781 94 Borlänge
Tel: 0243-22 30 72

Falun

Carl Larsson-gården
Carl Larssons väg 12
790 15 Sundborn
Tel: 023-600 53
Fax: 023-606 53

Hallsberg

Bergööska Huset
Östra Storgatan 5
694 31 Hallsberg
Tel: 0582-68 54 00, 68 53 86
Fax: 0582-68 53 72

Lindesberg

Pappersbruks Museum
Frövifors
781 80 Frövi
Tel: 0581-370 00

Motala

Heidenstams Övralid
Övralid, Nykyrka
591 97 Motala
Tel: 0141-22 00 36
Fax: 0141-22 05 56

Nora

Nora Bergslags Veteran-Jernväg
Stationshuset
Box 52
713 22 Nora
Tel: 0587-103 04
Fax: 0587-105 38

Pershyttans Hytta
c/o Nora Turistbyrå
Stationshuset
Box 52
713 22 Nora
Tel: 0587-811 20
Fax: 0587-105 38

Örebro

Hjalmar Bergman museet
Olaigatan 30
703 61 Örebro
Tel: 019-21 61 37, 21 61 33
Fax: 019-21 61 62

Gallerier

Falun

Galleri Kvarnen
Kvarnbacksvägen 1
790 15 Sundborn
Tel: 023-603 74

Slott/Herrgårdar/Bruk

Askersund

Bastedalens Herrgård & Kinapark
696 94 Hammar
Tel: 0583-77 02 73
Fax: 0583-77 00 87

Vadstena

Vadstena slott

Vadstena klosterområde

Fäbodar

Edsbyn

Fäbodtrevnad
Mattes fäbodvall
828 94 Edsbyn
Tel/Fax: 0271-344 68

Båtar

Båtturer

Askersund

M/F Alsen
Askersunds kommun
Hamnen
696 21 Askersund
Tel: 0583-810 88
Fax: 0583-128 07

Motala

Kryssningar med s/s Motala Express
Restaurang ombord
Rederi AB Kind
Tel: 0141-23 33 70
Fax: 0141-23 33 80

Nöjen

Shopping

Motala

Vätterns Väveri AB
Stora Forsa
591 99 Motala
Tel: 0141-921 00
Fax: 0141-922 40

Dansställen

Falun

Lilltorpet
Korsgården (mot Leksand)
791 73 Falun
Tel: 023-121 40
Fax: 023-391 80

Aktiviteter

Golfbanor - långgolf/minigolf

Falun

Lugnetanläggningarna
791 83 Falun
Tel: 023-835 00
Fax: 023-833 22

Bad

Falun

Lilltorpet
Korsgården (mot Leksand)
791 73 Falun
Tel: 023-121 40
Fax: 023-391 80

Lugnetanläggningarna
791 83 Falun
Tel: 023-835 00
Fax: 023-833 22

Sport- och idrottsanläggningar

Falun

Lugnetanläggningarna
791 83 Falun
Tel: 023-835 00
Fax: 023-833 22

Evene-mang

Falun

Falun Folkmusik Festival
9-12 juli -97, 15-18 juli -98,
14-17 juli -99
FFF Kansli
791 28 Falun
Tel: 023-190 42
Fax: 023-633 99

Hudiksvall/Delsbo

Musik vid Dellen
1:a, 2:a och 3:e helgen i juli
Tel: 0650-195 10
Fax: 0650-381 50

Nora

Marknader - Auktioner - Aktiviteter.
Se tips i "Evenemang i Nora"
Info: Nora Turistbyrå
Stationshuset
Box 52
713 22 Nora
Tel: 0587-811 20
Fax: 0587-105 38

Svabensverk

Jazz i Svaben
Sista helgen i augusti
Tel: 026-15 59 76

Vadstena

Gammeljul i Vadstena
Slutet av november

Ödeshög

JohannaMarken
Vecka 30 - Torsdag
Tel: 0144-310 10
Fax: 0144-314 63

BERGSLAGSDIAGONALEN

Du håller en guide till 58 mil av upplevelser i Din hand!

Bergslagsdiagonalen sträcker sig genom en bra bit av Sverige - Vätternbygden, Närkeslätten, Bergslagen, Dalarna och Hälsinglands skogar och kustland!

Guiden vill lyfta fram de olika regionernas karaktär och särdrag.

Med denna guidebok och med Gustav Vasa, en av de första resenärerna längs diagonalen, som följeslagare hoppas vi att Du ska få en intressant tur genom våra bygder, vare sig du är på en längre semesterresa, åker i tjänsten eller gör en utflykt med hemmet som bas. Här finner Du sevärdheter, historia i en lagom dos, fakta, aktiviteter, boendealternativ - ja allt Du behöver för en givande resa. Allt ordnat på ett överskådligt sätt och med både väg- och tätortskartor för respektive vägavsnitt.

Välkommen till en trevlig resa längs Bergslagsdiagonalen - mer än en väg! Den snabba genvägen från södern till Norrland!

Projekt Bergslagsdiagonalen är ett samarbete mellan 18 kommuner och fyra länsstyrelser längs diagonalens sträckning och allt material i denna bok är levererat från respektive kommuns turistbyrå.

Pris: 20:-